

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСТРЕМІЗМУ

ЦИВІЛЬНА ЗБРОЯ В УКРАЇНІ: МІФИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ

Українська дійсність і міжнародний досвід
легалізації та контролю

Київ
Видавничий дім “АДЕФ-Україна”
2015

Автори:

ГЕРЕГА Галина Федорівна
ЗАРУБІНСЬКИЙ Олег Олександрович
ПЕТРЕНКО Богдан Миколайович
СТАРОВОЙТЕНКО Руслан Віталійович

Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю / Г.Ф. Герега, О.О. Зарубінський, Б.М. Петренко, Р.В. Старовойтенко. – К: Видавничий дім “АДЕФ-Україна”, 2015. - 152 с.

У дослідженні аналізуються проблеми, пов’язані з доступом громадян до цивільної зброї в Україні. Розглядається стан вітчизняного дозвільного законодавства та світовий досвід правового забезпечення продажу, легалізації та контролю за обігом цивільної зброї. Розкриваються соціально-психологічні особливості використання зброї, тенденції підтримки громадською думкою вільного доступу до неї та готовності громадян до самозахисту за допомогою зброї. Запропоновані рекомендації органам державної влади щодо ухвалення оптимальних рішень, спрямованих на підвищення рівня безпеки громадян.

З електронною версією цього дослідження Ви можете ознайомитись на сайті Українського інституту дослідження екстремізму uire.org.ua

Civilian weapons in Ukraine: myths and reality. Ukrainian reality and international experience of legalization and control / Galina Gerega, Oleg Zarubinskiy, Bohdan Petrenko, Ruslan Starovojtenko. - Kyiv, Published by Publishing house “ADEF Ukraine“, 2015.- 152 p.

In the research are analyzed the problems of public access to civilian weapons in Ukraine. It is considered the state of the domestic licensing legislation and international experience of weapon legal sales, legalization and civilian control over the circulation of weapons. It is disclosed social and psychological characteristics of the use of weapons, trend of public opinion according support of it free access, and readiness of citizens to defend themselves by force of arms. It is proposed recommendations for State government body on the adoption of optimal solutions to improve the security of citizens.

Brief English version of the reseach can be found on the website of Ukrainian Institute of Research of Extremism uire.org.ua

ISBN 978-617-7156-80-1

© Український інститут дослідження екстремізму

ЗМІСТ

Вступ.....	с. 4
Легітимне насилля та право на самооборону	с. 7
Соціально-психологічні особливості легалізації вогнепальної зброї	с. 21
Правове регулювання обігу зброї в Україні	с. 36
Легальна вогнепальна зброя: українська практика	с. 44
Міжнародний досвід продажу, легалізації та контролю за обігом цивільної зброї	с. 61
Цивільна зброя в країнах Європи та пострадянського простору	с. 61
Цивільна зброя в Північній та Південній Америці	с. 87
Цивільна зброя: Африка, Азія та Австралія	с. 107
Міфи та стереотипи щодо цивільної зброї.....	с. 117
Висновки	с. 123
Рекомендації	с. 133
Список використаних джерел	с. 140

Вступ

В Україні загострюється дискусія щодо необхідності ухвалення закону про зброю. Представники асоціацій зброярів, мисливців, окремі політики та експерти досить часто висловлюють думки, що в українському законодавстві потрібно забезпечити наступні можливості:

1. Вільний продаж цивільної зброї для громадян, у тому числі короткоствольної вогнепальної зброї (пістолети, револьвери). Збільшення асортименту зброї для продажу, в тому числі автоматичної.

2. Лібералізацію процедур придбання та використання цивільної зброї, зокрема зняття обмежень щодо кількості зброї для володіння, дозволу відкритого та (чи) прихованого носіння зброї у громадських місцях.

Ці можливості, на думку прибічників лібералізації збройного законодавства, дозволять зменшити кількість тяжких злочинів – вбивств, сприятимуть більшій захищеності порядних громадян, які більше не довіряють власний захист органам правопорядку. У публіцистичних матеріалах наводяться тези про взаємозалежність кількості вбивств і наявності зброї у населення.

Для того, щоб відпрацювати оптимальне законодавство щодо контролю за обігом цивільної зброї, потрібно:

- віднайти кореляцію, якщо вона є, між кількістю вбивств та розповсюдженням цивільної зброї у населення. За основу взято індекс вбивств на 100 000 населення, який використано структурами ООН для визначення рівня безпеки громадян у країнах світу;

- проаналізувати основні законодавчі процедури, які прийняті у країнах світу:

- процедура оформлення зброї. Оцінка рівня складності купівлі та легалізації, наявності обмежень;

- можливість відкритого та (чи) прихованого носіння зброї та порядок її використання для самозахисту.

- з'ясувати тенденції посилення чи послаблення контролю за обігом цивільної зброї у світі.

Проблема ескалації агресії та насильства у світі, зростання кількості вбивств, особливо серед молоді, визначили потребу у ґрунтовному дослідженні. Вперше глобальне дослідження рівня вбивств по кожній країні світу здійснило Управління ООН з наркотиків та злочинності у 2011 році, отримані результати були опрацьовані протягом наступних двох років і у 2013 році стали доступні для аналізу та висновків.

Одною з головних цілей дослідження став заклик до всіх країн світу щодо ухвалення програм превентивних заходів на національному рівні стосовно боротьби із злочинністю та насильством.

За даними ООН, у 2015 році у світі нараховується 800 млн. одиниць вогнепальної зброї [107]. Small Arms Survey ще у 2009 році заявила, що цієї зброї щонайменше 875 млн. Це на 40% більше, ніж автомобілів у світі. І лише 25% зброї перебуває у мілітарних організаціях (армія, поліція) [113]. Близько 40% перебуває в особистому користуванні нелегально [83].

Прихильники озброєння громадян для самозахисту використовують цей факт для пояснення того, що більшість злочинів пов'язана з використанням нелегальної зброї, однак потрібно звернути увагу на виявлені у дослідженні джерела появи нелегальної зброї:

1. Крадіжка у приватних власників.
2. Пограбування військових та торгових складів.
3. Транзит з однієї країни в іншу.

За оцінками ООН, з легальних джерел на «чорний» ринок потрапляє 670 тис. одиниць вогнепальної зброї на рік. Тому варто замислитись над тим, що зростання кількості легальної зброї, в тому числі розширення її асортименту і спрощення процесу придбання – прямий шлях до зростання обсягів нелегального обігу зброї.

Згідно з висновками глобального дослідження більше всього вбивств у світі (три чверті) здійснюється саме за допомогою вогнепальної зброї.

Молодь найчастіше гине від рук вбивць у Латинській Америці, Центральній та Південній Африці, в Центральній Америці та в країнах Карибського басейну; в Південній та Північній Америці чверть всіх вбивств пов'язана з організованою злочинністю, а в Азії та Європі тільки 5%. Більшість вбитих — чоловіки, а вбиті жінки, як правило, стають жертвами крайніх проявів побутового насильства. Зокрема, в Європі половина вбитих жінок загинула від рук члена власної сім'ї.

Для того щоб визначити найбільш прийнятний та оптимальний варіант вирішення проблемних питань доступу громадян до зброї в Україні, спробуємо з'ясувати стан дозвільного законодавства в Україні на теперішній час, проаналізувати світовий досвід законодавчого забезпечення продажу, легалізації та контролю за обігом цивільної зброї, соціально-психологічні аспекти використання зброї, рівень підтримки та готовності громадян до самозахисту за допомогою зброї, запропонувати органам влади рекомендації щодо ухвалення раціонально аргументованого та оптимального рішення, яке дозволить покращити рівень безпеки громадян, ухвалити законодавчі акти, які відповідатимуть вимогам Євросоюзу, що вкрай важливо в контексті прискорення процесів євроінтеграції в Україні.

Легітимне насилля та право на самооборону

Застосування вогнепальної зброї населенням неможливо розглядати окремо від права застосовувати насилля щодо інших. Адже сама по собі вогнепальна зброя — це лише один із інструментів насилля.

Відповідно, перші питання, які необхідно з'ясувати у цій роботі, — легітимність та суб'єктність насилля. Тобто, за яких обставин і хто має право застосовувати виправдане насилля проти інших. Це питання набуває особливого значення, якщо розглядати його через призму сьогоденних подій в Україні: низький рівень довіри до державних органів, дифузія (поширення) права на застосування зброї нелегальним об'єднанням, спроби держави відновити монополію на застосування фізичних методів примусу.

На практиці йдеться не лише про проблеми довіри до легального апарату насилля (держави). Проблема перетікає на особистісно-ціннісний рівень, адже вказує і на кризу розуміння межі між прийнятними і неприйнятними кордонами поведінки. Відбувається гіперболізація особистих прав над правами інших, у тому числі й сформованою системою прав і обов'язків у суспільстві. Таким чином, спостерігається і криза розуміння особою межі між самообороною (необхідною обороною) та нападом.

З одного боку, питання необхідної оборони легалізовано законодавством (ст. 36 Кримінального кодексу України). А з іншого, — передбачені норми і щодо перевищення меж самооборони (ст. 118 та 124 Кримінального кодексу) [46]. Тобто, проблема застосування насилля для самозахисту полягає у тому, що воно завжди перебувало на межі кримінального злочину. Так само — і на межі прийнятності з точки зору моральних норм.

Ми не живемо в утопічному суспільстві, тому маємо визнати, що насилля (або загроза його застосування) є одним із механізмів урегулювання соціального життя. Будь-яке суспільство є середовищем співіснування індивідуумів, які

завжди намагатимуться реалізувати свої інтереси. Ці інтереси часто перетинаються один з одним. Більше того, сума усіх потреб завжди буде вище від суми всіх ресурсів. Тому постає необхідність механізму розподілу цих ресурсів шляхом погодження інтересів та поведінки. Та навіть відносно мирні методи збалансування потреб (моральні чи правові норми поведінки) завжди потребували існування насилля. Як загрози – для тих, хто сумнівається у ефективності мирних методів. І як практичного насилля – для тих, хто порушує прийнятні норми співіснування.

Реалізація прав і потреб людини, з одного боку, і застосування насилля, з іншого, (не зважаючи на їхню змістовну суперечливість) завжди супроводжували та взаємодоповнювали одне одного. Ескалація насилля практично завжди супроводжує періоди, в які відбувається зміна пріоритетів у системі (неформальній ієрархії) прав людини. Йдеться про зміни політичних режимів, посилення поліцейських функцій держави, розширення прав для певного прошарку населення.

Насилля викликано саме конфліктом взаємодії різних прав (необхідність долати консервативний спротив попередніх системи та керівництва, відсутність практики взаємодії новоупроваджених та традиційних прав). У демократичному суспільстві аксіоматичною є теза про те, що реалізація прав однієї людини обмежена правами іншої. «Загальний закон, – писав В. Гюго, – це свобода, яка закінчується там, де починається свобода іншого» [72]. Проблема й у тому, що суспільство не статичне, – воно розвивається. А відповідно, змінюються інтереси і потреби, породжуючи нові стосунки та нові конфлікти.

Для того, щоб корелювати інтереси всіх, необхідна надбудова – організаційна та нормативна. В організаційному розумінні – це керівництво групи (старійшина племені, лідер організації, державний апарат). У нормативному – це писані (нормативно-правові) і неписані (моральні) правила поведінки. Такі правила (у тому числі й щодо застосування насилля) можуть ефективно діяти лише у тому випадку, коли з ними погоджуються ті, хто має їх дотримуватись. Ця згода певною мірою залежить і від того, наскільки авторитетним є

орган, який встановлює правила поведінки. У сучасних умовах найвищим у ієрархії суспільства вважається державний апарат. А найвищими офіційними правилами співжиття — норми Конституції та законів.

Питання залежності управління суспільством та насилля одним із перших порушив у своїх дослідженнях Т. Гоббс. На його думку насилля як таке властиве людині. Задля подолання хаосу «війни всіх проти всіх» був утворений інститут держави, який монополізував право на «примус і насильство» [21, с. 95]. У концепції М. Вебера навіть визначення «держави» побудоване на такій складовій як «легітимне насилля»: це - «відносини панування людей над людьми, які спираються на легітимне (тобто таке, що вважається легітимним) насилля як засіб» [12, с. 646].

Один з найбільших впливів на сучасне світорозуміння у пострадянських суспільствах мають роботи Карла Маркса та його послідовників. У його дослідженнях легітимізація насилля обумовлюється прогресивним процесом розвитку людства. Завдяки насиллю ламається опір панівних (реакційних) класів. Останні, будучи зацікавленими у самозбереженні (в тому числі й економічних форм, які віджили), протидіють новим відносинам, тому насилля застосовується з обох сторін — як консервативної так і прогресивної. «Насилля, - пише К. Маркс, - це повітуха будь-якого старого суспільства, коли воно вагітне новим» [54, с. 731]. Тобто, насилля у марксизмі виправдане прогресивним розвитком людства.

Досліджуючи питання легітимності насилля, ми не можемо обійти загальносистемні тенденції. Йдеться про постійний конфлікт між суспільним (державним) та приватним інтересом. У цьому конфлікті держава втрачає повну монополію на насилля. По-перше, вона віддала частину свого суверенітету (як і право на легітимне насилля) наддержавним утворенням (міжнародним організаціям). По-друге, часткове право на насилля отримали приватні структури (фінансово-промислові групи). Тобто, вони мають можливість створювати протомілітарні формування (наприклад, охоронні структури), дозвіл на діяльність яких надається державою. Таким чином, держава втрачає не лише монополію на прак-

тичне застосування насилля, але й можливість беззастережно встановлювати правила щодо застосування насилля на власній території.

Державні апарати, залежно від політичного режиму та політичної культури, протидіють цим тенденціям. Відмінність полягає лише у методах та інтенсивності протидії. Зрозуміло, що у суспільствах з сильними патерналістськими (продержавними) настроями, державний апарат будь-якими методами намагатиметься зберегти свою монополію на насилля. Це, зокрема, ми спостерігаємо у Росії. У сусідній країні шляхом залякування терактами власного населення та формування уявлення про вороже оточення (вороже прикордоння), держава отримала право безапеляційно застосовувати насилля. Як проти своїх громадян, так і проти громадян інших країн.

Якщо міжнародні організації сьогодні неспроможні зупинити агресора, то і рівень довіри до них падає. Тим самим, агресивна політика Росії впливає і на легітимність передачі частини суверенітету держави наддержавним структурам. Таким чином, міжнародні організації, на кшталт ООН, втрачають рівень довіри. І цей наддержавний вакуум заповнює або інша держава (в межах території, яку контролює інформаційно) або субрегіональні міжнародні структури. Таким чином, боротьба відбувається на всіх рівнях, і часто супроводжується деструктивними тенденціями.

Крім того, в Україні сформувались і специфічні особливості, які призвели до ескалації екстремів, що спостерігається від кінця 2013 року. Насамперед, йдеться про поступову втрату довіри до ефективності системи державної влади. Події кінця 2013 - початку 2014 рр. лише підкреслили проблеми легітимності діючої влади.

Справа в тому, що легітимність державної влади набула пасивних форм. Тобто, прийняття державної влади відбувалось виключно в силу традиції мати владу, а зміни в системі гальмувались загальною пасивністю та нігілізмом населення.

Як наслідок, знижувалась і довіра до правоохоронних органів держави, які почасти виконували функції охоронців не загальносуспільних прав (прав абстрактної особи), а вузьких (конкретних) приватних інтересів. Тобто, органи держа-

ви, які у більшості своїй і зосередили реалізацію легітимного права на насилля, почали служити діалектичному опоненту суспільства – приватним інтересам.

Події 2013 року лише підкреслили кризу довіри до державного апарату та, відповідно, кризу монопольного права держави на насилля. В умовах кризи легітимності, правового нігілізму та вакууму влади як такої, право на насилля було фрагментовано між численними угрупованнями, які, застосовуючи його, намагались реалізовувати власне бачення справедливості.

Зазначимо, що легітимність державного насилля – це не легітимність насилля, яке здійснює державний апарат, а легітимність насилля державного суверена. Яким у демократичній країні є народ. Саме тому частиною державного положення про право народу на повстання включено до конституцій. Зокрема, подібні норми зафіксовані у Конституції США та Основному Законі ФРН. Більше того, у проекті Конституції України від 1993 року пропонувалось встановити норму про те, що «громадяни України мають право чинити опір та перепони будь-кому, хто здійснює спробу насильницької ліквідації української державності, демократичного конституційного ладу, встановленого цією Конституцією, порушення територіальної цілісності чи чинять дії, спрямовані на захоплення державної влади» [76].

Право на насильницький спротив (повстання) закріплено й у Загальній декларації прав людини (1948 р.). У ній, зокрема, зазначається, що «права людини охороняються силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватись як до останнього засобу до повстання проти тиранії та гноблення» [18]. Виходячи з цього – повстання проти гноблення та тиранії є нічим іншим як реакцією на недосконалість законодавчих норм із забезпечення прав людини. Тобто, якщо де-факто права людини тяжіють до розширення, а де-юре – обмежуються (або не виконуються зафіксовані норми), то це може призвести до повстання (у тому числі й із застосуванням вогнепальної зброї).

Таким чином, до застосування насилля призводить неспроможність керівництва (групи, держави, міжнародної

системи безпеки) забезпечувати задекларовані ним або легітимізовані групою (суспільством) права. Державний апарат втрачає довіру суспільства, а відповідно - монополію на легітимне застосування насилля. Втрату такої монополії Ф. Фукуяма назвав однією з ключових ознак невдалих та слабких держав. Слабкість такої держави – пише він, - у її неспроможності виконувати функцію посередника між різними інтересами. В тому числі – й урегульовувати проблеми, що виникають між різними членами суспільства шляхом насилля чи погрози ним [93, с. 158].

Втрата права на насилля одним суб'єктом не призводить до автоматичної передачі цього права іншому. Право на насилля сильнішого суб'єкта витісняє право на насилля слабшого. Але, якщо довіра до декількох суб'єктів влади приблизно однакова, то відбувається формування різних площин легітимності в межах однієї системи. Це призводить до кризи традиційних інститутів та несе реальні загрози міжплощинного конфлікту (війна, політичні зіткнення, між- та внутрішньогрупові конфлікти).

За таких обставин право на застосування насилля легітимне для обох сторін. Одна – в межах традиційних інститутів, а інша – через новостворені інститути, які отримали довіру частини людей.

Звідси – застосування насилля виправдане для більшості з тих, хто його застосовує. Довести протилежне одній зі сторін конфлікту під час самого конфлікту майже неможливо. «Моральна правота» насилля завжди залежатиме від того, з чієї позиції буде оцінюватись легітимність – з позицій традиційних норм поведінки чи з позицій новітніх норм поведінки.

Наслідками конфлікту можуть бути:

1) розкол усієї системи (стосунки між суб'єктами конфлікту формалізуються, у тому числі й через створення між ними розмежування, тобто перетворення на дві (чи більше) системи). Це проявляється у створенні нових держав на території інших, розлученні сімей, розпаду груп, розподілу сфер впливу.

2) посилення і перемога одного із суб'єктів конфлікту. Внаслідок цього відбувається нав'язування стороною-пере-

можцем своїх правил іншій стороні конфлікту. Тобто, одна площина легітимності придушує іншу та нав'язує їй (у тому числі – й через норми законів та приписів, договорів) свої правила. Можна було б виокремити домовленості про субординацію, але вони практично є одним із раціональних підвидів другого шляху, який покликаний знизити втрати всіх сторін конфлікту.

Зрозуміло, що більшість суб'єктів конфліктів намагаються відразу нав'язати свої правила, - у тому числі й шляхом насилля. Це призводить до того, що під час кризи легітимності головного суб'єкта (силовиків, державного апарату, глави групи) створюються структури, які заповнюють вакуум потреб безпеки, які не спроможний виконати суб'єкт влади. Йдеться про органи самооборони, приватну охорону, рекет, озброєну опозицію тощо. Тобто, відсутність єдиного центру, який би монополізував право на насилля, призводить до дифузії (розтікання) цього права серед членів соціального об'єднання (сім'ї, групи, суспільства).

За умови втрати державою монополії на насилля, пише Р. Гайз, зростає роль дрібних угруповань, мета яких – не стільки здійснення влади, скільки регіональний контроль над окремими стратегічними чи економічними вузлами. Їх головна відмінність від партизан – це бажання отримати економічну вигоду. В цілому ж перебуваючи в подібному сприятливому середовищі, їх мета – самозбереження через збереження нестабільності в суспільстві [19].

Таким чином, в зону ризику на першому етапі дифузії права на насилля потрапляють найприбутковіші сфери економіки, у тому числі й тіньової. Яскравим прикладом цього став конфлікт, що виник у липні 2015 року в Мукачевому, рейдерські захоплення нафтопереробних підприємств. Однак, застосування насилля та зброї на цьому рівні призведе до подальшої дифузії права на насилля. Суб'єкти насилля (особливо ті, які у боротьбі з сильнішими втратили доступ до надприбутків) почнуть переорієнтовувати насильницькі методи на менш прибуткові сфери. Це, в свою чергу, призводить до подальшої фрагментації легітимного насилля. На практиці це означитиме створення дрібних озброєних угру-

повань, які намагатимуться через насилля здійснювати переділ та контроль нижчого прошарку. У тому числі й середнього та малого бізнесу.

З цього випливає, що в українському суспільстві існують загрози атомізації права на насилля. У разі відсутності докорінних реформ, спільні цінності для членів суспільства деформуватимуться, відповідно – атомізуватись буде і саме суспільство. А це несе реальну загрозу гоббсівської «війни усіх проти всіх».

На практиці це означатиме, що втрата легітимності єдиного центру влади (наприклад, держави), автоматично призводить до втрати значимості норм, які він продукує (наприклад, законів). Правовий нігілізм стимулюватиме нігілізм моральний та легітимізуватиме (навіть без легалізації) право кожного на застосування насилля (і зброю як його інструмент). Тобто, кожен буде переконаний у тому, що саме його інтереси стоять понад усе, а відповідно – вони варті застосування насилля (у тому числі і через застосування вогнепальної зброї).

Треба визнати, що держава намагається повернути собі монопольне право на насилля. Подібні процеси уже відбувались в Україні в 90-х рр., коли практично було усунуто рекет та вплив кримінальних елементів. Це відбулось шляхом часткового їх знищення, часткового залучення у легальну владу та часткового перебрання функцій кримінальних структур (озброєна охорона та здирництво) органами держави.

Сьогоднішня ж ситуація, на відміну від України 90-х рр., має свої особливості, які викликані військовими діями та ескалацією екстремізму на території країни. До цих особливостей належать:

- а) легітимація права на застосування насилля недержавними організаціями;
- б) наявність значної кількості нелегальної зброї;
- в) спроби легалізувати насилля суспільно значимим резонансом (боротьбою за справедливість, боротьбою з пособниками сепаратистів).

Одним із шляхів відновлення державної монополії на насилля могло би стати єднання суспільства під тиском зов-

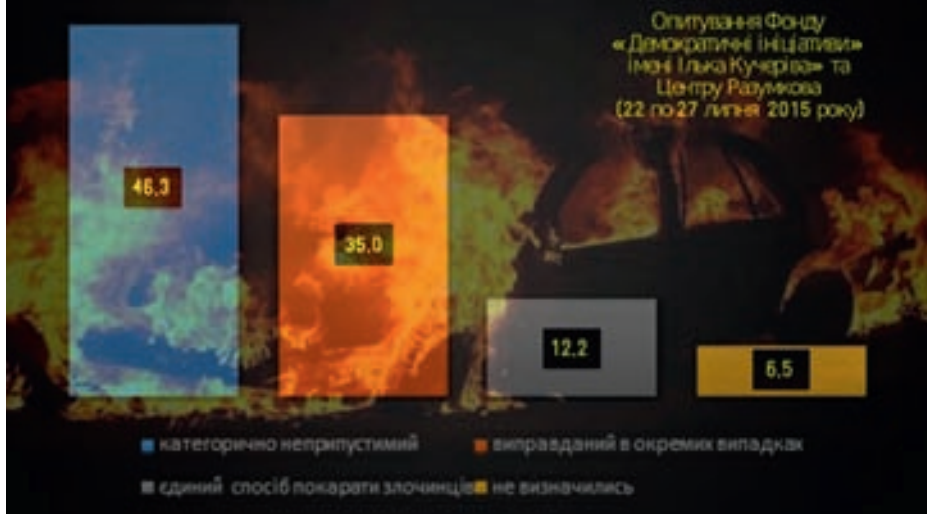
нішньої загрози. Однак, відсутність реальних досягнень у боротьбі із сепаратистами на Сході, неоднозначна позиція у ставленні до Росії (насамперед, продовження економічних стосунків), достатньо поширені проросійські погляди, непроголошений військовий стан, деформує уявлення про наявність зовнішнього спільного ворога системи. За таких обставин ефект зовнішнього ворога втрачає визначальний вплив на мобілізацію суспільства. В тому числі й щодо повернення державі монопольного права на насилля.

Водночас, українському суспільству все ще лишаються властивими патерналістські цінності, у тому числі й щодо монополії на насилля. Так, відповідно до опитування Фонду «Демократичні ініціативи» та соціологічної служби Центру Разумкова, лише 11,3% громадян підтримують ідею про те, що в країні можуть існувати недержавні озброєні організації. 78,3% проти цього [25]. Тобто, майже чотири п'ятих усього населення покладає сподівання на те, що держава поверне собі монополію на насилля та зброю.

Одним із кроків у напрямку відновлення довіри до держави, особливо, у питанні повернення їй монополії на легітимне насилля, є реалізація реформ у сфері силових структур. Сьогодні це реалізується шляхом створення нової патрульної служби (поліції) та проголошених кадрових реформ у прокуратурі. Успішність реалізації цього проекту перебуває у значній залежності від головної проблеми усіх реформ в Україні – підміні змісту формою. На жаль, окремі тенденції спостерігаються уже сьогодні – зокрема це проявляється у затягнутості реформи. З 152 тис. працівників міліції нараховується лише 3,2 тис. поліцейських, - заявив 16 вересня 2015 року міністр внутрішніх справ Арсен Аваков.

Тим не менше, про нагальність реформ у цій сфері вказує не лише низька довіра до системи правосуддя, але й виправдання самосудів. Опитування Фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова, проведене улітку 2015 року, показало, що 12% населення поділяють думку, що «самосуд в наших умовах є єдиним способом покарати злочинців». І ще 35% населення вважають, що самосуд, хоч і неприпустимий, але в деяких випадках може бути виправданий. Тобто, 47%

громадська думка щодо самосуду

населення допускають самосуд. Категорично налаштовані проти нього - 46% населення.

До речі, в цьому розумінні західний регіон, який завжди вважався пасіонарнішим, підтримує самосуд аналогічно Донбасу (однозначно підтримують 16,3% та 17,7% відповідно). Практично це говорить про необхідність першочергового реформування системи правосуддя саме у прифронтових районах [25].

І безперечно, реформою в одній сфері вирішити питання неможливо, можливо лише тимчасово пригальмувати ескалацію насилля та реалізацію природного права на насильницький спротив.

Не лише в контексті атомізації права на насилля, але й як необхідна складова будь-якого суспільства, важливе значення має і правове обґрунтування насилля у межах такого поняття як самооборона. Або - необхідна оборона, - як це передбачено Кримінальним кодексом України.

Стаття 3 Конституції України встановлює, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Частина 5 ст. 55 Основного закону вказує, що «кожен має право

будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [48]. Тобто, якщо будь-які дії не прописані як заборонені, - їх можна використовувати задля самооборони.

Відповідно до ст. 36 Кримінального кодексу України, «необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони» [46].

Право на застосування насилля вимагає чіткого розуміння адекватності насилля у відповідь (насилля як самооборони) тим загрозам, що постають перед людиною. Та для реалізації принципу відповідності, як міжнародні, так і вітчизняні норми законодавства мають сформулювати відповідну чітку ієрархію прав людини. Тобто, правове розуміння того, що і за яких обставин стоїть вище — право на здоров'я чи право на гідність, право на власність чи право грабіжника на життя, право на самовизначення народів чи недоторканість кордонів держави.

Крім згаданих чинників, в Україні існує низка проблем, пов'язаних із відсутністю культури застосування вогнепальної зброї. Зокрема, неурегульованими є проблеми захисту приватної власності, права народу на повстання і у цілому — уточнення межі між необхідною обороною та злочином. Легалізації вогнепальної зброї для всього населення ще не відбулось, а випадки, коли саме зареєстрована зброя незаконно використовувалась нібито як знаряддя захисту приватної власності, вже фіксувались. Зокрема, у 2015 році: в кінці травня житель Люботина (Харківщина) застрелив двох державних виконавців; у червні охоронець маєтку в Козині (Київщина) стріляв по дітях, які нібито зайшли на приватну власність.

Інше питання — системність усього законодавства. Неузгодженість та суперечливість норм законів чи підзаконних актів стали майже системним явищем. Суди не можуть ство-

рити прецедентів, оскільки їх рішення також суперечать одне одному. Довіра до норм права як інструменту справедливого вирішення проблеми знижується. Натомість зростає сприйняття насилля як дієвого засобу захисту своїх інтересів.

Відсутність системності у нормативно-правовій системі (наприклад, господарській) і легітимація зброї матимуть й іншу сторону. Наприклад, ускладнення реалізації права на спротив. Як гіпотетичний приклад – під час акцій проти незаконного будівництва існують реальні ризики, що протестувальники можуть бути розстріляні, наприклад, на етапі повалення паркану. А суд пізніше виправдає охоронців, які захищали приватну власність.

В цілому ж, розглядаючи проблему права на насилля та необхідну оборону у сучасних українських реаліях, приходимо до таких висновків:

1. Насилля перед його застосуванням має стати прийнятним для самого суб'єкта, який його застосує. Такій легалізації можуть сприяти різні системи цінностей, якщо вони існують в одному суспільстві. Тобто, деформація єдиної системи цінностей призводить до збільшення прірви між легітимністю і легальністю застосування насилля. І чим глибша деформація – тим більше розходження між прийнятними моделями поведінки для усього суспільства та для окремої людини. А відповідно, у будь-якому конфлікті свою легітимність застосовувати насилля можуть усвідомлювати усі його сторони.

Звідси – завдання України як держави – відновити, а точніше – сформуванати єдину ціннісну площину для усього суспільства, - для того, щоб: а) упереджувати, знижувати інтенсивність та контролювати конфлікти у суспільстві; б) отримати й утримати легітимність монополії на насилля.

В єдиній системі цінностей неконтрольоване державою насилля автоматично визнається суспільством нелегітимним. Це дає можливість: а) заохочувати громадян до законослужняної поведінки, - у тому числі й чіткішого розуміння ними прийнятних для суспільства меж необхідної оборони; б) отримати довіру та підтримку суспільства у переслідуванні осіб, які здійснюють нелегальні насильницькі, тобто - протиправні дії.

2. У держави має сформуватись чітка стратегія (системне бачення) вектору відновлення власної монополії на легітимне насилля. Щоб не перетворитись у поліцейську та тоталітарну державу, реалізація цього вектору має здійснюватися не лише за допомогою примусу та насилля. Система передбачає застосування усіх важелів: інформаційних, освітніх, виховних. Йдеться й про певні «жертвоприношення» (як у концепції «жертвовної кризи» Р. Жирара [83]). Зокрема, реального переслідування тих, щодо кого чи чого суспільство єднає недовіра, - наприклад, високопоставлених корупціонерів, реального застосування санкцій щодо Росії як країни, яка підтримує військові дії в Україні.

Та знову таки – це зовнішні до суспільства, негативістські цінності (єднатись проти когось). Вони відіграють лише допоміжну роль у доцентрових тенденціях. Базова складова реформ – це формування внутрішньої легітимності - відновлення довіри до держави, її права як суб'єкта найвищого регулювання відносин та суб'єкта встановлення прийнятних/неприйнятних моделей поведінки.

Невирішеність питання із централізації монополії на насилля, як показує світовий досвід, може призвести не стільки до формування нового суспільного ладу, як передбачає концепція марксизму, скільки - до сприйняття насилля як норми усіма суб'єктами політичних та соціальних відносин у суспільстві. За таких обставин Україна за роллю насилля у вирішенні конфліктів може посісти місце серед таких країн як Сомалі, Афганістан, Колумбія.

У контексті легітимації зброї, сьогодні держава опинилась перед вибором – або гарантувати право на безпеку абстрактному (тобто кожному) громадянину, або створити правові умови для захисту ним своїх прав, оскільки загрози насилля найактуальніші саме для законослухняних, а відповідно – лояльних до держави громадян.

3. Легітимація зброї може мати позитивні наслідки для індивідуальної безпеки його власника, однак містить суттєві ризики подальшої дезінтеграції суспільства.

Наявність легітимної зброї у населення не сприятиме централізації системи цінностей. Вогнепальна зброя збіль-

шує потенційні можливості її власника. Тому, у суспільстві з хиткими цінностями, завжди стимулюватиме особу вийти за межі закону для відстоювання власних інтересів. В цьому розумінні одне із гасел прихильників легалізації вогнепальної зброї - «добре слово і пістолет – краще, ніж просто добре слово», яке збільшує потенційні можливості власника зброї – відіграє подвійну роль.

4. Тобто, перед країною постала реальна загроза атомізації права на насилля. І ця загроза, якщо не буде застосовано жодних дій, легітимізуватиме застосування насилля та його інструментів незалежно від того, чи легалізує цей інструмент насилля держава.

Якщо кожен громадянин зокрема і суспільство у цілому не отримає від держави відповіді на питання про те, хто саме гарантуватиме їм безпеку, це стимулюватиме попит на безпеку від альтернативних джерел. Тобто, якщо держава намагатиметься обмежити цей ринок та монополізувати право на захист особи, але водночас, не застосовуватиме реальних важелів для реалізації права на безпеку, правила ринку пропонуватимуть інші засоби, - у тому числі й вогнепальну зброю - через «чорні» (незаконні) та сірі (корупційні) схеми.

5. Питання, що стосуються допустимих меж самооборони та обставин, які б дозволяли застосувати насилля одній особі щодо іншої (у тому числі й визначення ієрархії прав та врахування фізіологічних особливостей кожної людини), необхідно чітко урегулювати незалежно від того, чи легалізує держава зброю. Особливо – зважаючи на те, що частина інструментів самозахисту знаходяться у вільному продажу, а ще частиною (в тому числі й вогнепальною зброєю) також володіє населення.

Соціально-психологічні особливості легалізації вогнепальної зброї

Одним із основних показників, який би вказував на важливість урегулювання (реформування) стосунків у будь-якій сфері, є ставлення до проблеми з боку громадської думки. Її роль значно зростає тоді, коли йдеться про державу з представницькою демократією. Ті, хто приймають рішення, завжди будуть спиратись на думку тих, хто має повноваження їх переобирати чи змістити з посади. Щодо сучасної України, то ця залежність прийняття рішення владою від громадської думки загострюється двома особливостями:

- постійною загрозою перевиборів усіх інститутів влади;
- гіперболізацією ролі популістських традицій у риторичі та прийнятті рішень органами влади.

Аналіз соціологічних опитувань дає можливість відслідкувати тенденції, що сформувались в українському суспільстві до і після різкої ескалації екстремізму (протистояння на Майдані Незалежності, анексія Криму, «руська весна», війна на Донбасі, дифузія насилля у суспільстві), зростання криміногенних загроз та збільшення кількості зброї на руках у населення.

Перше, на чому зосереджується увага, під час аналізу соціологічних досліджень, присвячених легалізації зброї, - це те, що вони не часто ставали предметом вивчення. Щонайменше, це стосується тих, результати яких оприлюднювались. Тому, за період 2012-2015 рр. ми змогли ідентифікувати та оперувати результатами чотирьох загальноукраїнських досліджень (одне з яких - інтернет-опитування) і одним регіональним. Низький рівень уваги до цього питання вказує на те, що питання легалізації вогнепальної зброї раніше не набувало високого рівня актуальності для українського суспільства.

У жовтні 2012 року компанія iVOX Ukraine провела інтернет-дослідження щодо вогнепальної зброї та її необхідно-

сті. Відповідно до нього, 39% опитаних відповіли, що зброя їм не потрібна. Різка відмінність у гендерному розрізі: жінок, яким зброя не потрібна взагалі (50%), майже вдвічі більше, ніж чоловіків (29%). Основним напрямком застосування зброї став захист від грабіжників (40%) та хуліганів (38%). 17% хотіли б мати зброю для задоволення (стріляти по банках). 16% - від бродячих собак (на 2012 рік це була одна із актуальних тем у столиці) і так само 16% - від свавілля влади. 3% заявили про те, що зброя у них є [90].

Безперечно, інтернет-опитування результативне лише як дослідження думки осіб, що мають доступ до Інтернету. Тим не менше, результати цього дослідження дають змогу прийти до наступних висновків:

а) не відповідають дійсності аргументи, відповідно до яких саме жінки найбільшою мірою зацікавлені у володінні зброєю. Запит на зброю як інструмент самозахисту серед жінок значно нижчий, ніж серед чоловіків.

б) чоловіки формують основну частину суб'єктів запиту на вогнепальну зброю. Це демонструє одну із головних соціальних ролей, що покладається на чоловіка у суспільстві - «захисника». З цією роллю, відповідно, пов'язані й особливості соціалізації представників чоловічої статі - починаючи від книг та фільмів про війну, популяризації бойовиків, іграшкової зброї та закінчуючи службою в армії як обов'язку виключно чоловіків. Це фактично стало основною причиною, яка формує гендерну відмінність у ставленні до зброї - різниця соціальних функцій, які покладаються на чоловіків та жінок із дитинства. Відповідно, співвідношення хоплофільських чи хоплофобських поглядів може корегуватись шляхом внесення змін у систему виховання особистості. Хоча зламати традиційне відношення до соціальних ролей складно, тим не менше, досвід інших країн показує, що це можливо. Наприклад, ставлення до жінки в Ірані до і після ісламської революції 1979 року, роль жінки у єврейських мілітаристських організаціях до і після 1948 року.

Отже ставлення до зброї як інструменту самозахисту залежить не стільки від природних чинників, скільки від соціальних. Враховуючи, що система виховання має можливість

формувати диференційоване ставлення до зброї представників різних статей, то аналогічні можливості існують і щодо представників різних соціальних прошарків, і представників різних регіонів.

в) за умови відсутності точно визначеного числа власників вогнепальної зброї в Україні, 3% показали, що на руках у населення у 2012 році знаходилось не менше 1,5 млн одиниць зброї. І це лише серед тих, хто визнають їх наявність. За оцінками Української асоціації власників зброї, у 2013 році на руках у населення знаходилось близько 4 млн. одиниць зброї. Тобто, переважна частина людей з тих, хто мають зброю, або бояться визнати її наявність, або володіють нею у незаконний спосіб.

г) базова загроза, яка існувала для українців – це кримінальні злочинці (грабіжники і хулігани). Враховуючи загострення криміногенної ситуації, яку ми спостерігаємо від початку військових дій, саме цей вектор самозахисту не втратив своєї актуальності;

г) те, що 16% хотіли б мати зброю для захисту від свавілля влади, давало тривожний сигнал щодо кризи легітимності державного керівництва ще у 2012 році. Тобто, кожен шостий теоретично був готовий використовувати зброю проти офіційних представників влади. Це говорить про те, що сподівання на мирне вирішення конфліктних ситуацій, коли однією з його сторін була влада, уже були низькими.

Соціологічні дослідження компанії Research&Branding Group, проведені навесні 2013 року, показали, що 83,9% опитаних виступали проти надання права вільного придбання, зберігання і носіння вогнепальної зброї в цілях особистої безпеки. Лише 7,8% вважають, що таке право потрібно надати українцям. Більше двох третин опитаних (77,9%) висловили побоювання, що легалізація зброї може призвести до зростання рівня насилля. І лише 10,5% переконані у зворотному ефекті [52]. Прикметно, що кількість тих, хто переконаний у необхідності легалізації, менша, ніж кількість тих, хто вважає, що особиста вогнепальна зброя може навести порядок у криміногенній ситуації.

Це дослідження також показало, що напередодні ескалації насилля в Україні, у населення не лише було відсутнє прагнення до отримання зброї, але й розуміння зброї не як інструменту самозахисту, а, переважно, як інструменту нападу.

Важливими для розуміння тенденцій ставлення громадян до легалізації зброї є результати дослідження, що проводились уже після ескалації насилля в Україні. Проведене у грудні 2014 року дослідження Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) на замовлення «Дзеркала тижня» показало, що ставлення до легалізації практично не змінилось у порівнянні з «мирним» 2013 роком. Лише 9,6% «безумовно» або «швидше всього» підтримують питання узаконення вогнепальної зброї, в той же час категорично проти або швидше за все проти – 63% населення [66].

Це опитування показало не лише неготовність населення до легалізації зброї, але й продемонструвало ще одну особливість. У місцях, які перенасичені зброєю, - зона АТО та наближені до неї регіони, несприйняття узаконення зброї зростає. Як відзначають дослідники, число прихильників вільного придбання зброї серед жителів Південного Сходу з квітня по грудень 2014 р. знизилось з 8,1 до 6,4%. Розуміння зброї як надійного засобу захисту знижується саме серед тих, хто зіштовхнувся з нею на практиці.

Крім прямого питання щодо легалізації зброї, у дослідженні КМІС з'ясовувались причини, які дозволять українцю взятись за зброю. Прикметно, що результати відповідей на це питання показали готовність більшості застосовувати зброю. Що, на перший погляд, суперечить поглядам населення щодо легалізації. Так, більше половини (50,5%) громадян готові взятись за зброю у разі небезпеки для себе чи близьких. А майже п'ята частина (18,7%) – у разі нападу на житло або майно. І лише чверть усіх опитаних повідомила, що не візьмуться за зброю ні за яких обставин (24%) [66]

На нашу думку, такий дисонанс між сприйняттям легалізації та можливість використання зброї вказує на наступне:

1. Закони та інші нормативні акти будуть проігноровані більшістю населення у разі виникнення крайньої ситуації. Проблема також полягає у тому, що відповідь про потенцій-

не застосування зброї (тобто, порушення закону) громадяни надавали свідомо, а не у стані афекту. Тоді норми законів відіграють ще меншу роль у стримуванні агресії.

2. Небажання легалізації вогнепальної зброї при одночасній готовності її використовувати, викликано прагненням уникнути появи озброєння у інших (ворожих) руках, а не можливостями відкрити для себе нові можливості легальної оборони. Це підтверджує тезу про комплекс потенційної жертви у населення.

Ще одне дослідження, яке проводилось Фондом «Демократичні ініціативи» та соціологічною службою Центру Разумкова з 22 по 27 липня 2015 року, показало близькі до опитування КМІС результати [25]:

Як Ви ставитеся до пропозиції дозволити вільний продаж зброї громадянам				
		Травень 2014	Жовтень 2014	Липень 2015
1	Підтримую	10,1	10,1	11,5
2	Не підтримую	80,6	81,7	81,5
3	Важко відповісти	8,5	8,2	7,0

На відміну від КМІС, у цьому опитуванні відсутні «середні» значення – тобто чисельність тих, хто «швидше за все». Та разом з тим, показники цього опитування вказують на можливі наслідки референдуму з цього питання, у якому б середні значення були відсутні.

Практично ці дані лише підкреслюють попередні – переважна більшість суспільства виступає проти вільного продажу зброї. Більше того, відсутність і тенденції до змін у громадській думці протягом травня 2014 - липня 2015 рр., тобто в період після ескалації насилля.

Ми розуміємо, що всі дослідження, на які ми звернули увагу, здійснювались різними структурами, що може передбачати різну методичку, а відповідно – й дещо відмінні результати. Однак, варто звернути увагу на виражені тенденції, які

спостерігаються у громадській думці щодо легітимації вогнепальної зброї у 2014-2015 р. порівняно з 2012-2013 р.р.:

- відчутним є зниження відсотку тих, хто не сприймає легалізацію як суспільно-корисне рішення (на 20%);

- кількість прихильників легалізації зброї практично не змінюється;

- знизилась кількість тих, кому зброя не потрібна взагалі – з 39% у 2012 р. до 24% у 2014 р.

Це свідчить про те, що питання легалізації зброї набуло більшої актуальності в суспільстві за час ескалації проявів екстремізму. Але, через відсутність однозначної позиції (сигналу) і з боку влади, і з боку громадянського суспільства, це лише призводить до зростання чисельності тих, хто вагається, а не тих, хто підтримує це рішення.

Готовність застосовувати зброю на фоні негативного ставлення до її легітимації – це показник кризи довіри у суспільстві, його атомізації. Люди втрачають довіру не лише до влади, але й до інших людей.

Для прикладу наведемо і ставлення до безпеки та легалізації зброї у столиці [45]. Опитування, проведене компанією Research&Branding Group у червні 2014 р. в м. Києві, показало, що кількість задоволених/незадоволених рівнем своєї безпеки приблизно однакова – 44% та 42% відповідно.

77% з опитуваних не потрапляли у ситуації, в яких були ознаки загрози їх безпеці. Однак, п'ятій частині (21%) – такі ситуації траплялись.

Показовим є й ставлення киян до заходів із безпеки. Лише 15% з усіх опитаних протягом останнього (2014) року здійснили дії, спрямовані підвищити рівень власної безпеки. Це, нагадаємо, в умовах, коли Київ на початку року став центром насильницьких протистоянь. Кожен п'ятий – планує їх зробити протягом наступного року.

Таким чином, хоча потенційний запит на заходи та засоби безпеки у Києві досить високий, лише незначна (шоста) частина спроможна на практиці їх реалізувати із організації цієї безпеки. Але, найцікавіше те, що хоча 29% заявили, що наявність зброї потенційно збільшить їх безпеку, тільки 5% мають намір її купити. В той же час, переважна більшість киян (59%) переконані, що зброя не захистить їх від нападу злочинців.

Що стосується безпосереднього ставлення до легалізації вогнепальної зброї, то у столиці її підтримка дещо вища, ніж у цілому по Україні: 23% киян – за легалізацію зброї, а 63% - проти.

На нашу думку, такі відмінності у сприйнятті легалізації вогнепальної зброї у Києві та в Україні обумовлюються наступними чинниками:

- кийвська громада є менш традиціоналістською та менш консервативною, ніж решта українського суспільства. Для неї більшою мірою властиві крайнощі індивідуалізму (у тому числі й атомізації), які стосуються і сфери безпеки;

- столиця є багатша за решту регіонів, тому притягує до себе шукачів «швидких та великих грошей», що безперечно завжди відображатиметься на загрозах загострення криміногенної ситуації та усвідомленні киянами подібних тенденцій.

У цілому, громадська думка як в Україні, так і в Києві однозначно вказує на те, що питання вільного доступу до вогнепальної зброї ще не набуло актуальності у більшості населення. Так і довоєнні, і сучасні опитування (різних соціологічних служб) показують, що громадяни у переважній більшості не підтримують легалізацію вогнепальної зброї.

Прикметно, що показник хоплофільських настроїв по країні ніколи не перевищував 10% (хоча серед киян це рішення підтримує майже чверть). При цьому хоплофобські погляди були домінуючими, хоча і мають тенденцію до зниження – вони складали від майже 90% до майже двох третин.

Опитування показали і низький запит на саму зброю. 5% киян, які заявили про наміри купити зброю, вказують на те, що після легалізації зброї різкого зростання її кількості, навіть на руках представників найзаможнішого регіону, не відбуватиметься.

Для цього дослідження показовим є те, що у жодної із політичних сил, які подолали виборчий бар'єр на парламентських виборах 2014 року, у виборчих програмах питання легалізації зброї не порушувалось. Питання легалізації акцентувалось лише у виборчій програмі партії «Правий сектор», – вони виступали за «внесення змін до Конституції щодо забезпечення права громадян на володіння зброєю». Та за результатами виборів «Правий сектор» набрав 1,8% (284,9 тис. голосів).

Що стосується можливих тенденцій у розвитку громадської думки, то актуальними є дослідження, які проводились у суспільствах з довготривалими збройними конфліктами низької інтенсивності. Відповідно до результатів дослідження, проведеного в 2009 році в країнах Африки, 19% опитаних визнавали політичне насилля прийнятним (нормою), а 17% – навіть брали участь у відповідних акціях.

Таким чином, постійне використання насилля не лише перетворює його у теоретично прийнятне явище для багатьох громадян, але й залучає значну частину громадян у відповідну практику – акції, пов'язані із застосуванням насилля.

Опитування громадської думки вказують на те, що питання легітимації вогнепальної зброї як інструменту самозахисту ще не назріло для суспільства. Що виглядає досить дивним, особливо у розрізі «піраміди потреб» А. Маслоу. Відповідно до неї питання безпеки (а вони дійсно актуальні для кожного українця сьогодні) лежить в основі ієрархії потреб (після їжі) [55]. Імовірно, це вказує на все ще сильні сподівання громадян на те, що їх безпекою займатимуться інші

структури (державні). Парадокс ситуації у тому, що довіра до силових структур (а особливо – правоохоронних) в Україні також лишалась низькою. Зокрема, міліції, відповідно до опитування, проведеного Центром Разумкова у березні 2015 року, повністю довіряли лише 2,2% [85].

Для з'ясування цього парадоксу потреб безпеки українця необхідно звернутись до психологічного сприйняття зброї українцями. Серед дослідників проблеми надання дозволу на вогнепальну зброю став відомим вираз «убиває не рушниця, убиває людина». Неможливо розуміти ситуацію з легітимізацією не дослідивши особливості дій чи бездіяльності людини у випадку наявності або застосування зброї у конфліктній ситуації.

Одним із найпоширеніших стереотипів, який переслідує питання легалізації зброї, є думка про те, що дозвіл на зброю призведе до того, що громадяни будуть скуповувати зброю та почнуть стріляти у всіх навколо: від сусідів до представників влади.

Цей стереотип викликаний тим, що довгий час українське суспільство жило під патронатом держави, і як доводять соціологічні дослідження, патерналістські традиції ще лишаться сильними у суспільстві. Виходячи з того, що держава довгий час утримувала монополію на функцію безпеки, пересічні громадяни навіть не мали доступу до такого інструменту самооборони як вогнепальна зброя. За таких обставин будь-яка людина зі зброєю, яка не має офіційного статусу (силовик, мисливець), у свідомості українця асоціюватиметься з нападом, а не з обороною.

На поширення «комплексу потенційної жертви» в українському суспільстві вказують і вітчизняні психологи. Йдеться про усвідомлення себе під час нападу об'єктом атаки, а не суб'єктом оборони. Сприйняття оборони як такої ускладнюється поширеною невпевненістю у собі – боязню публічно проявити слабкість (показати себе слабшим). Виходячи із ірраціональних комплексів сорому, люди не дозволяють собі вживати заходів з підвищення рівня власної безпеки. В Україні яскравим прикладом є відмова більшості водіїв та пасажирів авто користуватись пасками безпеки. Таке ставлення

до власної безпеки властиве не лише українцям. Зокрема, у США під час теракту 11 вересня 2001 року значна частина працівників, які знаходились у Всесвітньому торговому центрі, залишались на робочих місцях навіть тоді, коли у хмарочосі почалась пожежа.

Ця проблема проявляється і в осіб, які навіть пройшли необхідне тренування і нібито готові до застосування зброї. Зокрема, дослідники фіксували факти неспроможності працівників міліції застосувати зброю навіть у вимушених ситуаціях: під час переслідування злочинців і навіть у випадках виникнення загроз для власного життя.

Наслідками цих комплексів є неспроможність людини захистити себе у потенційно небезпечній ситуації навіть маючи для цього необхідні засоби. Як пише Ю.Калашников, «люди, які відчують себе незахищеними - вони як не мали зброї, так і не будуть її купувати, бо не матимуть бажання з нею зв'язуватися» [30].

Ще у 60-х рр. минулого століття американські психологи Л. Берковіц та Е. Лепаж лабораторним шляхом довели, що розуміння людиною наявності зброї у ситуації призводить до зростання її агресивності [4]. Але крім загальних стимулів агресії, на поведінку українця впливає війна у країні та пов'язані з нею загрози безпеці. Перебування людини у стані перманентного переживання (страху) за власну безпеку, переконані психологи, призводить до цілої низки психічних відхилень: від зростання стану тривожності до розвитку неврозів і психозу. На тому, що військові дії підвищують рівень агресивності населення, сходяться українські психологи. А. Скойка вказує на те, що після надання дозволу на зброю, люди стануть більш нервовими: «знаючи, що будь-який перехожий може виявитися озброєним, людина почне у кожному бачити ворога» [65].

Йдеться про те, що дозвіл на легітимне застосування зброї сьогодні може призвести не лише до зростання кількості жертв, але й до того, що суб'єкти нападу можуть бути виправдані відхиленнями у психічному стані.

Страх за себе та близьких примушує людину шукати альтернативні шляхи підвищення рівня безпеки. Відсутність

традиційних гарантій безпеки не лише стимулює агресивний стан людини. Вона призводить до трансформації оборони у превентивні дії – напад. Саме страх, на думку В. Васютинського, стимулює потяг людини до засобів оборони, у тому числі й використання вогнепальної зброї. Але, як зазначає психолог, є і певний тип людей, яким властива агресивність у вирішенні будь-яких ситуацій. Тобто, компроміс, мирні методи не є для них ефективним засобом вирішення проблеми [14].

Чисельність людей, які вбачають у насиллі та зброї, зокрема, дієвий засіб вирішення проблеми, зростає якраз у період ескалації проявів насилля, коли норми права та моралі перестають бути дієвими чинниками урегулювання конфліктів.

А відповідно, окреслюються і базові завдання, які необхідно реалізувати державі для стабілізації суспільства – це а) системність інформаційно-виховної роботи, яка б стимулювала неагресивні методи вирішення конфліктів; б) практичне подолання перманентного страху – через проведення комплексу практичних заходів зі зниження небезпек для пересічного українця, та в) відновлення довіри до правових норм та силових структур.

Дослідження психології зброї буде неповним без аналізу типової поведінки суб'єкта нападу. Особливо, з огляду на розуміння ним потенційної наявності зброї у жертви нападу. Як стверджують прихильники легалізації вогнепальної зброї, запровадження дозволу на вогнепальні засоби оборони призведе до зменшення кількості нападів на потенційних жертв. Злочинець не нападатиме, розуміючи потенційну можливість збройної відсічі. З іншого боку, противники легітимації акцентують увагу на тому, що потенційна наявність зброї у жертви примушуватиме діяти жорстокіше по відношенню до неї.

У цьому розумінні, кожна зі сторін підкреслює крайнощі потенційного нападу. Наявність легітимної зброї у населення не зменшить чисельність кримінальних елементів у суспільстві. Зниження криміногенних ризиків – це комплекс заходів (у тому числі - виховних, перевиховних, соціальних,

економічних). Тому, потенційна наявність зброї у жертви:

1) переорієнтовуватиме частину дрібних злочинців на грабунки та напади на осіб, що потенційно не мають зброї (пенсіонери, діти, бідні верстви населення);

2) частина злочинців уже не будуть спиратись виключно на фізичну силу під час нападу, а також застосовуватимуть вогнепальну зброю. А враховуючи, що під час нападу практично ніколи не застосовується легальна зброя, це стимулюватиме внутрішній «чорний» ринок озброєння. Який наповнюватиметься, у тому числі, й за рахунок незаконного вилучення (крадіжок, грабежів) легітимної зброї у населення.

Не зважаючи на те, що понад 50% опитаних заявили про готовність взятись за зброю у разі виникнення небезпеки, на практиці, як стверджують фахівці, не всі люди готові її застосовувати. Так, Ю.Калашников прямо зазначає, що налякати лише виглядом вогнепальної зброї практично неможливо. «Сам вигляд зброї провокує обов'язкову агресію і з протилежного боку. Якщо на мене наставили пістолет - я відчуваю страх. А якщо цього пістолета не використовують, то я ще агресивніше буду забирати його», - зауважує він [30]. Тобто, неспроможність жертви захищати себе до кінця, робить технічно готовнішим до нападу злочинця: а) агресивнішим; б) спроможним вилучити зброю та застосувати її проти жертви.

Звідси, не зважаючи на прийняте/неприйняте рішення з легалізації вогнепальної зброї, українське суспільство має подолати свої комплекси та розвивати індивідуальну (внутрішню) готовність захищати себе та близьких.

Окремо звернемо увагу на психологічну експертизу, яка на сьогодні має проводитись під час видачі дозволів на зброю. Як вказують фахівці, існує ціла низка упереджень щодо проведення експертизи та видачі психологічної довідки. Йдеться про ґрунтовність проведення психологічної експертизи з майбутнім власником зброї та відповідність довідки реальному психологічному стану особи.

Перша – корупційна. Довідка про психологічну придатність бути власником зброї купуватиметься так само як

інші медичні довідки (як для працевлаштування чи отримання посвідчення водія). Доречно згадати, що у 2014 році, за даними Transparency International, Україна займала 142 місце (зі 175) за рівнем корупції [42].

Друга – психологічний стан людини динамічний, а довідка статична. Не кожна експертиза може дати гарантії, що людина не має чи не матиме на час її дії відхилень. А тим більше – коли йдеться про її типову поведінку в кризових ситуаціях (в яких, як правило, застосовується зброя) – чи зможе вона відчувати межу між необхідною обороною та нападом (кримінальним злочином).

Як відомо, значна кількість злочинів, особливо на побутовому рівні, здійснюється у стані алкогольного (наркотичного) сп'яніння. Це, безумовно, породжує ризики застосування і легальної зброї, яка збільшує ефект ураження у конфліктах. В той же час, наркологічний огляд сьогодні обмежується лише констатацією: стоїть чи не стоїть людина на обліку в наркодиспансері.

Тобто, мають бути вирішені питання відповідності медичної довідки реальному стану людини. Для цього окремі фахівці пропонують впровадити персональну відповідальність не лише власників зброї, але й медичних працівників, які здійснюють експертизу та видають довідку. У тому числі – й шляхом впровадження кримінальної та адміністративної відповідальності за службове підроблення.

Таким чином, виходячи із даних соціологічних опитувань, легалізація вогнепальної зброї навряд чи найближчим часом постане однією з нагальних вимог суспільства. Тенденції, які спостерігаються у громадській думці, вказують більше на проблеми довіри до органів влади (у тому числі й до силових структур), ніж на зростаюче бажання гарантувати собі безпеку індивідуально.

Але внутрішні та зовнішні проблеми, традиційна повільність та, значною мірою, декоративність (підміна змісту формою) реформ на фоні різкого зростання запитів на безпеку може призвести до того, що частина з тих, хто вагаються, з часом будуть підтримувати рішення про легалізацію зброї.

Але, водночас, психологічні особливості вказують на

те, що легалізація зброї на даному етапі розвитку українського суспільства не сприятиме зростанню безпеки. Комплекс потенційної жертви, небажання робити практичні кроки зі збільшення рівня власної безпеки, не сприятимуть самозахисту українця в екстремальній ситуації, навіть за наявності у нього зброї. Більше того, потенційна наявність зброї, створює реальні загрози зростання агресивності нападу. Тому, навіть якщо рішення про легітимацію буде прийнято, йому має передувати оздоровлення всього суспільства та його світогляду. Українець має навчитись сприймати себе як суб'єкт оборони, а не об'єкт агресії.

Зважаючи на соціально-психологічні особливості, маємо констатувати відсутність потенціалу для різкого зростання об'єму легальної зброї із прийняттям рішення про легалізацію. Легальну зброю купуватимуть або незначна категорія пасіонаріїв, або – відносно законослухняні українські громадяни, які мають значний дохід і до цього використовували для самозахисту незаконну зброю. Таким чином, швидка легалізація зброї сьогодні не сприятиме загальносуспільній безпеці, - більша частина людей просто не купить зброю.

Сильні патерналістські та традиційні цінності вказують на те, що без стороннього впливу, громадська думка буде сприятливою до відновлення державою монополії на реалізацію функції суспільної безпеки. Але завдання державних структур (особливо в умовах низької легітимності), - не пасивно очікувати відновлення легітимності, а цілеспрямовано і системно здійснювати реформи, у тому числі й ті, що стосуються правоохоронних органів.

Виходячи з потенційних дій злочинця, легалізація зброї сьогодні нестиме виключно індивідуальний захист для жертви. Але у вимірі усього суспільства – вона лише збільшить потенційну небезпеку для менш захищених (в тому числі й бідніших) категорій населення. Тому, з точки зору суспільних інтересів, недоцільно проводити легітимацію вогнепальної зброї як засіб боротьби з кримінальними елементами, без застосування інших – комплексних методів упередження та зниження рівня злочинності.

Соціально-психологічні особливості вказують на те,

що загрози власній безпеці чи безпеці близьких дозволять громадянину порушувати закон. А в умовах поширення і зростання рівня агресивності, неврозів та комплексу потенційної жертви, межі між потенційною та удаваною небезпекою стираються. Відповідно, легітимізація зброї сьогодні без комплексного вирішення проблем безпеки та, відповідно, зниження рівня агресивності загострюватиме ситуацію. Тобто, може призвести до збільшення числа жертв від перевищення необхідної оборони чи превентивних (з точки зору суб'єкта нападу) дій.

Правове регулювання обігу зброї в Україні

В українському суспільстві існує багато стереотипів відносно цивільної зброї, процедури її легалізації та використання. Хтось переконаний, що придбати та використувати будь-яку зброю в Україні недозволено, дехто вважає, що можливо, але занадто складно, на відміну від розвинених країн. Існують думки, що в країнах Європейського Союзу громадяни тотально озброєні і ходять на прогулянки в парк чи кав'ярню зі зброєю в руках чи в кобурі на поясі.

В Україні останнім часом поширюються дискусії щодо необхідності легалізувати цивільну зброю (тобто запровадити право на покупку та володіння), в той же час, така постановка питання є некоректною. *Продаж цивільної зброї в Україні легалізовано*, а право на захист свого життя за допомогою легальної зброї має підтвердження на конституційному рівні та у кримінальному законодавстві.

Згідно з Конституцією України, а зокрема у ч. 2 ст. 27 передбачено, що «кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Детальний прояв ця конституційна норма знайшла у ст. 36 Кримінального кодексу України — «Необхідна оборона», відповідно до якої людина має реальне право на застосування зброї для захисту свого життя, здоров'я та житла.

Механізм придбання, володіння, носіння і застосування зброї визначений *Постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 року*, якою встановлено спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна, зокрема, на мисливську зброю, газові пістолети і револьвери, холодну і пневматичну зброю. Також визначено державний орган, який займається безпосереднім контролем за обігом зброї, а також визначає порядок такого контролю. *12 жовтня 1992 року Кабінетом Міністрів України було затверджено Положення «Про дозвільну систему»*, згідно з яким контролем за обігом зброї в

України займаються структурні підрозділи Міністерства внутрішніх справ України.

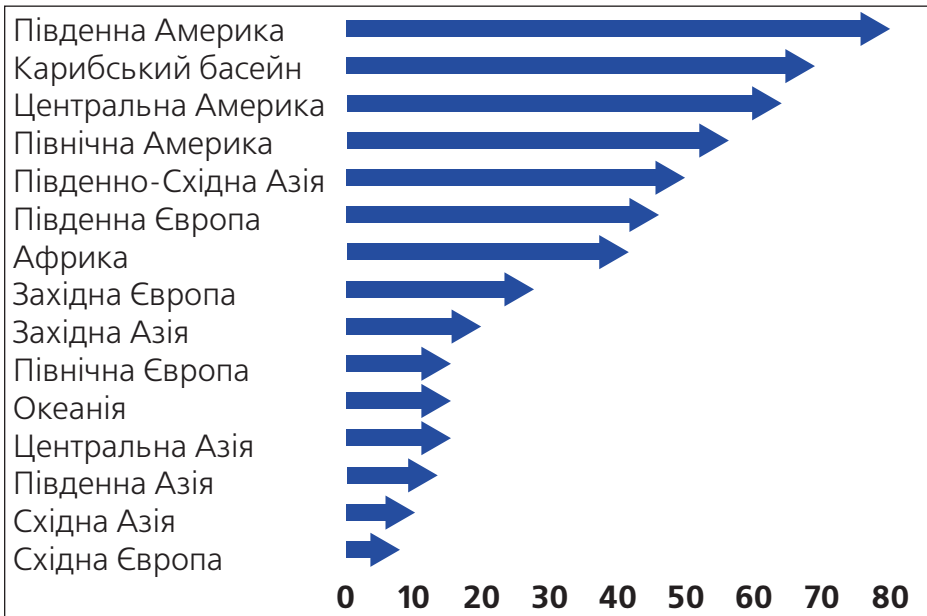
Офіційно процедура правового закріплення обігу зброї в Україні була завершена 21 серпня 1998 року, коли наказом МВС України №622 було затверджено інструкцію «Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боеприпасів до зброї та вибухових матеріалів [74].

На сьогодні *Інструкція МВС України* є головним нормативно-правовим актом, на підставі якого громадяни можуть отримати дозвіл на придбання зброї. *Всього в країні діють десятки нормативно-правових актів* [38], які регулюють окремі питання обігу зброї.

Дійсні нормативно-правові акти дозволяють громадянам реалізувати своє право на володіння зброєю, однак цілком логічним постає питання наскільки їхній рівень відповідає вимогам часу і чи не варто ухвалити цілісний і системний законопроект щодо регулювання ринку зброї з урахуванням нових суспільних відносин. Водночас, не потрібно відкидати досвід радянської системи, на основі котрої базувалось ухвалення чинних норм. Рівень злочинності у СРСР був відносно низьким, а традиції застосування вогнепальної зброї у протиправних діях не набули широкого застосування. До сих пір країни Східної Європи вигідно вирізнялися низькими показниками використання вогнепальної зброї для вбивств серед усіх субрегіонів світу.

Теза про те, що успадковані норми склалися в умовах авторитарної політичної системи, мають бути критично переосмислені і враховано те, що лібералізація та спрощення отримання та використання зброї неодмінно принесе зростання кількості злочинів з його використанням, тим більше в умовах загострення політичної ситуації в країні, агресії та насильства в зоні проведення АТО, загальному зростанні рівня насильства в державі.

**Відсоток вбивств, здійснених з використанням
вогнепальної зброї у субрегіонах**
(2010 рік чи останній за які є дані в UNODC) [104, р.10]

Однак, має рацію думка про необхідність системного підходу до вирішення питання про обіг зброї, про необхідність ухвалення закону «Про зброю», який буде чітко регламентувати питання придбання, носіння та використання зброї в Україні з урахуванням досвіду розвинених країн, які налагодили ефективну правову систему і мають найнижчі показники злочинів із використанням зброї.

На сьогодні, згідно з чинним законодавством, громадяни України можуть мати у власності такі види вогнепальної зброї:

- *Травматична зброя*

Це гладкоствольні пістолети та револьвери, призначені для самозахисту на невеликій відстані. Стріляють гумовими кулями.

- *Гладкоствольна зброя*

Рушниці з довжиною ствола не менше 45 сантиметрів і загальною не менше 80. Ємність магазину до 4 патронів. Найпоширеніший калібр – 12.

- *Нарізна зброя*

Карабіни, гвинтівки та штуцери з довжиною ствола не менше 20 см і загальною не менше 80. Ємність магазину до 10 патронів. Завдяки спіральним виїмкам куля розкручується, а тому отримує більшу швидкість польоту, значно стабільнішу траєкторію та вищу силу дії.

Вимоги для отримання прав на придбання вогнепальної зброї

- 1. Мати громадянство України.*
- 2. Не мати непогашених судимостей.*
- 3. Не порушувати громадський порядок принаймні рік до моменту купівлі зброї.*
- 4. Бути дієздатним і не стояти на обліку в психіатра та нарколога.*

Процедура легалізації

Травматична зброя

Потрібно звернутися в обласний підрозділ дозвільної системи МВС України. Травматичний пістолет чи револьвер можуть придбати лише окремі категорії громадян. До них відносять: журналістів, народних депутатів, державних службовців, близьких родичів працівників суду та правоохоронних органів, а також осіб, які задіяні у процесах кримінального судочинства чи беруть участь в охороні громадського порядку. Травматична зброя попри свою назву насправді може призвести до смертельних наслідків.

Гладкоствольна і нарізна вогнепальна зброя

Придбати гладкоствольну рушницю можуть особи, які досягли віку – 21 рік. Нарізний карабін доступний з 25 років. Для того, аби отримати дозвіл на придбання цих видів зброї, потрібно звернутися у місцевий підрозділ дозвільної системи МВС України.

На сьогодні згідно до законодавства, незалежно від статусу і професії, громадяни можуть вільно купувати холодну, мисливську, пневматичну та газову зброю. Для їх придбання та носіння необхідний дозвіл. Законодавство обмежує при купівлі зброї тільки вік і психічний стан її потенційного власника. Без негативних наслідків для себе з

боку закону українці можуть зберігати будь-яку зброю, в тому числі і колекційну, на яку видано відповідний дозвіл органами МВС.

За незаконне зберігання, носіння або виготовлення зброї передбачена кримінальна відповідальність на строк 2-5 років ув'язнення, але за володіння пневматикою, сигнальним, газовим і іншим подібним озброєнням покарання не передбачено. Навіть якщо людина носить травматичну зброю без дозволу, вона має право використовувати її в цілях необхідної оборони без перевищення доцільності застосування, що є ще одним прикладом наявної ліберальності чинного законодавства. *Право носити і зберігати вогнепальну зброю з метою самозахисту громадяни набувають у місячний термін.* Спочатку із відповідною заявою громадянин звертається до місцевого, районного або обласного підрозділу дозвільної системи МВС України за місцем проживання. До заяви також долучається копія паспорта і дві фотокартки. Після цього заявник проходить медичний огляд і його результати подає працівникам міліції. Далі при обласному підрозділі дозвільної системи МВС, громадянин проходить вивчення матеріальної частини. Воно, зазвичай, триває лише один день. Також потрібно придбати сейф, який кріпиться до стіни чи підлоги і обов'язково має дві окремі секції для зберігання зброї та набоїв до неї чи два окремих сейфи. Зрештою, аби перевірити надійність зберігання зброї, помешкання власника зброї щороку мають відвідувати працівники міліції.

Зброю, придбану з метою самозахисту, не можна використовувати під час полювання. Носити вогнепальну зброю дозволено у розрядженому стані та у кобурі. Набої та вогнепальна зброя повинні знаходитися окремо. Застосовувати пістолет для самозахисту дозволяється лише у ситуації, коли життю і здоров'ю загрожує відверта небезпека, що потрібно буде довести під час наступного судового розгляду, що відповідає нормам більшості розвинених країн.

Згідно з останньою доступною інформацією, яку озвучив перший заступник начальника Департаменту карного розшуку МВС України Сергій Редька: *«у власності громадян*

- легально 992 тисячі одиниць нарізної зброї, 835 тисяч – гладкоствольної» [57].

Щороку, за даними МВС України, у громадян вилучається близько 200 000 одиниць нелегальної зброї, загальні обсяги якої обрахувати неможливо, особливо тієї, що прибуває з зони проведення АТО.

Тепер щодо намагань здійснити реформу цивільної зброї. *Починаючи з 1998 року, народними депутатами було внесено 9 законопроектів про зброю.* Більшість проектів багато в чому подібні і, по суті, так чи інакше дублюють положення закону «Про зброю» Російської Федерації. Зокрема, право володіння нарізною короткоствольною вогнепальною зброєю (пістолетами і револьверами) не передбачалось в жодному проекті.

На початку 2004 року законопроект за номером 1171-д досяг у законодавчому процесі найбільш позитивних результатів — Верховною Радою України 4 березня 2004 року цей законопроект було прийнято у першому читанні. Відтоді процедура законодавчого врегулювання обігу зброї в Україні не зрушила з місця. І це навіть незважаючи на те, що відповідно до Регламенту Верховної Ради України на доопрацювання законопроекту між першим і другим читаннями надається всього два тижні строку.

Питання ухвалення закону про зброю не має бути пов'язано з лібералізацією чи розповсюдженням зброї серед населення, але має виконувати завдання *встановлення єдиного чіткого порядку*, який виникає при легалізації, подальшому зберіганні та використанні цивільної зброї.

Дискусійним питанням є забезпечення порядку самозахисту громадян. 27 травня 2015 року Генеральний прокурор України Віктор Шокін заявив, що вніс пропозиції в РНБО щодо ухвалення закону про зброю, який передбачає захист приватної власності [13]. До сьогодні невідома доля пропозицій В. Шокіна, натомість активізувались прихильники лібералізації доступу до зброї і зібрали у серпні-вересні 2015 року необхідні голоси для петиції про необхідність ухвалення Закону України «Про цивільну зброю і боєприпаси» (реєстраційний № 1135-1 від 5 лютого 2015 р.).

Даний законопроект пропонує вперше в історії країни запровадити продаж короткоствольної вогнепальної зброї. Крім того, ініціатива зброярів, яка підтримана частиною народних депутатів, передбачає внесення змін до статті 27 Конституції України такого змісту: «Кожен громадянин України має право на вільне володіння вогнепальною зброєю для захисту свого життя і здоров'я, житла та власності, життя і здоров'я інших людей, конституційних прав і свобод у разі узурпації влади, посягань на конституційний лад, суверенітет та територіальну цілісність України. Реалізація права на вільне володіння вогнепальною зброєю регулюється відповідним законом та може бути обмеженою лише за рішенням суду щодо окремої особи» [39]. Щодо встановлення категорій зброї та прав дозволу на їхнє отримання, то запропоновану систему стисло можна подати наступним чином [98]:

ЗАКОНОПРОЕКТ №1135-1 "ПРО ЦИВІЛЬНУ ЗБРОЮ І БОЄПРИПАСИ".
ПАМ'ЯТКА. ЧАСТИНА 1. ЯКА ЗБРОЯ БУДЕ ДОЗВОЛЕНА.

КАТЕГОРІЯ 1	16 РОКІВ		ДОЗВІЛ НЕ ПОТРІБЕН
КАТЕГОРІЯ 2	18 РОКІВ		ПОТРІБЕН ДОЗВІЛ
КАТЕГОРІЯ 3	21 РІК		ПОТРІБЕН ДОЗВІЛ
КАТЕГОРІЯ 4	21 РІК		ПОТРІБЕН ДОЗВІЛ

КІЛЬКІСТЬ ЗБРОЇ ПЕВНОЇ КАТЕГОРІЇ, ЯКУ МАЄ ПРАВО ПРИДБАТИ ОСОБА,
ЩО МАЄ ДОЗВІЛ НА ЗБРОЮ ЦІЄЇ КАТЕГОРІЇ, ТА БОЄПРИПАСІВ ДО НЕЇ НЕ ОБМЕЖУЄТЬСЯ.

Таким чином, пропозиції авторства Георгія Учайкіна (голови наглядової ради «Української асоціації власників зброї») виходять за межі даного дослідження, пропонуючи

перекласти на громадян як правоохоронні так і судові повноваження (захист інших громадян, який передбачає встановлення правої і неправої сторін конфлікту), армійські функції (захист держави та її цілісності).

Як бачимо, без дозволу можна придбати певні види пневматичної зброї, в першій, другій та третій категоріях зменшується вік, який надає право володіння, а четверта пропонує дозволити придбання вогнепальної короткоствольної зброї.

Легальна вогнепальна зброя: українська практика

Сьогодні питання легалізації вогнепальної зброї в Україні сприймається у полярному розумінні – або дозволити, або заборонити. Водночас, такий підхід є достатньо поверхневим, якщо врахувати те, що доступ до зброї в нашій державі має певна категорія осіб. У тому числі й ті, які не належать до силових структур. Більше того, зважаючи на високий рівень корупції, практично кожен, хто володіє певним фінансовим ресурсом, може отримати доступ до зброї – травматичної або навіть мисливської нарізної.

Перше питання, яке необхідно розглянути у цьому розділі – це кількість зброї, яка реально перебуває у власності громадян.

У відповіді на запит Інституту МВС повідомило, що станом на 1 січня 2015 року кількість зареєстрованої вогнепальної зброї (нарізної та гладкоствольної), що перебуває у власності фізичних осіб, становить 793 877 одиниць [16].

В той же час, як зазначалось раніше, перший заступник начальника Департаменту карного розшуку МВС України

Сергій Редька 25 травня 2015 року заявив, що «у власності громадян — легально 992 тисячі одиниць нарізної зброї та 835 тисяч — гладкоствольної» [57]. Це, щонайменше, порушує питання про необхідність систематизації контролю за чисельністю легальної зброї.

Сьогодні серед дослідників існує певна упередженість щодо чисельності вогнепальної зброї, яка була надана фізичним особам як відзнака. Зокрема, як повідомляється у відповіді на запит Інституту від МВС України, остання «відноситься до державних нагород України, тому облік кількості нагороджених цією нагородою у МВС не ведеться» [16]. Подібну відповідь було надано і Українській асоціації власників зброї від Адміністрації Президента, де повідомлено, що нормативними актами не передбачається «статистичної вибірки щодо кількості та персонального складу нагороджених різними видами державних нагород, зокрема, відзнакою Президента «Іменна вогнепальна зброя» [41]. Водночас, з підрахунку кількості згадувань нагороди «Іменна вогнепальна зброя» у відкритих джерелах стає відомо, що відповідну нагороду отримало не менше 80 осіб [37]. Ускладнює підрахунок той факт, що частина Указів про нагородження можуть йти під грифом «для службового користування». Наприклад, Указ № 221/2015 від 17 квітня 2015 року «Про перегляд грифу обмеження доступу «Для службового користування», яким знята секретність з одного нагородження. [75].

Але проблема ускладнюється тим, що нагороди у вигляді зброї вручаються не лише Президентом. Відзнака «Вогнепальна зброя» існує в системі МВС [73]. Її чисельність також прослідкувати неможливо, оскільки, згідно з відповіддю на інформаційні запити інших громадських організацій, ця інформація відноситься до службової [87]. Водночас, про кількість нагороджень цією зброєю вказують інформаційні повідомлення про скасування нагороджень, виданих міністром Юрієм Луценком у 2006–2007 рр. — 156. До того ж, виявилось, що більшість з цих нагороджених не мали відношення до правоохоронних органів [61]. Практику нагородження зброєю від МВС тоді було призупинено і відновлено вже у 2010 році. Тоді одними з перших відзнаки «Вогнепальна зброя» отримали особи, які не відносяться

до правоохоронних органів – В.Ф.Янукович, В.В.Забарський та Д.А.Саламатін [84]. У жовтні 2014 року заступник міністра МВС Юрій Чеботарь заявив, що вогнепальною зброєю нагороджено близько 150 чоловік, які задіяні в зоні АТО (йшлося не лише про військових, але й про підприємців) [20]. У травні 2015 року заступник начальника Департаменту карного розшуку МВС України Сергій Редька заявив, що лише на святкування ювілеїв МВС (у 2009 р. та 2014 р.), видавалось по 100 відзнак у вигляді вогнепальної зброї [57].

Тобто, 150 чоловік за півроку отримали короткоствольну вогнепальну зброю – це результат нагороджень лише від МВС. Проблема в тому, що така ж відомча відзнака передбачена і у Службі безпеки України, і у Міністерстві оборони України. Такі дані дають підстави припустити, що близько 500 осіб у рік стають законними власниками короткоствольної вогнепальної зброї через систему нагородження. А це – 7,5% від усієї нарізної зброї, що реєструється за рік в Україні.

Безперечно, частина з нагороджених мають реальні заслуги перед Україною, у тому числі й у сфері безпеки. І держава має цінувати своїх героїв. Більше того, відповідно до Положення «Про відзнаку Президента України «Іменна вогнепальна зброя» у будь-якому випадку, така зброя реєструється в органах внутрішніх справ за місцем проживання нагородженого і зберігається у порядку, що визначається Міністерством внутрішніх справ України. Система реєстрації передбачена і у положеннях МВС, СБУ і Міноборони. Таким чином, нагородна вогнепальна зброя має включатись до загальної статистики наданої вище. Крім того, нагорода вогнепальною зброєю не передається у спадок - після смерті особи, яку відзначили, вона має здаватись до відповідних правоохоронних органів.

Отже, можна констатувати, що відсутність прозорості у питанні нагородження відзнакою «Іменна вогнепальна зброя» створює і відповідну негативну реакцію з боку громадськості та породжує міфи про чисельність цієї зброї на руках у «обраних».

Але проблема полягає глибше. Відзнака Президента «Іменна вогнепальна зброя», і відомчі відзнаки «Вогнепальна зброя» - це пістолети (тобто, короткоствольна вогнепаль-

на зброя). На практиці саме таку зброю можна переносити скритно (на відміну від мисливських карабінів). А відповідно – вона ефективно може застосуватись і для самооборони, і для нападу. І саме ця зброя є предметом дискусії – дозволити її чи не дозволити до використання населенням.

Фактично, треба визначитись, - чи існує доцільність у цій нагороді, адже йдеться не лише про відзнаку, але й про виняток з правил, обов'язковість яких визнано суспільством. Тому, якщо держава системно відстоюватиме заборону «короткостволу» для населення, то відповідно жодна людина не може існувати поза законом. Імовірно, доцільним було б замінити відповідну нагороду на інші легальні засоби – наприклад, нагородні макети вогнепальної зброї.

У випадку збереження цієї відзнаки суспільству подається сигнал про двозначне читання норм закону. Тим самим не лише знижується рівень його директивної дії, але й – значення його як регулятора суспільних відносин. Створення особливих правових умов для обраних нівелює як правову державу, так і роль нормативних актів у житті всього суспільства та окремої особи.

Крім того, така ситуація постійно формує інформаційні конфлікти між громадськістю та правоохоронцями щодо прозорості діяльності відповідних міністерств та відомств. Тим самим, постійно існують підстави до подальшого зниження рівня довіри до правоохоронних структур. А відповідно – формуються запити на альтернативне безпекове поле (самооборона, рекет, засоби безпеки, у тому числі – вогнепальна зброя).

Повертаючись до кількості зброї, зазначимо: цифри надані МВС, вказують, що без урахування травматичної зброї, на 100 осіб в Україні знаходиться майже дві (1,84) зареєстрованих одиниці вогнепальної зброї. В той же час, за даними Small Arms Survey чисельність зброї ще у 2011 році складала 3,1 млн одиниць [82]. Тобто - в 3,5 рази більше за офіційну. Ця оцінка включала до даних як зареєстровану, так і незареєстровану зброю.

За даними цієї ж організації, у 2012 році Україна за кількістю зброї залежно від чисельності населення (6,6 одиниць

на 100 осіб) перебувала між такими країнами як Молдова (з легітимізованим «вогнепалом» – 7,1 одиниць) та Велика Британія (країна, що відмовилась від легітимної зброї – 6,6 одиниць).

Крім того, згідно з цією статистикою, чисельність зброї в Україні вища, ніж її кількість у сусідніх Польщі та Румунії [79].

Директор громадської організації «Українська стрілецька асоціація» Андрій Хаверчук у червні 2015 року заявив, що в Україні нелегальної зброї – 6 млн. одиниць [31]. Григорій Учайкін у вересні 2015 року повідомив, що на руках українців перебуває не менше 4,5 млн. одиниць зброї [11]. Тобто, від 11 до 14 одиниць зброї на 100 чоловік населення без урахування законної.

Привертає до себе увагу і регіональні особливості розповсюдження зброї. Відповіді від ГУ МВС України у столиці та регіонах України на запити нашого Інституту дають мож-

ливість визначити чисельність зареєстрованої зброї у співвідношенні на 100 чоловік населення у окремих регіонах [16]. За основу брались показники Державної служби статистики України на 1 січня 2015 року.

Регіон	Кількість зброї	Рівень розповсюдження (чисельність на 100 чоловік населення)
м. Київ	90098	3,1
Волинська область	24330	2,3
Дніпропетровська область	59107	1,8
Київська область	47541	2,7
Львівська область	41509	1,6
Харківська область	47640	1,7
Україна	793877	1,8

З регіональних показників нам стає зрозумілим те, що великий відсоток зареєстрованої вогнепальної зброї припадає на Київ та Київську область. Як виключення - велика частина вогнепальної зброї зареєстрована на Волині, що швидше за все пов'язано з регіональними особливостями. Зокрема, розповсюдженням мисливства.

Таким чином, зацікавлення у зброї спостерігається у регіонах зосередження: а) великих фінансових ресурсів; б) пасіонаріїв.

Ця особливість і дає відповідь на питання щодо потенційних власників короткоствольного вогнепалу в разі його легалізації. Перше. Що стосується пасіонарності населення – то соціологічні опитування вказують на загальну пасивність населення. Лише 18% готові взяти участь у потенційних акціях протесту, з них лише 4% - «обов'язково» – опитування Фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова від 22-27 липня 2015 року [25].

Друге - рівень зuboжіння. Як фіксує Держкомстат України, рівень середньої зарплати, за даними серпня 2015 року, становить 4205 грн. Ціна на спецзасіб «Форт-12Р» (та ж марка, що і вручається як іменна нагорода, але під «гумову» кулю) – станом на 1 жовтня 2015 року - 12 400 грн [86]. Як мінімум не меншою буде ціна на «вогнепальний аналог». Тобто, пересічному громадянину необхідно викласти майже три (2,94) заробітних платні для того, щоб стати власником зброї. Це без урахувань можливих додаткових податків «на безпеку», дозволів, необхідності щороку проходити перевірки та інших поборів. Це дає можливість передбачити, що навіть у разі легалізації попит на зброю, буде низьким.

Що стосується гладкоствольної та нарізної зброї, то суттєва кількісна перевага спостерігається на боці першої. Так, нарізної зброї, за даними МВС, зареєстровано 113 299 (або 14,1%) одиниць, а гладкоствольної - 680 578 [16].

Але тенденційно, якщо взяти до уваги стан на 2012-2014 рр., попит зростає саме на нарізну зброю. Наведемо статистику, надану Департаментом громадської безпеки МВС України та регіональними Головними управліннями МВС України [16].

З цих показників стає зрозуміло, що відбувається не просто збільшення кількості зброї на руках у населення. Порівняльний аналіз свідчить про зростання попиту саме на нарізну зброю (у середньому за два роки по 6 регіонах – 129%, у цілому по Україні – 115%). В той же час, дані Департаменту громадської безпеки МВС вказують на зниження чисельно-

Кількість зареєстрованої нарізної зброї

	2012	2013	2014	2014 по відношенню до 2012
м. Київ	22590	24188	27293	121%
Волинська область	2709	28051	3315	122%
Дніпропетровська область	4381	4633	5886	134%
Київська область	5922	6468	8174	138%
Львівська область	5075	5581	6122	121%
Харківська область	6301	6902	8543	136%
Україна	98625	106553	113299	115%

Кількість зареєстрованої гладкоствольної зброї

	2012	2013	2014	2014 по відношенню до 2012
м. Київ	56352	57645	62805	111%
Волинська область	19702	20391	21015	107%
Дніпропетровська область	52467	53221	55437	106%
Київська область	38466	38819	39367	102%
Львівська область	34062	34543	35387	104%
Харківська область	36917	37833	39097	106%
Україна	712783	733132	680578	95%

сті гладкоствольної зброї на 5%. Хоча дані по 6 регіонах вказують на певне зростання – у середньому 106%.

Відповідь на таку невідповідність у показниках полягає у тому, що в 2014 році МВС України не мало можливості отримувати інформацію з окупованих частин України (АР Крим, м. Севастополь, частини Донецької та Луганської областей) [16]. Виходячи з цього, близькими до реальних є се-

редні показники по частині регіонів, які вказують на те, що: а) кількість гладкоствольної зброї у власності фізичних осіб продовжує зростати; б) кількість нарізної зброї зростає у значно більшій прогресії у співвідношенні на 100 тис. населення, ніж річні середні показники по Україні. Навіть не зважаючи на те, що вона дорожче.

Показово, що за даними Державного агентства лісового господарства, кількість зареєстрованої зброї відповідає чисельності мисливців. Тобто, зареєстровано близько 620 тис. мисливців (1,4% до населення країни). Треба врахувати, що кількість одиниць, які можуть бути у власності не обмежена. Та лише половина із зареєстрованих осіб займаються мисливством на практиці. Так, у 2013 року контрольні картки отримали 294 тисячі чоловік [59].

Таким чином, з одного боку, йдеться про те, що чисельність мисливців практично відповідає чисельності вогнепальної зброї на руках у населення. Водночас, - лише половина (47%) використовують свій статус. Імовірно, що значна частина решти отримали статус лише задля права володіння зброєю.

Важливим є й те, що вогнепальна зброя дозволяється у власність виключно цій категорії осіб – мисливцям. Але йдеться про те, що її довжина не має бути меншою за встановлені норми. Тобто, скритно переносити її складно. Щодо решти (працівники суду, працівники МВС, працівники прокуратури, працівники СБУ, податкової міліції, народні депутати, журналісти, військові (не під час служби), держслужбовці, члени громадських формувань (об'єднань), які виконують функцію охорони громадського порядку (тобто охоронці), учасники кримінального судочинства) – мають право на травматичну зброю («резинку»). Йдеться про особисте користування, оскільки правоохоронцям та військовим дозволено у службових цілях користуватись нарізною зброєю. Існування цього переліку доступу до вищого рівня безпеки створює корупційні чинники. Йдеться про можливість отримання статусу «позаштатних журналістів» або представників місцевої самооборони саме задля можливості володіти травматичним озброєнням.

Практично єдиним дієвим механізмом отримання нарізної зброї є статус мисливця. Остання має низку переваг перед

гладкоствольною зброєю (прицільність, дальність). Але разом з тим, що є важливим для не стільки самооборони (її неможливо носити скритно), скільки для спланованого нападу. Тому, саме ця категорія дає можливості для створення «фіктивних мисливців», які будуть на практиці здійснювати функції приватних армій для охорони чи рейдерських захоплень.

Інститут звернувся до органів державної влади та правоохоронних структур (МВС, Генеральної прокуратури, Головних управлінь окремих регіонів України) для з'ясування статистики використання зброї, у тому числі й вогнепальної, під час здійснення кримінальних правопорушень.

Кримінальні злочини, вчинені з використанням	2013	2014
Вогнепальної зброї	1238	3008
Холодної зброї	1709	1408
Вибухових речовин	81	138

Таким чином, статистика надана Генеральною прокуратурою України, показує різке (майже у 2,5 рази) зростання чисельності злочинів, здійснених з використанням саме вогнепальної зброї. Це підтверджує гіпотези про те, що незаконна зброя розповсюдилась у суспільстві та потрапила у руки кримінальних елементів. Відлуння війни підтверджується і зростанням кількості злочинів із застосуванням вибухових речовин на 70% у 2014 р. порівняно з 2013 р. [16].

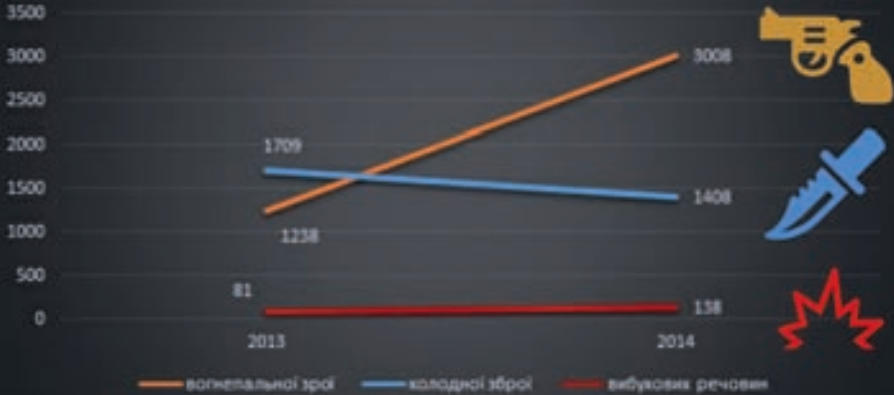
Показовою також є тенденція щодо застосування холодної зброї. Якщо у мирному 2013 році кількість злочинів, здійснених із застосуванням холодної зброї, була на 30% більша за кількість злочинів із використанням вогнепальної зброї, то у 2014 – її більше ніж у половину менше.

Тобто, йдеться не лише про популяризацію вогнепальної зброї, але й про раціоналізацію злочину. Якщо вогнепальна зброя на «чорному ринку» стає доступною, а ефективність здійснення злочину з нею більша, ніж з холодною зброєю, то, відповідно, можна говорити про те, що тенденція посилюватиметься.

Зокрема, її ми спостерігаємо у 2015 році в столиці. За даними РБК-Україна, ГУМВС України в місті Києві повідо-

кількість злочинів, що вчинені з використанням

За даними Генеральної прокуратури України

мило, що кількість злочинів із застосуванням вогнепальної зброї, у порівнянні з аналогічним періодом 2014 року, зросла у 3 рази – з 52 до 163. Найбільше зросло випадків хуліганства з використанням зброї – з 10 до 36 (360%) та розбійних нападів – з 22 до 74 (336%). Чисельність убивств, скоєних з використанням «вогнепалу», зросла з 10 до 16 [88].

Кількість кримінальних проваджень із застосуванням вогнепальної зброї

	2012	2013	2014	2014 по відношенню до 2012
м. Київ	-	36	66	183% (до 2013)
Київська область	19	19	78	410%
Дніпропетровська область	22	111	105	477%
Львівська область	11	61	75	682%
Харківська область	15	18	26	173%

Зброя на «чорному ринку» стала не лише поширеною, але й доступною, - окремі видання стверджують, що ціна на

чорному ринку на АКМ складає в еквіваленті від 300 до 800 дол. США. В той час, як безпосередньо у зоні конфлікту, його можна купити у десятки разів дешевше.

Зважаючи на те, що основним постачальником нелегальної зброї стали військові дії у зоні АТО, то відповідно, має і будуватись державна політика протидії розповсюдженню нелегальної зброї. І не лише шляхом поліцейського вилучення зброї, але й — через перманентну систему легального викупу зброї у населення у зоні АТО. Це дозволить зменшити об'єми ринку нелегальної зброї, оскільки громадяни більшою мірою будуть заохочені продавати зброю державі, ніж кримінальним елементам.

Практика оплатного вилучення зброї не лише дозволить зменшити «чорний ринок» озброєння, але й стимулювати зростання ціни на ньому. На практиці це означає зниження доступності зброї для кримінальних елементів принаймні найнижчого рівня. Саме цей рівень більшою мірою несе загрози пересічному громадянину, який не лише не має зброї зараз, але й апіорі не матиме зброї навіть у випадку її легалізації.

Сьогодні єдиний мирний метод вилучення зброї у населення — місячники добровільної здачі зброї. Водночас, подібні акції у більшості своїй мають показовий, а не дієвий характер. Це викликано тим, що здача зброї не приносить людині ніякої вигоди. А мотивація виключно уникненням відповідальності (за незаконне володіння зброєю) нівелюється тим, що людині простіше просто викинути незаконну зброю.

Для порівняння — за місячник добровільної здачі вогнепальної зброї, який проводився з 1 по 30 квітня 2015 року, здано 4617 одиниць зброї [33]. Зважаючи на засилля зброї у країні, цей показник занадто низький, щоб його вважати суттєвим. Для порівняння, у мирному 2013 році, під час добровільного місячника здачі зброї, до МВС було передано майже 6 тис. одиниць зброї [91]. Тобто, не зважаючи на зростання чисельності незаконної зброї на руках у населення, кількість добровільно зданого озброєння зменшується. Отже, йдеться про концентрацію зброї (у злочинних чи оборонних цілях) та

неефективність державної політики зі зменшення чисельності незаконних озброєнь.

Одним із аргументів, які застосовують сьогодні прихильники запровадження права на вільне володіння зброєю, є те, що його власники відповідально ставитимуться до реалізації своїх прав. В той же час, злочинець не піде на злочин із зареєстрованою зброєю. Адже балістична експертиза відразу виведе правоохоронців на особу, що вчинила злочин.

Однак, на практиці ця теорія майже не діє. Так, в Одеській області у 2013 р. з 14 злочинів, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, 7 (50%) здійснено із зареєстрованої. У 2014 – з 33 злочинів з використанням зброї 7 (21%) здійснено із зареєстрованої. У Києві у 2013 році – з 36 злочинів 15 (42%) скоєно із зареєстрованої зброї, у 2014 із 66 – 16 (24%) із зареєстрованої зброї [16].

Тобто, у мирному 2013 році (коли незаконна зброя не була поширена) із зареєстрованої вогнепальної зброї здійснювалось близько половини усіх злочинів, де використо-

увався «вогнепал». Таким чином, у мирний час наявність зброї у власності не виступає запобіжником для використання її у неправомірних цілях. Навіть після ескалації екстремів в Україні, привертає увагу той факт, що кількість злочинів із зареєстрованими «вогнепалами» лишається більше 20%.

У цій статистиці спостерігається дві складових. По-перше, по регіонах лишається майже ідентичною кількість злочинів із зареєстрованою зброєю. Таким чином, культура поведінки з власною зброєю залишається достатньо низькою.

По-друге, зростає відсоток застосування незареєстрованої зброї. Це є наслідком розширення «чорного ринку» озброєння. Це - результат поширення незареєстрованої вогнепальної зброї в Україні. Звідси, зона АТО постійно виступатиме джерелом постачання зброї на територію всієї країни. Тому, збереження війни у стадії тліючого конфлікту призводитиме до збереження тенденцій щодо зростання злочинів із застосуванням незареєстрованої зброї.

Неможливо вирішувати питання легалізації зброї без розуміння специфіки поведінки особи під дією фармакологічних речовин. Особливо, треба зважити на традиції вживання алкоголю в Україні. Статистика ВООЗ різних років показує, що наша країна займає 5-6 місце в світі за рівнем вживання алкоголю.

Стан алкогольного сп'яніння нерідко супроводжується неправомірною агресією. Так, у 2013 році у стані алкогольного сп'яніння зареєстровано 804 умисних убивства. Для порівняння, кількість убивств, вчинених з корисливих мотивів у тому році, складала 142. Тобто, у 5,7 раз менше [16].

У попередньому – 2012 р. це відношення було ще вищим і складало 7,8 разів¹. Тобто, у середньому за даними «мирних років» вірогідність загинути під час збройного пограбування приблизно у 7 разів нижча, ніж від «п'яних розбірок», які переважно відбуваються на побутовому ґрунті. До того ж у 2012 році усього зареєстровано 2100 умисних убивств, з них 1289 (61%) у стані алкогольного сп'яніння [16].

Статистику щодо великої кількості вбивств, учинених у стані алкогольного сп'яніння, надають і регіональні структури МВС України. Так, залежно від року (досліджувались 2012-2014 роки), у Київській області кількість умисних убивств, учинених з корисливих мотивів, в 4-16 разів менша, ніж у стані алкогольного сп'яніння. У Дніпропетровській області – 4-4,5 рази, в Одеській області – 3-3,5 рази, у Волинській області – 6,5 разів, в Харківській області – 5-8 разів [16].

Лише у м. Києві співвідношення дещо інше. У 2013 році кількість вбивств у стані алкогольного сп'яніння була менша, ніж з корисливих мотивів (6 та 9 відповідно). У 2014 р. – 9 та 7 відповідно [16].

Таким чином, аналіз практики застосування вогнепальної зброї в Україні дає можливість прийти до низки висновків.

По-перше. Кількість зброї на руках у населення України, якщо взяти показники «мирного» 2012 року, була майже ідентичною чисельності зброї у країнах, де її дозволено (зокрема, Польщі та Молдові).

У той же час, реальні загрози постають щодо чисельності неврахованого «вогнепала», співвідношення якого до зареєстрованого складає за різними підрахунками від 5,5:1 до 7,5:1. Відповідно, проблема вилучення незаконної зброї сьогодні є нагальною для суспільства.

¹ Дані за 2012 рік надані з 1.01 по 20.11.2012. МВС і Генеральна прокуратура не подали статистику за період з 21.11.2012 по 31.12.2012.

Вирішення проблем із засиллям зброї неможливо здійснити виключно силовими методами (вилучення) чи альтруїстичними (добровільна здача). На часі впровадження відповідних ринкових механізмів, які б дозволили не лише викуповувати зброю, але й не дозволити їй поступити на «чорний ринок». Крім того, це дозволить підняти ціни на «чорному ринку» та знизити число власників незаконної зброї саме серед нижчого прошарку злочинців.

По-друге, дії правоохоронців вимагають більшої прозорості. Це дозволило б подолати низку негативних уявлень щодо корупційності та сприяло б формуванню позитивного іміджу українського правоохоронця.

В контексті нашого дослідження, - це актуально у питанні зниження секретності навколо інформації щодо кількості осіб, що володіють нагородами у вигляді «короткостволу». Це формує в багатьох представників громадськості уявлення про «касту обраних», які всупереч діючому законодавству мають у своєму розпорядженні заборонену для всіх вогнепальну зброю.

Таким чином, держава має визначитись наскільки доцільним є існування відповідної нагороди, яка практично підкреслює «надзаконність» вузької категорії осіб, навіть якщо вони мають заслуги перед державою.

По-третє, упровадження відкритого ринку озброєння не дозволить переважній частині громадян України стати власниками «короткостволу» через низькі доходи та домінанту пасивної поведінки у переважній більшості громадян. Відповідно, легалізація ринку не сприятиме тому, що зброю отримують всі й відразу. Таким чином, переважна частина населення лишиться незахищеною, а відповідно – уразливою для злочинців.

По-четверте, вирішення проблеми з неадекватною поведінкою. Як свідчить статистика, в українця набагато більше шансів загинути у побутовому конфлікті, ніж від грабежу. Риторичним буде питання про те, хто - п'яний чи тверезий у сім'ї застосовує вогнепальну зброю проти іншого члена подружжя.

На жаль, сьогодні не існує дієвих механізмів, які б унеможливили потрапляння зброї до рук людей, схильних

до неадекватної поведінки. Однак, з огляду на те, що ринок зброї існує, доцільним виглядає посилити відповідальність для осіб, які дають медичну згоду щодо стану здоров'я особи.

По-п'яте. Кількість злочинів із застосуванням зареєстрованої зброї вказує на низьку культуру поведінки серед її власників. У цьому розумінні злочини в Україні певною мірою ірраціональні, оскільки значна частина з них здійснюється з власної зброї.

Міжнародний досвід продажу, легалізації та контролю за обігом цивільної зброї

Цивільна зброя в країнах Європи та пострадянського простору

У країнах Євросоюзу простежується відносно низький інтерес громадян до зброї, кожні *дев'ять з десяти* громадян не мають і не планують мати зброю для самозахисту. Країною з найбільшою у відсотках кількістю зброї для самозахисту в Євросоюзі є Литва, однак варто зазначити, що в цій країні в абсолютних показниках лише 0,7 на 100 громадян мають цивільну зброю (найнижчий показник в Європі) [95], а показники індексу вбивств на 100 000 населення вищі за розвинені країни Європейського Союзу [104, р.24].

Серед власників зброї *лише 14% європейців* придбали її для самозахисту. Європейські країни вирізняються найбільшою безпекою у світі і мають найнижчі показники індексу вбивств на 100 000 населення.

Загальним трендом для Євросоюзу є посилення відповідальності за нелегальне чи надмірне використання вогнепальної зброї, особливу увагу приділено профілактиці масових невмотивованих убивств, проявам тероризму тощо.

У 2013 році Бельгія залишалась єдиною країною Євросоюзу, в якій була можливість вільного придбання вогнепальної зброї, однак зростання кількості резонансних вбивств, змусили уряд цієї країни, під тиском громадськості, повністю заборонити вільний продаж. 680 видів найменувань зброї, в тому числі фольклорна, декоративна, історична тепер вимагають проходження дозвільної системи.

Стрілецькі асоціації Бельгії відчайдушно протестували, зібрали 15 000 підписантів під петицією проти введення дозвільної системи (кількість підписантів велика для Бельгії), подали до апеляційного суду, однак уряд проявив жорсткість і не допустив навіть дискусію щодо цього питання [3].

Північна Європа

У цих країнах один з найнижчих показників вбивств та використання вогнепальної зброї для скоєння злочинів. На прикладі трьох скандинавських країн ми бачимо, що у кількісних показниках щорічно вбивають від 27 до 148 чоловік, це складає індекс вбивств на рівні до 1,0-2,0 на 100 000 населення і є одним з найкращих показників у світовому рейтингу (*тут і надалі наведені табличні дані згідно до показників The Homicide Monitor - <http://homicide.igarape.org.br/>, проекту, який використовує дані Управління ООН з наркотиків та злочинності United Nations Office for Drugs and Crime (UNODC)*):

Країна	Кількість вбивств/показник на 100 000 населення			
	2000	2005	2010	2012
Норвегія	49 / 1,2	30 / 0,7	31 / 0,6	27 / 0,5 (2014)
Фінляндія	148 / 2,9	117 / 2,2	116 / 2,2	89 / 1,6
Швеція	96 / 1,1	79 / 0,9	91 / 1,0	68 / 0,7

Для володіння зброєю у *Фінляндії* необхідно оформити заявку, скласти іспити, довести власну добропорядність та психологічне здоров'я [51]. В переліку цілей купівлі зброї немає пункту самозахист. Зброю можна купувати для мисливських цілей, які є традиційними для північних країн, для спортивних цілей та для колекціонування. При цьому можна розвінчати міф про високий рівень озброєння для самозахисту в країнах Північної Європи, більшість зброї має мисливське чи спортивне призначення.

Кількість зброї у населення відносно велика. У Фінляндії зареєстровано близько 650 000 власників зброї. З них 60% володіють рушницями, які мають мисливське призначення. Більшість власників зброї – члени спортивних чи мисливських клубів. Конкретний клуб несе відповідальність за свого члена і може позбавляти його прав на зброю у разі відсутності підтвердження участі у спортивних змаганнях.

Фінляндія вирізнялась серед європейських країн більш ліберальним підходом до питання володіння та носіння зброї. Однак уряд Фінляндії оголосив про посилення правил отримання ліцензії на носіння особистої зброї після трагедії, в місті Каухайокі, де 22-річний Матті Юхані Сарі в 2008 році застрелив 10 студентів технічного коледжу [92]. Іронією долі стало те, що за день до трагедії, зловмисник був викликаний та допитаний у поліції на предмет скасування ліцензії на стрілецьку зброю, враховуючи неадекватні відео в соціальних мережах, що містили агресивні заклики. Однак поліція ухвалила рішення про недоцільність скасування ліцензії. Трагедія сталася наступного дня. Після цього у суспільстві обговорюється можливість введення заборони на володіння короткоствольною вогнепальною зброєю.

Нові правила не забороняють мати зброю, але роблять складнішими отримання ліцензії. Ті, хто звертається за ліцензією вперше, зможуть отримати документ тільки після півроку тренувань у стрілецькому клубі. Обов'язковою умовою також є успішне проходження співбесіди з представниками поліції.

Невмотивовані вбивства за допомогою зброї відбуваються достатньо часто в Фінляндії, можна згадати масове вбивство з пістолету ліцеїстів в Йокела в 2007 році [56], стрілянину в Еспоо по відвідувачам магазину в 2009 році [89], розстріл перехожих з даху ресторану 18-річним хлопцем в Хювінкя в 2012 році [109], зрештою непоодинокі випадки арештів переважно молодих людей, які планували масові вбивства, але були розкриті і знешкоджені правоохоронними органами.

Подібна ситуація зі зброярським законодавством у *Швеції*. Три головних підстави для придбання зброї: мислив-

ство, спорт, колекціонування. Найбільш розповсюджена — мисливство. Навчання триває півроку і частково сплачується державою, існує триденна комерційна програма, яка коштує дорого і не всім доступна за вартістю. Короткоствольна зброя використовується для спортивних цілей, головна мета якої стрільба по цілях в тирах. Навчання триває від 6 до 12 місяців, потребує часу від одного до двох зайнять на тиждень.

Самозахист за допомогою зброї у *Норвегії* фактично заборонений. Андерс Брейвіг отримав ліцензію тільки на мисливську зброю, з якої і вчинив масовий розстріл. Отримати дозвіл на короткоствольну зброю для самозахисту є формальною можливістю, яка майже не зустрічається в реальності.

Для спортивних цілей потрібно мати членський квиток стрілецького клубу і протягом півроку брати участь у спортивних змаганнях, мати належного рівня результати.

Таким чином, *носіння короткоствольної вогнепальної зброї для самозахисту в скандинавських країнах обмежено*. Існують окремі випадки, які роблять можливим отримання ліцензії на носіння зброї, однак пояснення причин та процедура оформлення досить складні, тому лише незначна кількість громадян мають такий дозвіл.

Трендом для скандинавських країн є подальше збільшення рівня безпеки, демілітаризація та відмова від використання насильства навіть у межах діяльності правоохоронних органів, наприклад, у *Норвегії поліція не використовує зброю під час патрулювання*, її зберігають у патрульному автомобілі, використання передбачається лише у «крайніх» випадках.

За 2014 рік таких випадків було лише 42, було зроблено два попереджувальних постріли за рік, жодна людина не постраждала [112, р. 5, таб. 3.1]. Останній випадок вбивства поліцейськими був у 2006 році, за період з 2002 по 2014 роки жодного разу не було більше жертв ніж одна людина на рік. Для порівняння — за період січень-вересень 2015 року в США від пострілів поліцейських загинуло 747 громадян [113].

Країни балтійського субрегіону наближаються до високих показників безпеки Євросоюзу. Після отримання незалежності відбувся сплеск злочинності, який згодом набув ознак стабільності. Значною мірою це пов'язано зі стабільною

внутрішньополітичною та економічною ситуацією та масовим виїздом громадян на заробітки до розвинених країн.

Країна	Кількість вбивств/показник на 100 000 населення			
	2000	2005	2010	2012
Латвія	238 / 10	126 / 5,7	70 / 5,3	97 / 4,3
Литва	–	372 / 11,3	219 / 7,1	202 / 6,7
Естонія	143 / 10,5	113 / 8,5	70 / 5,4	-

Індекс вбивств у балтійських країнах в середньому вище за країни Північної Європи в 5-10 разів. Чи є кореляція між ухваленними законами про зброю у цих країнах та рівнем вбивств? Скоріш за все такої кореляції немає, бо після розпаду СРСР в усіх країнах пострадянського простору відбулося зростання рівня злочинності, кількості вбивств у тому числі, згодом спостерігалось падіння, як у тих країнах, які ухвалювали ліберальне законодавство і дозволяли більш вільний продаж зброї, так і в країнах з жорстким законодавством щодо цивільної зброї.

У країнах Балтійського субрегіону індекс вбивств на 100 000 коливається від 5,3 до 11,3, що не дозволяє в жодному рейтингу увійти до переліку безпечних країн (індекс має бути менше 3,0):

Більшість зброї має мисливське призначення, зокрема в Латвії серед зареєстрованої зброї близько 70% - мисливські рушниці (близько 26 000 власників зброї – мисливці, загальна кількість власників зброї на 2015 рік – понад 35 000). За інформацією заступника начальника бюро ліцензування та дозвільної системи Державної поліції Латвії Андріса Мелкерса: «У Латвії з 2011 року знижується кількість власників зброї. Є три типи таких людей – мисливці, спортсмени і приватні особи, у яких на руках пістолети та револьвери, призначені для самооборони. Наприклад, якщо в 2011 році в Латвії налічувалося 36 220 власників вогнепальної зброї, то за даними за перші півроку 2015 року – 35 091... револьвери та пістолети з собою носять 9 640...» [49].

Таким чином, право на носіння вогнепальної короткоствольної зброї в Латвії мають менше 0,5% від населення,

більшість ліцензій на самозахист видається співробітникам охоронних фірм чи правоохоронних структур, інкасаторам. Пересічним громадянам отримати дозвіл на самозахист за допомогою вогнепальної зброї складніше, незважаючи на існуючу формальну можливість, у поліцейському відділку мають отримати пояснення щодо доцільності надання дозволу на вогнепальну короткоствольну зброю.

Альтернативною є газова зброя, її оформлення не передбачає реєстрацію в поліції, однак популярність газової зброї теж минає (близько 22 000 власників станом на 2015 рік), бо досить часто її використання завдає більшої шкоди тому, хто захищається, зрештою законодавство так само не дає підстав захисникові почувати себе впевнено.

Так, специфіка газової зброї передбачає швидкі постріли, а згодом відхід якнайдалі від місця застосування зброї, водночас законодавство закликає відходити тільки після того як переконатися, що нікому не завдано значної шкоди, бо в іншому випадку потрібно надати першу допомогу постраждалим, в тому числі злочинцю. Травматична зброя в Латвії заборонена.

Специфікою латвійського законодавства після змін 2012 року є орієнтація не на складність придбання та оформлення зброї, а на сувору відповідальність за неналежне використання зброї, наприклад, при захисті від пограбування, яке не несе загрози життю жертви нападу. Те саме стосується захисту власності, якщо злодій намагається заволодіти сумкою чи гаманцем, то це не є смертельною загрозою, а тому застосування зброї неможливо, хіба що її демонстрація як метод залякування.

Резонансні вбивства в країнах Балтії мають місце, стрілецькі асоціації на свій розсуд це трактують як привід для подальшого озброєння населення. Якщо в Україні вказують на приклад балтійських країн, які мають ліберальне законодавство і нібито суцільно озброєних та захищених громадян, то представники стрільців балтійських країн, навпаки, наводять приклади невмотивованих вбивств як наслідок неозброєності місцевих громадян.

Можна, як приклад, нагадати випадок з вбивством банкіра в кінотеатрі. Сварка виникла, коли банкір зробив за-

уваження іншому глядачу, який заважав перегляду фільму шуршанням пакету з цукерками. Не отримавши належного виконання своїх вимог, банкір вихопив пакет з цукерками, після чого ображений глядач зробив чотири постріли з легально зареєстрованої зброї, до речі, носій зброї за фахом і місцем роботи – юрист [17].

Заклик стрільців до тотального озброєння, у разі виконання, міг би перетворити перегляд даного фільму на масову перестрілку з важко прогнозованим фіналом, але навряд чи зупинив би вбивство. Юрист не міг не знати, що чотири постріли в мирного громадянина буде важко трактувати як самозахист, але людина – емоційна істота, тому раціональна аргументація доволі часто працює тільки в теорії.

В Естонії збройне законодавство допускає купівлю зброї не тільки громадянами Естонії, а всім, хто має право на проживання в державі. У разі використання зброї для самозахисту, потрібно буде мати підтвердження необхідності таких заходів, тобто довести реальну загрозу власному життю. В будь-якому випадку застосування зброї пов'язано з судовими процесами, які далеко не завжди можуть виправдати захисника. На відміну від Латвії, в Естонії потрібно реєструвати в поліції газову зброю.

Кількість власників цивільної зброї на душу населення трохи більша за Латвію – 28 000 власників станом на 2015 рік, більше половини мають у власності мисливську зброю. Законодавство достатньо ліберальне, процедури спрощені, однак випадки самогубств, вбивства підлітком вчительки примушують розпочати дискусію щодо посилення процесу видачі ліцензій та відповідальності за неналежне використання зброї. Зокрема, останніми випадками стали стрілянина у Таллінні в квітні 2015 року, коли в один день в двох різних місцях були скоєні злочини з використанням легальної зброї. В одному випадку причиною був конфлікт між сусідами, в другому випадку громадянин просто вирішив стріляти з власного вікна по сусідній будівлі. Правоохоронці стверджують що вже традиційна причина правопорушень – вживання алкогольних напоїв. Враховуючи, що кількість зброї в Естонії вища за середньоєвропейські показники, то небезпека злочинів з її

використанням зростає [69].

Литва – країна з достатньо ліберальним ставленням щодо розповсюдження цивільної зброї. Нещодавно зареєстрована законодавча ініціатива для дозволу на придбання обладнання для нічного бачення та снайперські приціли, які дозволяють вести вогонь в нічну пору. Більше того, за статистикою *кожен сьомий громадянин Литви купує зброю для самозахисту* і за цим критерієм Литва займає перше місце в Євросоюзі.

В той же час, за кількістю зброї у населення, незважаючи на розповсюджені стереотипи, країна має низькі показники. За даними поліції, майже 60 000 власників володіють понад 100 000 одиниць зброї [24]. У рейтингу за кількістю зброї на 100 чоловік Литва займає першу позицію з показником 0,7 [95].

В усіх країнах Балтії потрібно мати довідку про здоров'я, психологічну адекватність, відсутність судимості, скласти іспити на теорію та практику стрільби (досить часто іспити є більшою формальністю, ніж у розвинених країнах Євросоюзу). На відміну від інших країн Північної Європи, законодавство про зброю в деяких позиціях ліберальніше, менше процедурних вимог, однак з роками законодавство переглядається, а резонансні злочини є підставою для введення більш жорстких правил. Так, у Латвії запровадили з 2013 року зміни у процедурі отримання ліцензій на носіння зброї (в першу чергу мова йде про мисливську зброю, яка більш розповсюджена), раніше вона видавалась пожиттєво, тепер строком на 10 років. Новацією є також перевірка на залежність від азартних ігор.

Загалом, наявність у країнах Балтії більш широких можливостей щодо володіння та носіння зброї у зрівнянні з іншими членами Євросоюзу, не призводить до підвищення рівня безпеки до рівня європейських стандартів. Останнім часом, зважаючи на загальносвітовий тренд підвищення проявів агресії та насильства, загострюється дискусія щодо необхідності посилення контролю за розповсюдженням цивільної зброї, враховуючи зростання кількості надмірного застосування зброї, в тому числі дітьми та підлітками.

Західна та Центральна Європа

Країни даної групи виділяються законодавством із значними обмеженнями щодо володіння та носіння цивільної зброї. У випадку Великобританії, Ірландії, Люксембургу та Іспанії маємо справу з найбільшими обмеженнями щодо вогнепальної цивільної зброї, в Італії є певні винятки для окремих категорій громадян, які мають статус приватних підприємців та діяльність котрих пов'язана з перевезенням матеріальних цінностей.

Німецьке законодавство близьке до британської моделі, в ньому не передбачено носіння зброї, але є ширші можливості придбання, зберігання, використання зброї для спортивних, мисливських цілей чи для колекціонування.

За показниками індексу вбивств на 100 000 населення зазначена група країн має досить близькі показники на рівні 0,6-1,8, що відносить зазначені країни до найкращих за рівнем безпеки:

Країна	Кількість вбивств/показник на 100 000 населення			
	2000	2005	2010	2012
Великобританія	1002 / 1,7	896 / 1,5	753 / 1,2	653 / 1 (2011)
Іспанія	553 / 1,4	518 / 1,2	390 / 0,8	368 / 0,8
Ірландія	37 / 1-	52 / 1,3	53 / 1,2	54 / 1,2
Італія	766 / 1,3	610 / 1	529 / 0,9	530 / 0,9
Німеччина	1 015 / 1,2	869 / 1	690 / 0,8	662 / 0,8 (2011)
Франція	1051 / 1,8	976 / 1,6	675 / 1,1	665 / 1
Швейцарія	69 / 1	75 / 1	52 / 0,7	46 / 0,6

Великобританія – один з лідерів антизброярського руху. В країні утвердилась філософія відмови від зброї навіть в межах проходження служби правоохоронцями. *На*

першому місці – права кожної конкретної людини і заходи, які мінімізують нанесення ушкоджень несумісних з життям. На сьогодні вже майже 20 років у Великобританії діє заборона на володіння вогнепальною зброєю для самозахисту. Зброя для володіння, носіння та самозахисту заборонена у Великобританії з 1997 року.

Реформа щодо обмеження володіння вогнепальною зброєю була здійснена в декілька етапів, з 1988 року під заборону підпали автоматична та напівавтоматична зброя, помпові рушниці (після масового вбивства у Хангерфорді), а з 1997 року заборонено володіння вогнепальною короткоствольною зброєю [100]. Новий закон став реакцією уряду на безпрецедентне вбивство 16 дітей переважно у віці 5 років та їхнього вчителя у Данблейні. Вбивця використав чотири легальних пістолети для скоєння свого злочину.

Вже наступного року 54 000 громадян добровільно здали мисливську та спортивну зброю. Закон був настільки суворий, що навіть члени збірної Великобританії зі стрільби були змушені виїжджати на тренування в інші країни, однак більшість суспільства поставилася до цих заходів з порозумінням. Незважаючи на критику зброярського лобі, успіхи британців незаперечні. В багатонаціональній країні, де сформувались окремі злочинні райони в мегаполісах, вдалося приборкати злочинність та суттєво знизити показники вбивств, індекс вбивств на 100 000 населення значно зменшився і нарешті відповідає європейським стандартам.

Щорічно в країні вбивають від 650 до 1000 людей, що складає індекс на рівні 1-2, за цими показниками країна відноситься до групи безпечних. *Рівень вбивств з вогнепальною зброєю не перевищує показника у 15%, що також відповідає європейським стандартам.*

Щодо забороненої короткоствольної вогнепальної зброї, то її нелегальне використання для вбивств зведено до мінімуму і складає *один з найнижчих показників у світі – у середньому на рівні 0,05 на 100 000 населення [115], що вдвічі менше ніж у 1996 році до запровадження реформи.* Теза про розгул злочинності одразу після заборони цивільної зброї для самозахисту не підтвердилась. І це попри негативний вплив

значної кількості агресивних мігрантів, які досить часто є основою для формування злочинних угруповань, торгівлі наркотиками чи інших правопорушень.

Надалі у Великобританії продовжується ухвалення рішень з подальшого обмеження засобів, які можуть бути використані для насильства. З 2005 року триває кампанія проти носіння ножів серед молоді. Мода на носіння ножів досягла піку у 2008 році, коли кількість незаконного носіння ножів серед молоді зросла у 2,5 рази у порівнянні з попереднім роком. Статистика демонструє, що половина підлітків під час бійок страждали від невмілого використання власної зброї. Масштабна соціальна реклама з мільйонами глядачів забезпечила позитивний результат, майже 75% підлітків відмовилися від носіння ножів. Щоправда, соціальна реклама вирізнялася реалізмом і елементами показу жорстоких сцен та наслідків нанесених травм [106], зокрема було показано ролик про підлітка, який сам собі перерізав горло тощо.

З 2006 року заборонений продаж імітації вогнепальної зброї. Як відомо, в багатьох країнах світу використовуються підробки, іграшки для скоєння злочинів, іноді поліцейським важко ідентифікувати копії пістолетів та справжню зброю, нападники часто захищають себе, кажучи про неправомірність їхнього затримання з несправжньою зброєю тощо. Тепер, у Великобританії, ніхто не може використовувати будь-який різновид справжньої чи муляжної зброї, а якщо зробить це, то не уникне кримінальної відповідальності.

У країні не мають вогнепальної зброї навіть поліцейські. За дослідженнями місцевих фахівців, наявність зброї у поліцейських збільшує ризик бути вбитим під час сутичок з криміналом, а без зброї показники застосування зброї по відношенню до поліцейських значно менші. Крім того, досвід США доводить, що значна кількість поліцейських гине від власної зброї, чи внаслідок невмілого використання, чи внаслідок її втрати під час сутичок з криміналом. Станом на 2012 рік у Великобританії зброєю володіли лише 5% поліцейських (для отримання дозволу потрібно це обґрунтувати). Згідно до опитування правоохоронців – 82% висловились проти запровадження зброї для використання на службі [71].

Поліцейські – звичайні громадяни, в них також бувають кризові моменти життя, вони не завжди здатні вгамувати свій емоційний стан і в будь-якій країні є окрема статистика, яка демонструє перевищення повноважень поліцейськими, тому відсутність зброї унеможливорює непередбачувані ситуації, мінімізує ризики. Цікавим фактом є твердження представників правоохоронної системи Великобританії, що у країні немає достатніх ресурсів і часу на належну підготовку до якісного та професійного використання зброї поліцейськими.

На значне обмеження цивільної зброї у Великобританії ймовірно вплинув позитивний досвід сусідньої країни – Ірландії. З 1974 року там заборонено володіння будь-якою вогнепальною зброєю, щодо купленої раніше зброї, то її було конфісковано. Зараз в країні низькі показники вбивств, в середньому на рівні від 30 до 50 вбивств за рік.

Німецьке законодавство більш ліберальне за британське, багато процедур отримання дозволу на придбання зброї навіть не передбачають участі громадянина [116]. Наприклад, благонадійність, перебування на обліку у психіатра чи наявність судимості не вимагають отримання довідок, а дані наводяться в поліції за наявною електронною обліковою системою. Головна обмежуюча норма – це обґрунтування придбання зброї. Таких причин може бути чотири:

1. Спортивна стрільба.
2. Мисливство.
3. Професійна охоронна діяльність.
4. Колекціонування.

Спортивна мета передбачає членство у стрілецькому клубі, сплату членських внесків, саме клуби надають довідку про необхідність придбання своєму учасникові певного типу зброї. Для отримання дозволу на придбання спортивної зброї необхідно відходити не менше 12 разів у тир, мати річний термін членства в клубі, відповідно скласти іспити на правила володіння, зберігання та використання зброї.

Для мисливської мети потрібно бути членом мисливського клубу. Для того щоб стати мисливцем потрібно завер-

шити курси тривалістю 6 місяців, практичні заняття раз на 2 тижні, на яких передбачено вивчення теорії та практики стрільби. За результатами навчання потрібно скласти іспити з таких дисциплін як: законодавство про цивільну зброю; зберігання, догляд та транспортування зброї; для мисливців – екологія та практика полювання на різні види птахів (хижих та промислових); розбір та білування туш, гігієна і правильна заготівля м'яса диких тварин, використання собак для полювання (види, поведінка); основи ветеринарії (вміння визначити здоровий стан і ознаки основних захворювань диких тварин).

З усіх дисциплін потрібно скласти іспит, крім того існують достатньо жорсткі вимоги з точності стрільби. Для претендентів на спортивну зброю потрібно подати підтвердження регулярного відвідування тиру протягом року. Без навчання скласти іспити практично неможливо. Щодо колекціонування, то процедура досить бюрократична і педантична, складається план на 10 років що саме колекціонер бажає придбати, потім перевіряється виконання плану, у разі порушень ліцензія скасовується.

Автоматичну зброю в Німеччині неможливо придбати, вона відноситься до списку заборонених для володіння. Обмеження на кількість володіння довгоствольної зброї не існує, а короткоствольної зброї можна придбати до двох одиниць. Носіння та перевезення зброї дозволяється у розібраному та незарядженому вигляді, у спеціальному обладнанні.

Носіння зброї для самозахисту у громадських місцях отримати важко, за виключенням охоронців та детективів, які можуть довести цю необхідність, також видаються дозволи у крайніх випадках громадянам, котрі можуть довести реальну загрозу власному життю.

Охоронці та інкасатори мають право на зброю виключно в момент виконання службових обов'язків, в решті випадків громадяни Німеччини мають право тільки на газову зброю для самозахисту.

З 2008 року в Німеччині повністю заборонено продаж та володіння копіями зброї. Інші новації законодавчих змін ускладнюють процедури транспортування, наприклад, якщо

раніше зброю можна було перевозити в будь-якому закритому ящику, то тепер виключно у спеціальному сейфі закритому на ключ, що максимально унеможлиблює швидке використання зброї. Також заборонені електрошокери.

Незважаючи на педантичність і вимогливість до претендентів на отримання зброї, в країні нараховується близько 10 млн. власників зброї (більше 10% від населення країни), за оцінками правоохоронців вдвічі більша кількість зброї є нелегальною [15]. Зведених даних по країні не існує, хоча ставиться питання про централізований облік, Німеччина – федеративна республіка, тому кожен суб'єкт має власні особливості і звітність.

Велика кількість цивільної зброї хвилює німецьке суспільство все більше, кожен випадок невмотивованого вбивства чи масового розстрілу викликає хвилю обговорень щодо посилення законодавства, хоча на сьогодні воно визнається більш суворим, ніж загальноєвропейські норми.

Швейцарія має високі показники наявності зброї на душу населення, що досить часто використовується прибічниками лібералізації збройного законодавства. Щоправда не наводяться дані, яка саме зброя переважає в країні, ігнорується факт наявності у власності громадян не тільки цивільної, а й армійської зброї на зберіганні (більше 60%). Більша кількість цивільної зброї представлена спортивною (на рівні 20%), зброя для самозахисту майже до 7-10% в різні роки.

З 18 років громадяни Швейцарії мають право на придбання як цивільних, так і армійських зразків зброї. Окремо видається дозвіл на носіння зброї, якщо громадянин країни зможе довести необхідність носіння зброї для самозахисту або захисту інших людей або майна. Вся цивільна зброя, яка придбана після 2008 року, має проходити процедуру реєстрації, в 2015 році зареєстровано законопроект, який вимагатиме зареєструвати зброю, яку мали громадяни до 2008 року, що викликає відчайдушний спротив стрілецького лобі. Деякі кантони запровадили добровільну здачу зброї, що спрямоване на зменшення кількості зброї в країні.

Армія Швейцарії комплектується за принципом ополчення. Кілька разів на рік резервісти виїжджають на армійські збори, а в період між зборами табельну зброю солдата або офіцера (штурмова гвинтівка або пістолет) зберігають у себе вдома. Не рідше одного разу на рік співробітники правоохоронних органів перевіряють, як ця зброя зберігається і чи не використовувалася вона нелегально. Після служби і вибуття зі складу резервістів громадяни здають табельну зброю або при бажанні залишають її собі. В останньому випадку спеціалізовані підприємства переробляють зброю, ліквідовуючи можливість вести з неї автоматичний вогонь.

Володіння та зберігання зброї у домашніх умовах суворо регламентовано, наводяться навіть вимоги до сейфів для зберігання зброї, передбачено покарання за порушення. Громадяни Швейцарії несуть відповідальність за втрату власної зброї, в тому числі кримінальну за тяжкі злочини, скоєні з вкраденої зброї. Останнім часом в країні відбувались дискусії про доцільність зберігання армійської зброї не вдома у власника, а у спеціалізованих тирах, що вже почало реалізовуватись.

Одною з головних проблем Швейцарії є високі показники самогубств (перше місце в Європі), які складають до 90% смертей від вогнепальної зброї по країні. Особливо непокоїть владу країни зростання самогубств серед молоді. За 2014 рік на 15% зросла кількість дзвінків на телефон довіри підлітків, які бажають покінчити з життям. Щорічно підлітки у віці з 14 по 24 роки здійснюють до 10 000 спроб самогубств, майже 100 з яких є вдалими. Щодо загальної кількості самогубств, то наприклад, у 2009 році зафіксовано 1105 самогубств (більше 3-х на день) [77]. Вчені із Берну виявили залежність кількості зброї, її доступності та кількості самогубств.

В 2003 році була здійснена масштабна реформа Armee XXI [77, р.6], внаслідок якої вдвічі зменшено кількість армії та резервістів, з 350 000 до 220 000, з наступним зменшенням до 100 000 в 2016 році, на 10 років зменшився вік резервістів, дозволено зберігати зброю не дома, а в спеціальних сховищах. Ці заходи зменшили кількість самогубств втричі.

В Іспанії можна мати зброю для мисливства чи зайняття спортом, однак це пов'язано з належністю до стрілецьких чи мисливських клубів на кшталт традицій скандинавських країн. За оцінками експертів, в країні близько 4 млн. одиниць зброї.

Оформлення документів на зброю, належне обладнання сейфів для зберігання, оформлення довідок займатимуть час від місяця до року, в залежності від кількості зброї та її призначення [68].

Носіння зброї можливе виключно для власників ліцензій детективів чи охоронців, ювелірів, політиків. Однак навіть вони не мають автоматичного права на отримання зброї у разі виникнення реальної загрози, кожен такий випадок має розглядатися індивідуально і рішення по ньому може бути як позитивним, так і негативним.

Пересічні громадяни не мають право на використання зброї для самозахисту. Обійти законодавство і отримати зброю шляхом запису у спортивний клуб достатньо проблематично, бо це накладає не тільки вимоги скласти іспит і довести високу точність стрільби, але й зобов'язання щорічно брати участь у реальних спортивних змаганнях. Для транспортування в автомобілі потрібен спеціально обладнаний автосейф, перевезення відбувається у розібраному стані.

Передбачено реєстрацію навіть холодної зброї – ножів. Щодо менш небезпечних засобів самозахисту, на кшталт газових балонів, електрошокерів, сирен, то законодавці по декілька разів на рік змінюють правила, постійно вводячи додаткові обмеження, вимоги до отримання прав, сертифікатів, ліцензій тощо.

Незважаючи на те, що іспанське законодавство одне з найбільш суворих в Європі, антизбройні ініціативи і надалі мають місце в Іспанії, зокрема, багато політиків та громадян виступають за те, щоб спортивна зброя зберігалася не в будинку власника, а в тирі, тим більше, що її все одно неможливо використовувати для самозахисту. Однією з ухвалених новацій стала заборона продавати колекціонерам виведене з ладу озброєння, мотивуючи це тим, що злочинці можуть замінити стволи і використати зброю [47].

Італійське законодавство ліберальніше за іспанське, навіть порушення строків реєстрації чи перереєстрації не веде до значних покарань, зберігати цивільну зброю можна буде і надалі, а от отримати дозволи на носіння буде вже неможливо.

Отримати право на носіння зброї для самозахисту не просто, потрібно досить чітко пояснення причин, які пов'язані з роботою чи наявною небезпекою для життя чи втрати матеріальних цінностей, наприклад, транспортуванням виручки з магазину до банку; якщо у громадянина немає таких причин і він не є приватним підприємцем, то отримати дозвіл на носіння зброї неможливо.

З 2006 року ухвалено зміни до законодавства, які дозволяють використовувати легальну зброю для захисту життя та власності. Загалом, згідно з дослідженням Європейського інституту політичних, економічних, соціальних досліджень, в Італії станом на 2008 рік володіли зброєю 8,4% населення (4,8 млн. громадян), що є значним показником.

Ухвалення більш жорстких процедур придбання та володіння цивільною зброєю призводить до зменшення кількості ліцензій на самозахист, їхня кількість зменшилась з 34 000 (2008 рік) до 23 000 (2010 рік), з 2 млн. до 800 000 скоротилася кількість дозволів на використання мисливських рушниць [58].

Франція у свій час вирізнялась ще більшою свободою у збройному законодавстві, ніж Італія, існував заявницький спосіб реєстрації зброї за спрощеною процедурою, але ухвалення парламентом Декрету 1995 року фактично наблизило законодавство до іспанського стандарту. Належність до спортивного клубу чи мисливського товариства надає право купити зброю і використовувати її виключно за призначенням, носіння та використання такої зброї для самозахисту заборонено.

У відповідності до закону 2012 року, вся зброя поділяється на чотири категорії. Заборонено мати автоматичну та бойову зброю. Для інших видів зброї необхідний спеціальний дозвіл. У Франції один з найвищих показників кількості

зброї на 100 чоловік – 31,2 [101], однак 90% дозволів надано на зберігання зброї вдома, тільки 10% дозволів стосуються права на приховане носіння зброї [40]. Дозвіл на носіння зброї надається строком на три роки, після чого має бути поновлений.

Східна Європа

Країни Східної Європи традиційно не є войовничими, перебування в соціалістичному таборі, тотальна заборона цивільної зброї сприяли формуванню відсутності сподівань на збройний опір злочинності.

Індекс вбивств на 100 000 населення перебуває на рівні 0,6-2,5, що відповідає високому рівню безпеки та загальноєвропейським тенденціям.

У більшості країн, незважаючи на відсутність значних проблем з використанням цивільної зброї, законодавчі обмеження щодо її використання посилюються. Прикладом є Румунія. Індекс вбивств на загальноєвропейському рівні, однак, тільки за першу половину 2013 року було анульовано 1 500 ліцензій на носіння зброї [2], більше півтисячі призупинено. Власники зброї досить часто здійснюють правопорушення чи перебувають під слідством, що автоматично веде до скасування ліцензій на цивільну зброю.

Румунія – країна, яка виділяється незначною кількістю зброї на душу населення в Європі – 0,7 на 100 чоловік за даними швейцарської дослідницької групи Small Arms Surveys [95]. Зареєстровано менше 100 000 власників цивільної зброї.

Країна	Кількість вбивств/показник на 100 000 населення			
	2000	2005	2010	2012
Польща	855 / 2,2	555 / 1,5	436 / 1,1	441 / 1,2 (2011)
Румунія	560 / 2,5	457 / 2,1	404 / 1,8	378 / 1,7
Угорщина	205 / 2	164 / 1,6	133 / 1,3	132 / 1,3
Чехія	69 / 1	75 / 1	52 / 0,7	46 / 0,6

Носіння зброї для самозахисту дозволено суддям, окремим категоріям дипломатів, політикам. Кількість вбитих з вогнепальної зброї – мізерна, в середньому на рівні не більше 2%.

Однак кожен випадок вбивства розглядається прискіпливо, зокрема, в ході службових перевірок на рік скасовуються сотні ліцензій на носіння зброї поліцейськими, які не проходять перевірку на адекватність. Регулярно здійснюються перевірки і попри низькі показники залучення зброї до злочинів, вживаються заходи з обмеження доступу до зброї. Кожен випадок використання зброї поліцейськими суворо перевіряється.

Чехія – єдина країна, яка дозволяє у найбільш ліберальний спосіб отримання та носіння зброї, однак не можна стверджувати, що населення зловживає своїм правом. Лише близько 3% населення скористалося правом на купівлю зброї – зареєстровано 306 815 власників цивільної зброї [111], тому важко зробити висновки, що рівень безпеки в країні залежить від наявності зброї у цивільного населення.

Ліцензії на самозахист мають близько 230 000 чоловік. Чехія має назву «європейський Техас», але навіть за такого штампу не варто вважати, що процедурні моменти в країні забезпечують рівень доступу як у голлівудських вестернах.

У країні обов'язково потрібні дозволи та ліцензії на будь-яку зброю, довжина котрої менше 28 см, на напівавтоматичну, довгоствольну, що вміщують більше трьох патронів так само потрібні спеціальні дозволи. Декларувати потрібно навіть газові пістолети. Дозволи видаються з 21 року, при цьому для носіння зброї потрібна обґрунтована необхідність. Така ліцензія видається на п'ять років, потім її потрібно поновлювати.

Ліберальність законодавства Чехії полягає у наявності можливості придбання зброї для самозахисту та можливості прихованого носіння зарядженої зброї, так само при наявності ліцензії зброю можна зберігати вдома у зарядженому стані, що є достатньо нетиповим явищем для більшості країн світу, в тому числі європейських країн.

Однак наявність зброї для самозахисту не тотожна її використанню для самозахисту, існує багато обмежень, засто-

сування зброї дозволяється як крайня потреба, коли не має можливості втікати чи подзвонити до поліції тощо. Громадяни мають менше можливостей ніж поліцейські, в багатьох ситуаціях, коли поліцейському дозволено поранити правопорушника, то аналогічна ситуація не дозволяє це зробити пересічному громадянину.

Варто згадати випадки самозахисту, коли тільки втручання президента країни та його помилювання могло врятувати жертву нападу від ув'язнення, враховуючи, що суд вважав перевищеним рівень самооборони. Так було з відомим дисидентом, скульптуром Павлом Опоченські, який допоміг постраждалим від нападу скінхедів-неонацистів і під час бійки вбив одного з нападників, інші приклади так само мали безліч проблем з нападом [105]. Були випадки, коли навіть поранення нападників, які втікали з накраденим майном, трактувалося як перевищення самозахисту і жертви нападу отримували строк тюремного ув'язнення. Тому не варто гадати, що наявність можливості носити зброю для самозахисту автоматично надає право стріляти.

Польща у збройному законодавстві пішла загальноєвропейським шляхом, чим значно відрізняється від Чехії. За кількістю зброї Польща наближена до Румунії, тільки 1,3 на 100 чоловік [95].

Формальне право на носіння зброї та самозахист існує, але, як і в більшості розвинених країн Європи, отримати ліцензію майже нереально. Купівля вогнепальної зброї для самозахисту можлива виключно за наступних умов (витяг з польського закону) [78]:

1. Перелік фактів, доведених конкретних прикладів, які свідчать про високу, тверду, реальну загрозу для життя чи здоров'я заявника.

2. Перелік поліцейських відділків чи відділів прокуратури, в яких зареєстровані випадки загроз життю чи здоров'ю (дати, номери порушених справ, порядок розслідування та копії винесених правоохоронними органами рішень).

3. Суб'єктивні занепокоєння, які не підкріплені жодним переконливим доказом, наприклад, наведення даних

про ведення підприємницької діяльності чи подій, про які не було поінформовано правоохоронні органи, до уваги не беруться.

В Угорщині з 1991 року громадянам дозволено мати у власності короткоствольну та довгоствольну зброю для мисливства, колекціонування, спорту, однак не для самозахисту.

Право на носіння зброї мають тільки члени парламенту, урядові чиновники, судді, прокурори, мери міст та деякі інші представники влади. Відсутність можливості носіння вогнепальної зброї для самозахисту не вплинула на зростання злочинності.

Носіння газової зброї передбачає обов'язкову реєстрацію в поліції. Угорщина – країна з низьким показником рівня володіння зброї на 100 чоловік – 1,3 [95], більшість з якої – мисливська.

Країни пострадянського простору

Рівень вбивств у країнах колишнього СРСР у середньому в 5-10 разів вищий за європейські показники.

Країна	Кількість вбивств/показник на 100 000 населення			
	2000	2005	2010	2012
Білорусь	1013 / 10,1	825 / 8,5	486 / 5,1	-
Казахстан	2355 / 16	1804 / 12	1387 / 8,7	1263 / 7,8
Молдова	433 / 10,5	296 / 7,9	267 / 7,5	229 / 6,5
Росія	-	16617 / 11,6 (2008)	14574 / 10,1	13120 / 9,2
Україна	3 618 / 7,6 (2003)	3025 / 6,4	1988 / 4,3	-

Варто зауважити, що Україна, принаймні до початку протистояння 2013 року та наступної зовнішньої агресії не мала найвищих показників по СНД, навпаки, мала місце

тенденція до зменшення кількості вбивств впритул до 2013 року. Індекс вбивств на 100 000 населення коливається між 4,3 та 16, що не дає можливості віднести країни до безпечних:

В обґрунтуванні до українського законопроекту щодо лібералізації обігу цивільної зброї згадується Білорусь як країна з легалізованою короткоствольною вогнепальною зброєю. Однак ця інформація не відповідає реальній дійсності [35].

За офіційною інформацією станом на 2011 рік, в Україні було 111 000 власників, які мали трохи більше 130 000 одиниць зброї. З цієї кількості більше 113 000 – мисливські рушниці та карабіни, газову зброю – 14 500, спортивну зброю майже 2 000 [29].

Для можливості придбати нарізну зброю громадянин повинен мати досвід використання звичайної гладкоствольної рушниці протягом 5 років, а для того, щоб отримати спортивну зброю – пістолет чи револьвер, білоруський громадянин має перебувати на заняттях в спортивній секції мінімум 5 років. Існують особливі умови для зберігання зброї колекціонерами, однак враховуючи їхню кількість – 30 чоловік, обговорювати їх детально немає сенсу.

У Білорусі на рік до тисячі ліцензій на володіння скасовується за рішенням суду внаслідок правопорушень, в тому числі на кшталт затримання в нетверезому стані тощо. В країні також налагоджена система контролю за належним зберіганням зброї, за цим критерієм виявляється до півтисячі порушників на рік.

Особливостями Казахстану є проблема з обігом травматичної зброї, вона мала статус вільної для продажу без дозволів, однак досвід її обігу в країні став невтішний. За офіційними даними, ця захисна зброя стала найчастіше використовуватись для пограбувань та вбивств. За даними правоохоронців, на 38 000 власників травматичної зброї у період з 2009 по 2014 роки припадає 22 вбивства і тільки 19 фактів самозахисту, при цьому кількість злочинів поза вбивствами з використанням травматичної зброї зросла у 8 разів за відповідний період.

Враховуючи негативний досвід, у 2014 році було запроваджено примусовий викуп легальної травматичної зброї з наступною заборонаю її продажу в країні [23]. Казахстанська стрілецька асоціація по аналогії з іншими країнами до останнього чинила опір, наводячи аргументи про зростання злочинності та беззахисність громадян, однак реальні цифри запровадження вільного обігу травматичної зброї довів абсурдність їхніх тверджень.

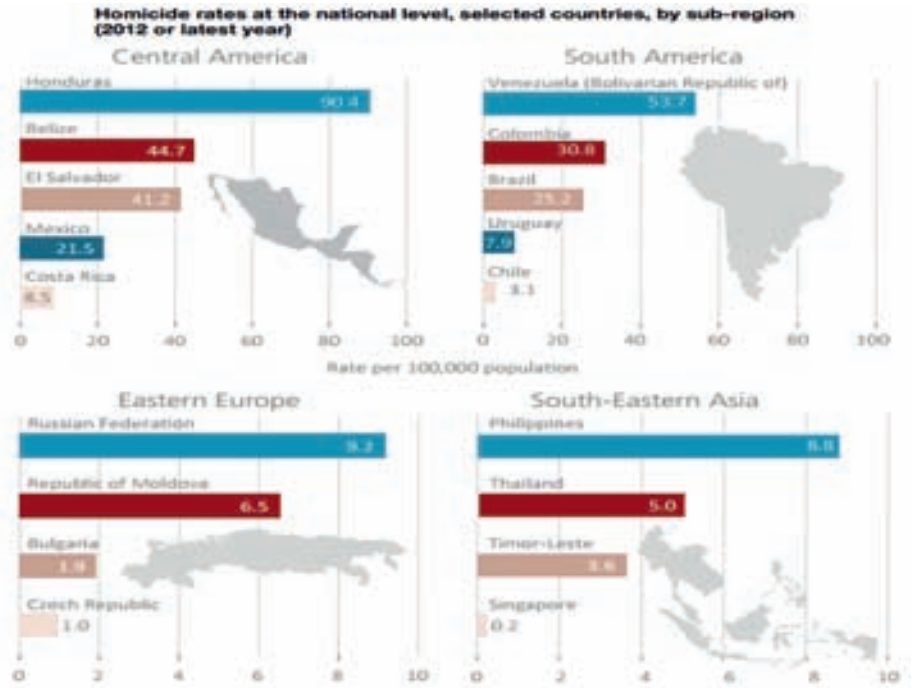
На думку правоохоронців Казахстану, єдиною причиною відстоювати ринок травматичної зброї в Казахстані був виявлений прокуратурою факт завезення в країну 100 000 одиниць травматичної зброї, яка за оцінками експертів мала принести прибуток в 10 млрд. тенге (трохи менше мільярда гривень) [8].

Варто зазначити, що досвід використання травматичної зброї в Казахстані значний, до 2008 року вона продавалася без дозволів всім категоріям населення, після 2008 року з необхідністю реєстрації, зрештою, після 2014 року в країні для самозахисту дозволеними залишаються виключно електрошокери та газова зброя.

Молдова – особлива країна при розгляді питання про зброю. На сотнях інтернет-порталів рясніють повідомлення про карколомне зниження злочинності після ухвалення закону про зброю, який нібито «озброїв населення» та ліквідував тягу злочинців до правопорушень. Незважаючи на невелику кількість населення, 60% жінок серед громадян, третину чоловіків, які протягом року не перебувають в країні внаслідок роботи за кордоном, індекс вбивств в Молдові достатньо високий і жодного разу не наближався до європейських стандартів, наприклад, до румунських.

В 6-10 разів більша кількість вбивств на 100 000 населення, ніж в європейських країнах, у період з 2000 по 2012 роки індекс вбивств на 100 000 населення перевищує аналогічний індекс в Україні. То до яких молдавських стандартів нам треба прагнути? І чому не до румунських, угорських до прикладу, чи до польських?

У рейтингу країн з найвищим індексом вбивств на 100 000 населення, як бачимо, Молдова наступна після Російської Федерації [107, р.24]:

На момент ухвалення закону про зброю в Молдові, середня зарплата по країні була 300 доларів, а найдешевший пістолет коштував більше 500 доларів. До 2012 року середня зарплата зросла, а вартість пістолетів знизилась. Натомість в країні мізерна кількість зброї на руках у населення. Загальна кількість трохи більша 11 000 одиниць, включаючи всі види дозволеної зброї. Чи можливо за цих умов вважати, що наявність всіх видів зброї на рівні 0,3% населення є забезпеченням самозахисту громадян, яке впливає на рівень злочинності?

Незважаючи на всі вищенаведені факти, у період з 1998 по 2005 роки п'ять разів ухвалювались поправки до закону 1995 року, який постійно рекламують представники стрілецьких асоціацій, а з 2008 року в Молдові розпочалася кампанія більш суттєвих змін до зброярського законодавства у частині

ухвалення жорстких процедур отримання дозволів, зокрема правоохоронці Молдови наполягали на необхідності довести потребу в купівлі зброї за європейськими стандартами.

Правоохоронці Молдови зазначили, що близько 40% вбивств здійснюється за допомогою легальної зброї і це потребувало ухвалення нового закону, який не дозволяє носіння зброї зарядженою. Стрілецьке лобі не дозволило ухвалити такі поправки, однак у 2012 році вдалося ухвалити новий закон за №130 [36], в якому є інші обмежуючі норми, наприклад, необхідність підтвердження належних умов для зберігання зброї, металічного сейфу, відсутності психічних відхилень.

Гладкоствольна зброя тепер буде доступна виключно мисливцям, спортсменам та колекціонерам, а за законом 1995 року така зброя була у вільному продажі та могла використовуватись для самозахисту. Також обмежена загальна кількість зброї для купівлі, зменшено асортимент доступної для купівлі зброї.

Відкрите носіння цивільної зброї за новим законодавством заборонено. Приховане носіння зброї для самозахисту передбачає незаряджений стан зброї. Щодо мисливської та спортивної зброї, то за повною аналогією до країн Євросоюзу, її продаж передбачено виключно членам мисливських та стрілецьких клубів.

Російська Федерація – країна, яку досить часто подають як негативний приклад авторитарної заборони цивільної зброї, її недоступність нібито пояснює високий рівень злочинності та вбивств. Це не зовсім відповідає дійсності. Російське законодавство в певних аспектах достатньо ліберальніше за європейське. Так, наприклад, в 2014 році було скоєно резонансний злочин в одній з московських шкіл, коли учень приніс гвинтівку і убив вчителя, а згодом поліцейського. Зброя належала батьку і в багатьох країнах, він би отримав кримінальну відповідальність за неналежне зберігання власної зброї, а у Росії у власника гвинтівки і батька правопорушника немає жодної провини крім морального пригнічення за скоєне сином [64].

У листопаді 2014 року було ухвалено поправки до законодавства [54], які розширюють право на носіння зброї. Якщо раніше носіння дозволялося спортсменам та мисливцям, то тепер додана норма про носіння зброї для самозахисту, що неможливо у більшості європейських країн. В її переліку немає короткоствольної зброї, а є вогнепальна гладкоствольна, травматична, газова та світошумова зброя. Для отримання ліцензії потрібно отримати три медичні довідки – від психіатра, нарколога, лікаря поліклініки, пройти навчання в тирі, скласти іспит із знання закону про зброю.

У Росії, за доступними даними МВС, близько 5 млн. зареєстрованих одиниць зброї, 2 млн. травматичної зброї та за оцінками така ж кількість нелегальних одиниць зброї [34]. Недоступними для громадян залишається короткоствольна вогнепальна зброя – бойові пістолети та автоматична зброя, яка у більшості країн світу заборонена для купівлі, зберігання та використання. Без ліцензії в РФ можна придбати багато видів пневматичної зброї, колекційну зброю, імітацію зброї, електрошокери та ножі.

Цивільна зброя в Північній та Південній Америці

Північна Америка

Регіон, в якому існують значні проблеми з використанням вогнепальної зброї. Розглянемо показники індексу вбивств, які репрезентують наявні тенденції регіону:

Країна	Кількість вбивств/показник на 100 000 населення			
	2000	2005	2010	2012
Канада	489 / 1,6	594 / 1,8	492 / 1,4	543 / 1,6
США	15 586 / 5,5	16 740 / 5,6	14 722 / 4,2	14 827 / 4,7
Мексика	10 737 / 10,6	9 921 / 9,3	25 757 /	25 967 / 22,2
Гондурас	-	2 417 / 37	6 239 / 77,5	7 172 / 85,5

По-перше, в цьому регіоні є країна з найбільшою кількістю цивільної зброї – США. Незважаючи на статус розвинутої демократії, в США регулярно здійснюються найбільш резонансні і невмотивовані масові вбивства, які викликають дискусії навколо доцільності існуючої системи розповсюдження та контролю легкої зброї серед населення. По-друге, країни, які відносяться до Карибського басейну, є лідерами за кількістю вбивств на 100 000 населення і досі не знайшли оптимальних шляхів деескалації агресії та насильства, що вкрай важливо для цих країн, враховуючи, що головним джерелом надходжень до бюджетів є туристична галузь, а тому варто підтримувати імідж спокійної, безпечної країни.

США – країна, яка досить часто асоціюється з абсолютною свободою купівлі та використання зброї. *В США один з найбільших показників рівня володіння зброєю по домогосподарствах, близько 43%. До 1986 року громадяни США могли*

мати автоматичну зброю – кулемети та автомати, пізніше на таку зброю було введено заборону, яка поступово була закріплена в законодавчих актах більшості штатів.

У сучасній Америці, особливо з 2012 року, після трагічних подій у школі «Сенді Хук» в місті Ньютаун, коли 20-річний Адам Ланза вбив двадцять дітей та шістьох дорослих [6], на політичному рівні все частіше обговорюють пропозицію щодо внесення змін до Другої поправки Конституції, про необхідність подальшого посилення контролю за володінням та використанням зброї, враховуючи зростаючі прояви невмотивованого насильства в країні.

Підготовлений законопроект щодо обмеження доступу до зброї, запровадження цивілізованої перевірки покупців набрав у Сенаті США 54 голоси «за», «проти» – 46, при необхідності набрати 60 голосів [81]. Відхилення законопроекту, який підготовлено і винесено на розгляд представниками як демократичної так і республіканської партій, було названо президентом країни Бараком Обамою ганьбою і відмовою від здорового глузду, експертами – великою поразкою президента.

Перед знаковим голосуванням соціологи провели опитування і законопроект щодо контролю за цивільною зброєю підтримали 90% американців.

Ті, хто голосував «проти», насправді не були противниками законопроекту, а тими, хто вважав ці безумовно необхідні заходи посилення контролю початком наступних дій щодо подальших обмежень, а можливо й повної заборони окремих видів цивільної зброї.

Представники зброярського лобі розуміють, що ефективні заходи щодо обмеження доступу до зброї, зменшення її асортименту та посилення контролю над використанням можуть мати позитивні наслідки і викликати більш радикальні пропозиції щодо виведення зброї з ринкового обігу; саме тому були заблоковані цілком прийнятні пропозиції.

В 2013 році один з головних авторів австралійської реформи цивільної зброї, колишній віце-прем'єр Австралії *Тім Фішер звинуватив США в насаджуванні насильницької агресивної зброярської культури*, яка зачіпає не тільки американських громадян, а й всі країни світу, зокрема, за його словами, від-

сутність належного контролю за цивільною зброєю в США призводить до зростання ринків нелегальної зброї в Австралії та інших країнах світу [5]. Приводом для виступу стало чергове резонансне вбивство в США австралійського бейсболіста американськими підлітками з причин «нудьги», як згодом пояснювали вбивці.

Проведені дослідження експерта-кримінолога Адама Ленкфорда (університет Алабами) і Американської соціологічної асоціації «*Mass Shooters, Firearms, and Social Strains: A Global Analysis of an Exceptionally American Problem*» [110] свідчать, що за останні 50 років в США сталося більше масових вбивств (терористичні акти не рахуються), ніж в будь-якій іншій країні.

За критерієм, прийнятим в експертному середовищі США (4 і більше жертв), у світі за період 1966 – 2012 рр. сталося 290 масових вбивств, з яких 90 (31%) в США; це головним чином розстріли в офісах, школах, військових центрах, кінотеатрах.

Головними причинами масових вбивств у США, на думку Адама Ленкфорда та групи дослідників, є такі:

1. Значна кількість зброї, якою легально володіють громадяни.
2. Прагнення до слави. Вбивці прагнуть мати доступ до ЗМІ.
3. Американська винятковість. Прагнення американців до надмірного успіху, досягнень в житті. Не отримавши успіху, громадянин прагне помститися суспільству.

Масові вбивства у світі (період 1966–2012 рр.)	
Країна	Кількість масових вбивств (4 жертви і більше)
1. США	90
2. Філіппіни	18
3. Росія	15
4. Ємен	11
5. Франція	10

Згідно досліджень іншого експерта, професора школи права у Лос-Анджелесі Адама Вінклера у США щорічно помирають від вогнепальних поранень майже 30 000 американців [28]. Щоденно стають жертвами вогнепальної зброї 270 американців.

Показники країни надалі достатньо прогнозовані, американська влада намагається вплинути на ситуацію, яка сприймається суспільством як неприйнятна. Щороку в країні вбивають від 14 до 16 тисяч громадян, при цьому індекс вбивств коливається навколо 5, що є вп'ятеро більшим за рейтинги спокійних і безпечних суспільств, до яких прагнуть американці. Більшість вбитих, біля 75% - чоловіки, понад 60% вбивств здійснено за допомогою вогнепальної зброї.

Однак зброярське лобі в США досить потужне, за оцінками експертів ринок зброї сягає 12 млрд. доларів на рік. Противники посилення контролю за обігом зброї апелюють до права громадян на зберігання та носіння зброї, яке гарантує Друга поправка до Конституції, яка ухвалена ще в 1789 році і вступила в силу в 1791.

Правила продажу, володіння та застосування зброї в США регулюють біля 2,5 тис. законодавчих та нормативних актів федерального, штатного, муніципального рівнів. Короткоствольною зброєю можна володіти, починаючи з 21 року, довгоствольною від 18 років.

У деяких штатах запроваджено різні обмеження, зокрема, нещодавно, після чергових резонансних вбивств ухвалено законопроект «Safe» [102], який суттєво обмежує можливість використання та розширює контроль за обігом цивільної зброї. Ще 18 штатів запровадили закони, які посилюють перевірку покупців зброї.

Представники стрілецьких асоціацій стверджують, що при обмеженнях значно зростає кількість злочинів та вбивств, при цьому наводяться цифри у сотні відсотків зростання правопорушень без джерела походження інформації. Для прикладу можна взяти місто Нью-Йорк, де встановлено найбільший контроль за цивільною зброєю. У місті заборонені реалістичні іграшкові копії пістолетів, після випадку коли поліцейський застрелив 12-річного хлопця зі страйкбольною

іграшкою в руках. Чи призвели обмеження до зростання злочинності?

Згідно даних, які оприлюднені офіційними правоохоронними органами міста Нью-Йорк, ситуація виглядає прямо протилежна тезам зброярів. Так, кількість вбивств у 2014 році зменшилась у порівнянні з 2009 роком на 31,5%, у порівнянні за 1993 роком на 85,5%. У порівнянні з 1993 роком, зменшились пограбування на 81,3%, згвалтування на 61,4%, крадіжки зі зломом на 84,1%, факти стрілянини на вулицях на 80%.

Теза про те, що відсутність цивільної зброї на вулицях розв'язує руки злочинцям, не справджується на прикладі міста Нью-Йорк:

Police Department City of New York

Bill de Blasio
Mayor
William J. Bratton
Police Commissioner

Volume 21 Number 22

CompStat

Citywide

Report Covering the Week: 5/26/2014 Through 6/1/2014

Crime Complaints

	Week to Date			28 Day			Year to Date*			2 Year			2 Year	
	2014	2013	% Chg	2014	2013	% Chg	2014	2013	% Chg	% Chg	% Chg	(2009)	(1993)	
Murder	6	8	-25.0	23	24	-4.2	113	130	-13.1	-32.3	-21.5	-85.5		
Rape	30	20	50.0	97	107	-9.3	514	586	-12.3	-13.2	9.6	-61.4		
Robbery	316	307	2.9	1,227	1,376	-10.8	6,415	7,092	-9.5	-18.2	-9.8	-61.3		
Fel. Assault	405	412	-1.7	1,598	1,684	-5.1	7,953	7,738	2.8	3.2	21.3	-50.5		
Burglary	295	318	-7.2	1,172	1,255	-6.6	6,482	6,747	-3.9	-13.1	-6.5	-64.1		
Gr. Larceny	650	769	-16.5	3,257	3,312	-1.7	16,854	17,184	-1.9	2.8	8.9	-43.4		
G.L.A.	135	146	-7.5	611	625	-1.9	2,888	2,713	6.5	-8.0	-30.2	-93.8		
TOTAL	2,677	1,980	2.88	7,985	8,363	-4.52	41,219	42,190	-2.30	-4.83	0.92	-76.21		
Transit	38	40	-5.0	146	184	-20.7	898	981	-8.5	-21.8	5.9	****		
Housing	87	85	2.4	384	395	-2.8	1,902	1,952	-1.5	2.7	28.0	****		
Felicit Larceny	1,718	1,563	9.9	6,831	6,578	3.8	32,548	32,481	0.2	-2.3	2.1	****		
Mid. Assault	1,010	924	9.3	3,859	3,627	6.4	17,963	17,526	2.5	-5.7	1.2	****		
Mid. Sex Crimes	62	50	24.0	241	216	11.6	1,069	1,075	-0.6	-24.0	-13.2	****		
Shooting Vic.	34	29	17.2	121	86	40.7	471	426	10.6	-22.8	-21.9	-73.7		
Shooting Inc.	26	25	4.0	104	77	35.1	407	372	9.4	-21.4	-16.8	-80.7		

На сьогодні, в двох штатах (Аляска та Вермонт) без ліцензії можна отримати право на носіння зброї, заборонено носіння зброї теж в двох штатах (Вісконсін та Іллінойс), в 12 штатах існує процедура оформлення з можливістю відмовити громадянину в отриманні ліцензії без пояснень, в решті штатів право на носіння зброї є обов'язковим, однак потріб-

но пройти процедури перевірки та у разі підтвердження добропорядності видача ліцензії фактично гарантована.

Загалом ситуація динамічна, той чи інший штат може міняти «правила гри» після чергових виборів. Є приклади більш заплутаної ситуації, зокрема в федеральному окрузі Колумбія ухвалено закон про дозвіл носіння зброї, однак не скасовано інший закон про повну заборону володіння будь-якою вогнепальною зброєю, що викликало низку судових процесів і результати кінцевого розгляду важко прогнозувати.

Протягом останніх десяти років в США тільки загострюється дискусія навколо необхідності обмеження та контролю за поширенням цивільної зброї, більш стійкою стає позиція громадянського суспільства, яке частіше і вимогливіше звертається до політиків щодо ухвалення рішень по зменшенню розповсюдження зброї. Все це створює певний хаос навколо зброярського законодавства. Конкретна норма законодавства відміняється рішенням суду, нові правила ухвалюються, згодом скасовуються. Самі ж американці не завжди без юриста-фахівця можуть розібратися в якій спосіб без порушення закону вони можуть скористатися правом на цивільну зброю.

Мексика – країна, яка завжди мала проблеми з використанням вогнепальної зброї, хоча, більшою мірою це пов'язано з активною діяльністю наркокартелів на території країни. В період з 2006 по 2011 роки жертвами стали більше 47 000 чоловік [60].

Законодавство щодо цивільної зброї в країні достатньо жорстке [103]. Громадяни мають право купувати та зберігати цивільну зброю вдома для самозахисту, носіння зброї в громадських місцях заборонено. Були закриті всі приватні магазини продажу зброї, на всю країну діє лише один державний магазин, до якого складно потрапити. Володіння зброєю можливе для наступних цілей:

1. Домашній захист.
2. Мисливство.
3. Тренувальна стрільба.
4. Спорт.
5. Колекціонування.

Для самозахисту в межах власної оселі можливо купити не більше однієї одиниці зброї. Для легальної купівлі зброї, крім традиційних документів від лікаря, судових органів, вимагається довідка про доходи та місце роботи, для мисливства і спорту – членські квитки підтвердження належності до них.

Уряд постійно проводить заходи щодо добровільної здачі легальної чи нелегальної зброї, спонукаючи громадян до роззброєння. Замість зброї уряд пропонує гроші, ноутбуки, інші цінності. За шість років дії таких акцій було знищено більше 100 000 одиниць зброї, хоча за оцінками експертів її в країні набагато більше.

Що є цікавим у мексиканському досвіді для України? Перш за все, потрібно вивчити досвід залучення громадськості до боротьби із злочинністю. В штаті Мічоакан урядові сили та поліція не змогли впоратися з розширенням та розвитком наркокартелей і у 2013 році виникли загони ополченців, на які, за участі уряду, було покладено завдання патрулювання вулиць, збереження громадського порядку тощо. Звичайно, що ополченці використовували легальну зброю не тільки для патрулювання та наведення порядку. Вважати досвід ополченців вдалим неможливо. Виникла низка проблем, зокрема ополченців почали небезпідставно звинувачувати у замовних вбивствах членів муніципальної влади, у підіграванні одним наркокартелям на противагу іншим.

У 2015 році лідер ополченців і кандидат у мери столиці штату Мічоакан Енріке Ернандес був вбитий прямо під час передвиборного виступу перед громадою. Сумною традицією для Мексики стали вбивства опонентів під час передвиборних кампаній. Так, у 2015 році було вбито 8-ро кандидатів у мери та депутати, майже 40 кандидатів були поранені, що демонструє небезпечну тенденцію вирішувати політичні питання за допомогою насильства [60].

Насильство у Мексиці розвивається швидкими темпами на тлі більш успішної боротьби Колумбії проти наркокартелей власної країни. Розгромлені картелі Колумбії тепер тільки постачають наркотики оптом до Мексики для подальшого транспортування, а мексиканська злочинність отримала фактично монопольне становище на ринку наркотиків.

Ставка на зброю, залучення громадянського опору та військових, морських піхотинців до сих пір не вирішили питання насильства на вулицях Мексики.

Канада – країна, яка під впливом США врахувала недоліки вільного доступу до цивільної зброї, що продавалась вільно до 1989 року, однак після резонансного злочину, коли з легально купленої зброї (мисливського нарізного карабіну) були розстріляні 14 студенток політехнічної школи Монреалю, влада Канади ухвалила два закони, які посилили контроль за обігом зброї та ускладнили правила реєстрації.

Найбільш ефективним законом став запропонований Ліберальною партією «Акт С – 68» у 1995 році. Відповідно до нього канадці зобов'язані реєструвати всі типи вогнепальної зброї. Заборонено багато видів зброї, наприклад, пістолети малого калібру, система ліцензування передбачає окремі ліцензії на купівлю патронів.

До реформи майже 22% домогосподарств володіли зброєю, в основному мисливською на рівні більше 70%, 2,3% домогосподарств мали на озброєнні короткоствольну вогнепальну зброю. Через 10 років після реформи, в 2005 році вже 16% домогосподарств володіли цивільною зброєю, 3% - пістолетами (для порівняння, в США на цей період володіли пістолетами 18% домогосподарств). Станом на 2010 рік зафіксовано 1,83 млн. ліцензій на зброю, 5,4% від населення країни.

Серед особливостей канадської системи можна підкреслити, що самозахист недозволений не тільки за допомогою вогнепальної зброї, але й за допомогою ножів, в чому канадський підхід нагадує британську модель з поступовим обмеженням доступу до всіх видів зброї. Заборонена в країні імітація іграшкових автоматів та пістолетів, яка дорівнюється до незаконного зберігання зброї. Заборонені електрошоки, а газові балони можна використовувати виключно для захисту від тварин.

Самозахист за допомогою цивільної зброї в домашніх умовах ускладнено, бо зберігати зброю потрібно у спеціальному сейфі у розібраному стані та без патронів.

З формальної точки зору, всі види зброї можливо придбати, але її можна використовувати тільки для мисливства чи на стрільбищах. Для цього потрібно пройти біографічну перевірку, отримати довідки про психічне здоров'я, відсутність психологічних залежностей, випадків домашнього насильства, характеристики від третіх осіб щодо власної адекватності. Отримання права на цивільну зброю передбачає складання іспитів на предмет використання та зберігання, вміння стріляти.

Приховане чи відкрите носіння зброї суттєво обмежено. В окремих випадках носіння зброї може бути дозволено чи за родом служби чи за дозволом поліції, яка нездатна гарантувати безпеку і реальність загрози життю громадянина є доведеним фактом (наприклад свідок по серйозній справі наркоторговця тощо).

Зберігання цивільної зброї дозволено у відповідності до категорії зброї виключно у домашніх умовах. Заборонені види зброї дозволені якщо на них отримана ліцензія до введення в дію заборони. Зберігання зброї в спеціальній кімнаті, контейнері чи сейфі. Транспортування дозволяється лише у розрядженому та розібраному вигляді.

Гондурас – країна-лідер за кількістю вбивств на 100 000 населення. Прихильники озброєння вважають, що це наслідок низького рівня володіння цивільною зброєю та складний доступ до зброї пересічних громадян. Однак варто зауважити, що до 1985 року існувало вільне право на володіння та носіння зброї, не було жодного правового регулювання. До 2007 року дозволялось відкрите носіння зброї для самозахисту.

Поступове обмеження та посилення контролю за цивільною зброєю є наслідком надмірного зростання кількості злочинів, намаганням зменшити кількість жертв. З 2012 року заборонено не тільки носити, а й володіти цивільною зброєю у провінції Колон, яка є найбільшим криміногенним регіоном країни [22].

У Гондурасі дозволена зброя для мисливства, спорту, захисту житла, особистої безпеки. *Носіння зброї дозволено в межах власного приватного володіння.* Майже кожна відпові-

дальна компанія чи державна установа має збройну охорону, в країні досить поширені металошукачі на вході, щоб одразу сканувати наявність зброї у відвідувачів.

Південна Америка

Південна Америка – традиційно неспокійний регіон, один з лідерів по насильству та вбивствам. Насильство як соціально-психологічне явище має високі показники у країнах Андського поясу – північ регіону та у Бразилії; на півдні, в країнах басейну Ла-Плата – Чилі, Аргентині, Уругваї, рівень вбивств у кількісних параметрах у декілька разів менший. На це впливають традиції політичної та правової систем цих країн і те, що організована злочинність тісно пов'язана з країнами, які виробляють та забезпечують трафік наркотиків до США, тому ситуація на півночі регіону традиційно складна.

Для значної кількості країн регіону притаманні високий рівень соціального розшарування, наприклад у Парагваї майже 50% населення неграмотні, а безробіття у найкращі часи зменшувалось тільки до 40%. Однією з ключових проблем таких країн як Бразилія, Венесуела є наявність густонаселених міських трущоб – районів, які контролюються наркобаронами та вуличними бандами. Доступ поліції в ці райони обмежений, а сутички несуть за собою значні жертви, в тому числі серед пересічних мешканців.

Натомість, кількість злочинів із використанням вогнепальної зброї серед бідного, сільського населення, мало розповсюджена, хоча б з причини відсутності ресурсів на купівлю зброї. Відносно низькі показники вбивств не можуть означати стабільність і низький рівень агресії та насильства в цих районах.

Одним з чинників, який впливає на зростання чи зниження рівня насильства, є традиція військових переворотів і диктатур у Південній Америці. Випадки довготривалого правління на кшталт 30-літнього правління генерала Стресснера у Парагваї чи 16 років правління у Чилі генерала Аугусто Піночета сприяли більшій стабільності в цих країнах.

Країна	Кількість вбивств/показник на 100 000 населення			
	2000	2005	2010	2013
Аргентина	2150 / 5,8	2037 / 5,3	1868 / 4,6	2152 / 5.2 (2012)
Бразилія	45 000 / 26,7	47 578 / 25,8	52 260 / 27,4	56 337 / 29 (2012)
Венесуела	8022 / 32,9	9964 / 37,3	13080 / 45	16 072 / 53.7 (2012)
Колумбія	-	17329 / 40,4	17459 / 38,4	14 294/ 30,3
Чилі	-	576 / 3,5	541 / 2,9	553 / 2,7
Уругвай	214 / 6,5	188 / 5,7	205 / 6,1	260 / 7,6

Соціально-психологічний клімат диктатур щоправда не зовсім підходить волелюбній ментальності латиноамериканців, однак є ефективним у боротьбі з організованою злочинністю, політико-військовими угрупованнями, терористами. Повалення диктатури, як правило, призводить до сплеску рівня злочинності, а також до зростання кількості злочинів. Більш детально зупинимось на показових прикладах країн, які репрезентують найбільш проблемні за кількістю вбивств країни – Бразилія, Колумбія, Венесуела, та відносно спокійні – Аргентина, Чилі, Уругвай:

Аргентина – відносно стабільна за рівнем безпеки країна регіону. Рівень вбивств на душу населення порівняно нижче за інші країни Південної Америки, які не входять до субрегіону басейну Ла-Плата. Щорічна кількість вбивств з вогнепальної зброї складає від 46% до 60%, що є відносно низьким показником застосування зброї при вбивствах по регіону. Трохи менше 90% постраждалих – чоловіки, біля половини з яких у віці 15-29 років. Відображає загальну тенденцію щодо залучення молоді до культури насильства.

Незважаючи на відносно середній рівень вбивств, така ситуація залежить більше від стану економіки, соціального

спокою в країні. Так, якщо взяти період з 1997 по 2005 рік, то тільки в Буенос-Айресі з вогнепальної зброї було вбито 31 тис. осіб. 25% убивств були вчинені з метою пограбування, решта – в результаті конфліктів, нещасних випадків і самогубств. У вересні 2004 року в одному з районів Буенос-Айресу 15-річний підліток відкрив стрілянину по своїм однокласникам з пістолета. Троє з них загинули, п'ятеро отримали поранення.

Після цієї трагедії громадські організації і постраждали в результаті збройного насильства створили La Red Argentina para el Desarme - організацію, яка закликає громадян відмовитися від зберігання і носіння зброї. Уряд з червня по грудень 2007 року здійснив акцію з роззброєння: власникам зброї пропонувалося здати особисту зброю та боеприпаси за грошову компенсацію в розмірі \$50-150. Згідно з соціологічним опитуванням в Аргентині близько 84% громадян вважають, що володіння зброєю не є гарантом особистої безпеки [70].

У країні доступно до придбання всі різновиди стрілецької зброї, крім автоматичної. Процедура купівлі є подібною до більшості країн регіону. Потрібні довідки від психіатра, ліцензія щодо проходження навчання в тирі, сплата оформлення дозвільних документів. Обов'язково потрібно чітко викласти мету купівлі зброї. Отримана ліцензія має певну тривалість дії, після чого має бути подовженою.

Транспортування зброї дозволено виключно у розібраному стані та у спеціальному чохлі; варто зауважити, що і домашнє зберігання передбачає розібраний стан.

Використання зброї для самозахисту обмежено. Самозахист можливий виключно вдома чи всередині власного авто, виключаючи територію двору, вулична стрільба заборонена.

Особливо проблемним виглядає самозахист в автомобілі, якщо труп нападника буде поза межами власного авто, то за це можна отримати кримінальне покарання. Покарання є суворим навіть коли є докази нападу на власність, тому досвідчені охоронці дають поради як уникати надмірної відповідальності у такому випадку, так до прикладу, якщо нападник вбитий на порозі чи за порогом квартири, то його тіло

потрібно максимально обережно перенести на територію квартири інакше буде не тільки складний судовий процес, а майже гарантоване тюремне ув'язнення.

Бразилія – одна з найбільш проблемних країн регіону та світу, яка попри високий туристичний потенціал та певні успіхи в економіці залишається країною з надвисоким рівнем злочинності, в тому числі за індексом вбивств із застосуванням вогнепальної зброї.

За рік гине від 45 360 чоловік у 2000 році до 56 337 чоловік у 2012 році. Наприклад, кількість вбитих за 2004-2007 роки в Бразилії співставна з кількістю загиблих одразу в 62 військових конфліктах, в том числі в Іраку та Афганістані, в Ізраїлі та Палестині, Судані та Колумбії [26]. Частка вбивств з вогнепальної зброї сягає межі в 70%. Більшість жертв – чоловіки – понад 90%, більше половини у віці 14-29 років.

В 2003 року було ухвалено новий закон про зброю [96]. Він передбачав ускладнення процедури придбання зброї, здачу нелегальної зброї, на що відводилося 180 днів. У строки до проведення референдуму 2005 року про повну заборону зброї було знищено близько 500 000 нелегальних одиниць зброї.

Серед різновидів зброї повністю заборонено продаж автоматів. Придбати зброю можна за процедурою, яка містить ряд обмежень. По-перше, вікові обмеження, в той час коли в Україні ратують про зниження віку на право купівлі зброї до 18 років, то в Бразилії зброя доступна з 25 років і лише з метою зайняття мисливством чи для самозахисту. Громадянин має підтвердити відсутність судимості, пройти дослідження в атестованого при поліційному відділку психолога на психологічне здоров'я, пройти навчання щодо утримання зброї, мати довідку про проходження курсів стрільби, мати постійне місце проживання, надати довідку про місце роботи та доходи.

Дозвіл на придбання та володіння зброєю видається поліцією після перевірки добропорядності громадянина, при цьому дозвіл діє 3 роки, після чого потрібно проходити процедуру перевірки заново. Після 2004 року утворено єдиний федеральний реєстр зброї. За оцінками поліції у громадян перебуває від 15 до 18 мільйонів одиниць вогнепальної зброї,

при цьому кількість громадян, які мають ліцензію, трохи перевищує один мільйон. Решта зброї – нелегальна. Це загальна проблема для більшості країн, не має ефективного інструменту примусу до реєстрації чи перереєстрації зброї.

Носіння зброї заборонено, виключення складають військові, співробітники поліції, охоронних агентств, інші співробітники, діяльність яких передбачає використання зброї. Особливістю Бразилії є дозвіл на носіння зброї сільським мешканцям у разі коли вони зможуть довести, що зброя використовується для мисливських цілей і пов'язана з отриманням засобів для існування та харчування.

Ще у 1980-і рр. у Бразилії показник вбивств був 11,7 на 100 000 населення, що більш ніж вдвічі менше за показники у XXI столітті. Відповідь варто шукати у політичному режимі, який до 1985 року був авторитарною військовою диктатурою, ця тенденція притаманна більшості країн світу, після падіння диктатури зростає рівень злочинності, кількість вбивств у тому числі.

Найбільша кількість злочинів припадає на густонаселені міста, у більшості з яких особлива зона небезпеки – фавели. Особливості будівель, їх щільність, розташування значно ускладнюють контроль над цими районами з боку поліції, яка, в свою чергу, оминає фавели і з'являється там виключно на спецоперації і не заглиблюється на територію. В першу десятку за кількістю вбивств потрапляють столичні федеральні міста Сан-Паулу, Форталезе, Ріо-де-Жанейро, Сальвадор, Манаус, Бразилія. В кожному з цих міст за рік вбивають від 1000 до 2000 чоловік.

Влада Бразилії намагається обмежити пропаганду насильства і пропонує різні креативні рішення, в першу чергу з розрахунку на молодь. Так згідно закону про зброю 2003 року заборонено виробництво, імпорт та продаж іграшкових пістолетів чи підробок, а щодо вже куплених, то здійснюється обмін вже існуючих дитячих пістолетів на книжки. Проблема злочинності до 18 років стоїть досить гостро, до досягнення цього віку будь-який малолітній злочинець підпадає під автоматичну амністію, тому багато банд використовують неповнолітніх для пограбувань та нальотів на багаті райони міст та туристів.

Намагання влади повністю заборонити зброю не мали успіху, зважаючи на суспільне упередження і наявні традиції. *В 2005 році на референдумі більше 60% громадян висловились проти заборони продажу вогнепальної зброї.*

Що спонукало владу до проведення референдуму? Статистика за попередні 10 років свідчила про карколомне зростання злочинності, випадків насильства та вбивств. З 1993 по 2003 роки було вбито більше 400 000 громадян, з них близько половини — молодь у віці від 15 до 24 років. Тільки поліцейських було вбито понад 15 000 чоловік. Ухвалення закону 2003 року та ускладнення процедури продажу, посилення відповідальності за використання нелегальної зброї були недостатніми заходами. *Експерти наводять факти, що в 2004 році відбулося перше за 13 років зниження кількості вбивств на 8%, тобто було вбито на 3 200 чоловік менше, але такий факт скоріше був ознакою кампанії по вилученню нелегальної зброї [96], після якої за декілька років показники не тільки повернулися, але й стали суттєво зростати.*

Венесуела — країна, яка є одним з лідерів за проявами насильства та має негативну динаміку його зростання. В 2015 році до цього додається масштабна економічна криза, гіперінфляція, дефіцит на товари першої необхідності тощо.

З 2000 року кількість вбивств за рік зросла з 8 022 до 16 072. В останні роки Венесуела вийшла на перше місце в Південній Америці за цим показником. Біля 90% вбитих складають чоловіки. Абсолютним лідером за вбивствами є столиця Каракас. В 2013 році там було вбито 4 364 чоловік і столиця отримала індекс вбивств 134 на 100 000 населення. Інші міста з високим рівнем індексу мають вдвічі-втричі менші показники.

З літа 2012 року вступив у силу новий закон про зброю, який забороняє продаж та носіння зброї громадянам країни [7].

Проблемою Венесуели є наявність значної кількості нелегальної зброї на «чорному» ринку країни. Враховуючи надмірно жорстокий стиль діяльності злочинців у Венесуелі, доцільність самозахисту за допомогою зброї мінімальна, про що свідчать інструкції для громадян з поведінки

у разі нападу. Найменший прояв чи натяк на спротив у більшості випадків означає смерть жертви, тим більше, що бандити нападають групою та використовують вогнепальну зброю.

У країні подібна проблема з густионаселеними трущобами в містах, такі райони – «барріос» є аналогом «фавел» у Бразилії. Влада та поліція не можуть контролювати ці райони, вони живуть своїм життям за правилами бандитських кланів. Наступним чинником розвитку злочинності є традиція формування загонів «маландрос», які є достатньо мобільні (пересуваються на мопедах та мотоциклах) і здійснюють нальоти на туристичні райони та райони проживання більш забезпечених мешканців країни.

Відповідальність за злочини мінімальна, в'язниці країни переповнені, більше половини арештованих за місцевою традицією (можливо не без фінансового стимулювання) відпускають навіть після засудження, рівень оплати праці поліцейських мінімальний, значна кількість поліцейських мешкає так само в бідних районах і або відчуває себе в небезпеці, або перебуває під впливом злочинних угруповань.

Колумбія – проблемна країна Південної Америки, в котрій роками зміцнювалась організована злочинність, яка широко застосовує насильство для забезпечення наркотрафіка та відповідно особистого збагачення, до цього можна додати гострі внутрішні конфлікти та збройні сутички з революційними силами повстанців.

Щорічно в Колумбії гинуть від 14 300 до майже 18 000 громадян, індекс вбивств на 100 000 складає показники від 30 до 40 вбитих на рік, це один з найвищих показників в Південній Америці. Від 70 до 80% гинуть від вогнепальної зброї; більше 90% вбитих – чоловіки; майже половину загиблих складають люди у віці від 14 до 29 років. Найбільша кількість загиблих (від 1000 до 2000) у великих містах: Богота, Сантьяго-де-Калі, Медельїн.

За даними агентства «FIDES», було виявлено, що у 2011 році було вбито 117 дітей, серед них 45 віком до п'яти років, 65 дітей були вбиті рідними та близькими [27].

Цей показник немає жодного стосунку до організованої злочинності, але демонструє рівень жорстокості у суспільстві. Саме ці дані були покладені в основу пропозиції мера Боготи щодо заборони цивільної зброї в країні, в 2012 році було проведено експеримент щодо відмови від зброї, яку підтримав Конгрес. *На близько 2 млн. одиниць легальної зброї приходиться понад 8 млн. одиниць нелегальної зброї. З якої зброї вчиняються злочини даних немає, бо лише 10% зброї, яка використовувалась у злочинах, потрапляє до поліції.* Починаючи з 2012 року відбуваються публічні обговорення, тимчасово діючі експерименти щодо обмеження прав носіння зброї.

Високий рівень злочинності в Колумбії обумовлений наступними чинниками:

1. *Військовий конфлікт.* З 60-х років в країні діють збройні формування, які ведуть партизанську боротьбу за повалення чинної влади та між собою. Намагаються впливати на наркокартелі, вирішуючи у тому числі питання власного фінансування.

2. *Наркотрафік.* Країна є «коридором» для транспортування наркотиків до США і Європи. Це обумовлює наявність значної кількості злочинних угруповань. Перемога над картелями Медельїна у 1993 році та Калі у 1998 році до кінця не вирішує питання, а тільки послаблює потужність впливу наркодилерів на владу та суспільство.

3. *Розвинений «чорний» ринок зброї,* де нелегально і дешево можна придбати сучасну зброю. Довгі роки збройного конфлікту сприяли поширенню різних видів зброї, їх здешевленню і доступності.

4. *Колумбія одна з небагатьох країн світу, в якій дозволено носіння зброї.* Це право закріплено в Конституції країни. Останні декілька років йде робота щодо ухвалення законопроектів про заборону носіння зброї. Експерименти із обмеженням носіння зброї довели ефективність таких заходів. Так, в декількох провінціях у період з 2009 по 2010 роки запроваджувалась заборона носіння зброї на вихідні та свята, в столиці запроваджено тримісячні періоди заборони носіння зброї. Дані заходи сприяли зниженню кількості вбивств на 23%, а кількості поранень на 53%.

В останній час спостерігається тенденція до незначного (5-6%) зниження кількості загиблих, на це вплинула достатньо ефективна спецоперація по знищенню найбільш потужних наркокартелей в Медельїні та Калї, занепали рухи опору завдяки успішній політиці і діям президента країни Альваро Урібе (2002-2010).

Незважаючи на такі успіхи, важко повністю приборкати ситуацію в країні, пройшло досить мало часу для незворотних змін. Досить великого значення набувають проголошені владою ініціативи пропаганди ненасильства, дієвість програм реінтеграції колишніх бійців та ополченців, від успіху цих програм зрештою залежить швидкість тієї позитивної динаміки, що намітилась в останні десятиліття.

Чилі має найкращий показник безпеки у сучасній Південній Америці. В Чилі володіють зброєю майже 500 000 чоловік (3% населення), на яких зареєстровано більше 700 000 одиниць зброї. Тільки 23 000 чоловік мають право на носіння зброї, це переважно діючі чи колишні військовослужбовці та охоронці, інші, як і у Бразилії чи Аргентині, мають право зберігати зброю у домашніх умовах.

З 2006 року в Чилі діють більш жорсткі умови для покупки зброї, зокрема, запроваджено психіатричну експертизу, ці заходи спричинили різке падіння попиту на купівлю зброї, якщо в 2006 році до введення більш жорстких правил реєструвалось більше 10 000 одиниць зброї на рік, то в 2009 році вже трохи менше 4000 одиниць зброї. Більшість зброї купується для мисливства, вдвічі менше для самозахисту, інші причини не так розповсюджені – спортивні цілі та колекціонування. Заборонені автоматична зброя та укорочені довгостольні види зброї. Максимальна кількість цивільної зброї для володіння не більше двох одиниць. Носіння зброї заборонено.

На рік небагато випадків резонансних злочинів, однак і один-два випадки невмотивованих вбивств, у тому числі поліцейських, створюють підґрунтя для ухвалення поправок, які все більше ускладнюють купівлю зброї, тому фахівці стверджують, що з року в рік попит на зброю в Чилі падає, так само падає кількість злочинів з використанням вогнепальної

зброї. Чилі зберігає найнижчий показник кількості вбивств у Латинській Америці, фактично країна наблизилась впритул до найбільш безпечних країн світу, чим вигідно вирізняється на латиноамериканському неспокійному просторі.

Проблемою для країни були пограбування із застосуванням зброї. Станом на 2002 рік *близько 30% чилійців піддавалися розбійному нападу на свої житла із застосуванням зброї, причому у 8 випадках з 10 злочинці забирали собі зброю господарів будинку або квартири [53]*. Відповідно уряд Чилі веде активну політику щодо роззброєння населення. Будь-який бажаючий може здати зброю анонімно в спеціальному місці при церквах країни або у найближчому поліцейському відділку.

Уругвай може викликати неоднозначну оцінку безпеки якщо аналізувати показники статистики індексу вбивств поза контекстом кількісних показників. Індекс вбивств коливається від 6 до 9 вбивств на 100 000 населення, що автоматично виключає країну з числа безпечних, до яких відносять країни з індексом нижче 3. Щорічно це від 180 до 260 чоловік. При цьому варто також зауважити, що майже половина, а іноді й більше вбивств припадає на одне місто – Монтевідео.

З вогнепальної зброї здійснюється близько 60% вбивств, в окремі роки навіть до 50%, що менше ніж у більш проблемних країн Латинської Америки, де цей показник сягає до 90%.

В Уругваї дозволена купівля всіх видів зброї, крім автоматів [63]. Зберігання зброї відбувається вдома, для використання її для самозахисту потрібно отримати спеціальний дозвіл, навіть для тих хто має дозвіл на носіння зброї, заборонено носити зброю на виборах, масових заходах, у закладах громадського харчування тощо.

Носіння вогнепальної короткоствольної зброї дозволено, але передбачає спеціальну процедуру подання обґрунтування для отримання дозволу, аргументацію щодо небезпеки власному життю.

Використання зброї для самозахисту більш проблемне питання, наприклад застрелити грабіжника без наступних проблем з правосуддям можна хіба що в спальні, в інших кім-

натах це може бути кваліфіковано як перевищення самооборони, а особливо коли будуть докази, що грабіжник втікав.

Більшість зброї у населення – 43% револьвери, приблизно стільки ж різних видів гвинтівок. На стрільбищах вистрілюють близько 10 млн. патронів на рік. На 2010 рік в Уругваї 516.615 одиниць зареєстрованої зброї у 323.821 власників (приблизно 10% населення). Приблизно така сама кількість зброї перебуває в нелегальному користуванні.

Резонансні правопорушення із застосуванням зброї трапляються і в Уругваї, так можна навести як приклад напад у 2013 році на резиденцію сенатора, головного опозиційного лідера Хорхе Саравію, якому вдалося в перестрілці відбити напад [44]. Такі напади призводять до появи ініціатив щодо роззброєння.

Місцеві правоохоронні органи започаткували у 2013 році акцію «замість зняття смерті – зняття життя», в якій замість одиниці зброї громадянам видавались велосипеди та шкільні ноутбуки. Готуються законопроекти, які мають за мету посилити покарання за зберігання та використання нелегальної зброї до 12 років ув'язнення, максимальний термін передбачено у випадках коли нелегальна зброя була задіяна в злочинах.

Уругвай – специфічна країна, більшість мешканців якої є вихідцями з Європи, країна віддалена від «коридору» транспортування наркотиків, має достатньо високий рівень пенсій (від 1000 доларів) та толерантності (одна з перших країн, яка легалізувала одностатеві шлюби, виробництво та продаж маріхуани тощо).

Існує думка, що у ментальності грабіжників і злочинців в Уругваї немає внутрішньої агресії, зокрема, більшість крадіїв налаштовані одразу з награваним втікати, а якщо їх наздогнати, то не чинять спротиву, а схильні випрошувати, пояснювати власні дії складним життям та фінансовими проблемами. Також існує високий рівень толерантності громадян до злочинців, їхні дії пояснюються бідністю і чинити проти них насильство вважається неприпустимим.

Цивільна зброя: Африка, Азія та Австралія

Африка

Досвід африканських країн складний для дослідження, враховуючи відсутність повної інформації щодо володіння зброєю та традиції розповсюдження нелегальної зброї всередині країн, іноді зброя може вільно продаватися на ринках, особливо це стосується країн з відкритими внутрішніми конфліктами, в таких країнах до зброї залучаються навіть малолітні представники того чи іншого племені.

Як приклад можна навести найбільший ринок Сомалі – Бакара. Серед асортименту: автомати АК-47, протитанкові великокаліберні автомати. Незважаючи на те, що за офіційною статистикою рівень володіння зброєю в Африці низький, насправді кількість зброї в багатьох країнах присутня у більшості чоловіків, навіть у дітей.

За інформацією ООН, тільки в Могадішо (Сомалі) в обігу перебуває 1 млн. автоматів - і це на 1,3 млн. населення, включаючи немовлят [1].

Особлива тема - зброя і діти. Майже у всіх африканських конфліктах беруть участь підлітки, починаючи з 12-річного віку. На вулицях Сьєрра-Леоне, в якому нещодавно відбувався військовий конфлікт, велика кількість дітей-калік без рук або ніг. У таборі повстанців у квітні 2000 року миротворці ООН знайшли 160 кинутих дітей-солдатів 12-14 років. Майже всі вони були викрадені зі своїх сіл і взяті в бойові загони опозиції.

В 1992 році уряд Анголи роздав населенню близько 700 тис. автоматів для боротьби з повстанцями з УНІТА. Надалі контроль над зброєю та її подальшею долею втрачений. *Ангола набула статусу однієї з основних перевалочних територій для незаконного ввезення зброї і подальшого розповсюдження для всієї Африки.*

Після примирення чи тимчасового припинення гострої фази конфлікту, зброя, як правило, розповсюджується по ближчих країнах і виступає дестабілізуючим чинником у країнах, які були відносно спокійними в регіоні.

Однією з найбільш проблемних країн є ПАР. Чотири мільйони зареєстрованих одиниць і незліченні мільйони, що зберігаються незаконно. Діти ходять зі зброєю до школи, юнаки приходять з нею до кав'ярні, а батьки сімейств використовують у внутрішніх суперечках. *Рівень злочинності в ПАР – один з найвищих у світі.*

Проблема з насильством і вогнепальною зброєю в ПАР привертала увагу багатьох країн, наприклад, Норвегія виділила серйозний бюджет для роботи в напрямку роззброєння і зменшення кількості вбивств.

ПАР – одна з небагатьох країн у світі, де дозволено носіння короткоствольної вогнепальної зброї навіть за дорученням, поза додатковими ліцензіями та дозволами, без реєстрації у поліції. Формально така довіреність діє два тижні, однак більшість людей її не оформлює на постійнодіючу, тому користується до моменту затримання. Якщо злочину не скоєно, то людина за довіреністю може володіти зброєю на постійних засадах, бо довести коли саме була надана довіреність неможливо, а дату можна скорегувати у довільну на свій розсуд. Під час затримання поліція проставляє поточну дату і ніяких штрафів не призначає, бо громадянин буде стверджувати що як раз направлявся у поліцейський відділок.

Володіння зброєю та використання її для самозахисту у ПАР не дає підстав відчувати громадянам себе у безпеці. Цілі райони недоступні для добропорядних громадян.

В Африці є три умовних зони, які можна виділити за кількістю та використанням зброї:

1. *Північна Африка* (Марокко, Алжир, Мавританія, Єгипет, Туніс та Лівія (дореволюційний період)). Наближення до Європи сприяло відносно стабільній ситуації, найменшій кількості вбивств. Зброя нерозповсюджена та малодоступна населенню, крім зон в яких були здійсненні повстання та по-

валення диктаторських режимів. Тільки військові дії порушили відносно стабільну як для африканських країн ситуацію навколо рівня володіння та використання зброї.

2. *Центральна Африка.* Залежність кількості зброї та відповідних злочинів від наявності конфлікту чи наближення до країни, в якій відбувається конфлікт. Рівень володіння офіційною зброєю незначний, однак значна кількість населення володіє зброєю нелегально, тому відсоток вбивств вище за північні регіони.

3. *Південна Африка.* Найбільша кількість вбивств, в тому числі з використанням зброї. Абсолютний лідер – ПАР. Також потрібно виділити Сомалі, де у напівзруйнованих містах пересування може бути забезпечено тільки за допомоги військової охорони, та Анголу, яка довгі часи вважається місцем завезення і подальшого розповсюдження зброї на континенті.

Країна	Кількість вбивств/показник на 100 000 населення			
	2000	2005	2010	2012
Марокко (Північна Африка)	441 / 1,4	469 / 1,6	451 / 1,4	704 / 2,2
Кенія (Центральна Африка)		1260 / 3,5	2239 / 5,5	2761 / 6,4 (2014)
ПАР (Південна Африка)	21 758 / 48,5	18 528 / 38,4	15 940 / 31	16 259 / 31

Азія та Австралія

У цьому достатньо різноманітному регіоні відносно спокійна ситуація щодо використання цивільної зброї, хоча показники за субрегіонами можуть значно вирізнятися. Найгірші показники ще не наближаються до високого рівня латиноамериканських країн, а кращі трохи не дотягують до європейських стандартів.

Найбільш безпечними субрегіонами є Східна Азія та Австралія. В них діють обмеження щодо володіння та використання цивільної зброї, зберігається порядок у суспільстві

Країна	Кількість вбивств/ показник на 100 000 населення		
	2003	2007	2010
Австралія	341 / 1,7	255 / 1,2	230 / 1,0
Китай	24393 / 1,9	16119 / 1,2	13410 / 1,0
Монголія	343 / 13,9	293 / 11,3	239 / 8,8
Японія	697 / 0,6	574 / 0,5	465 / 0,4

протягом останніх 10-20 років. В Океанії найгірші показники у Папуа Новій Гвінеї, де широко використовується традиційна холодна зброя – мачете та саморобні пістолети, однак ситуація в цій країні є скоріше негативним винятком для субрегіону. Загальний рівень злочинності в країні надвисокий, а столиця держави входить до п'ятірки найбільш криміногенних міст світу. Монголія єдина країна регіону, де немає закону про зброю, її не потрібно реєструвати, однак, враховуючи разючу бідність населення, зброя є недоступною більшості громадян. Найгірші показники у Східній Азії також зафіксовано в Монголії, в цій країні індекс вбивств в декілька разів вищий по субрегіону, однак у кількісному вимірі це не принципово, враховуючи незначну кількість населення.

Австралія – країна, яка є однією з найбільш безпечних як за кількісними показниками різних рейтингів світових агентств, так і за індексом кількості вбивств на 100 000 населення. Водночас, Австралія довгий час була взірцем ліберального ставлення до цивільної зброї, однак резонансні масові вбивства, тенденція до їхнього зростання та збільшення кількості жертв, спонукали уряд до реформи обігу зброї, викупу і знищенню легальної зброї громадян у значній кількості.

Ці заходи критикуються прибічниками зброї, однак і вони визнають, що після заборони резонансні вбивства припинилися, рівень насильства із застосуванням зброї знизився. Успіхи австралійського підходу до зброї визнав президент США Барак Обама, який назвав цей досвід взірцевим.

Щорічно в країні вбивають біля 200-300 чоловік, при тому останні десять років відбулося зменшення кількості

жертв. Якщо в 2000 році було вбито 362 людини і це складало індекс 1,9 на 100 000 населення, то в 2010 році – 230, що дорівнює рейтингу – 1. Це показники, які демонструють високий рівень безпеки в країні. При цьому кількість вбивств з вогнепальної зброї так само одна з найменших – від 13 до 17%.

З 1996 року почала діяти заборона на купівлю багатьох видів зброї. Приводом для радикальної реформи законодавства стало резонансне вбивство в Порт-Артурі 35 людей. Одноразово урядом було викуплено у громадян і знищено більше 600 000 стволів автоматичної та напівавтоматичної зброї, гвинтівок.

За новим законодавством запроваджувалась повна заборона приватної торгівлі зброєю. Вся куплена зброя повинна бути зареєстрованою, кожен громадянин повинен надати раціональну причину для володіння зброєю. Самозахист перестав бути самодостатньою причиною.

Соціологічне опитування продемонструвало підтримку громадян урядової реформи на рівні більш ніж 90%.

За десять років після реформи кількість вбивств з вогнепальної зброї знизилась на 59%. На 65% знизилась кількість самогубств. За 10 років до подій у Порт-Артурі було зафіксовано 11 резонансних масових вбивств, після ухвалення закону за наступні 10 років жодних масових вбивств [1].

Нелегальний продаж зброї став одним з найтяжчих злочинів в Австралії, яке карається до пожиттєвого ув'язнення.

Носіння зброї – заборонено. Зброя може бути тільки у поліцейських, спортсменів та мисливців. Мисливці можуть застосовувати зброю виключно у сезон мисливства і маючи на це необхідні спеціальні дозволи. Кожна вистріляна куля має бути на суворому обрахуванні. В країні досить жорсткі правила транспортування та зберігання мисливської та спортивної зброї.

Отримати кримінальну відповідальність можна навіть за приховане носіння газового балону.

Успіхи Австралії у боротьбі із злочинністю визнані найбільш авторитетними дослідницькими центрами, у тому числі вченими Гарвардського університету. Уряд продовжує обмежувати та контролювати продаж та використання ци-

вільної зброї в мисливських цілях та з метою зайняття спортом. Існують також обмеження на використання ножів та спецзаходів, заборона їхнього носіння та використання для самозахисту.

Країни Східної Азії: Китай, Південна Корея, Малайзія, Японія за ставленням до громадської зброї подібні з Австралією, в країнах немає вільного обігу цивільної зброї, неможливий ні самозахист, ні купівля вогнепальної короткоствольної зброї. В тих країнах, які більш ліберальні (Філіппіни), проблем з цивільною зброєю достатньо, варто лише нагадати, що Філіппіни входять до п'ятірки країн з найбільшою кількістю резонансних масових вбивств (1966-2012) виявлені в наведеному вище дослідженні А.Ленкфорда.

Показовим прикладом для субрегіону є *Китай*. В 1996 році майже одночасно з реформами в інших країнах було ухвалено закон про зброю в КНР [97]. Згідно даного законодавства у Китаї можливо придбати лише спортивну та мисливську вогнепальну зброю. *Використання будь-якої зброї для самозахисту заборонено*. За незаконний продаж, виробництво та контрабанду зброї встановлено жорсткі покарання.

Вже за рік дії нового законодавства на 45% знизилась кількість злочинів з використанням вогнепальної зброї, на 85% зменшились кількість правопорушень, пов'язаних з нелегальним зберіганням зброї.

Щодо злочинів із використанням зброї, то найбільш проблемним для Китаю є Сіньцзян-Уйгурська автономія (Східний Туркестан), де діють прибічники відокремлення цієї території від КНР. Щорічно по всій республіці китайська влада виявляє джерела надходження нелегальної зброї, посилюється контроль на прикордонних ділянках, дисципліна і відповідальність у військових частинах, стають більш суворими законодавчі норми щодо зберігання легальної зброї.

Злочини з використанням вогнепальної зброї визнано найтяжчими, які передбачають покарання смертною карою поза залежності від мотивів скоєння.

З 2012 року посилилось законодавство щодо володіння та використання ножів, з цього часу потрібно проходити не-

просту реєстрацію навіть для столових ножів, обов'язковим є пред'явлення документів, які посвідчують особу, заповнити інформацію щодо мети купівлі, дані про місце проживання, контакти та іншу інформацію, яка згодом надається в поліцію для обробки. *Досвід Китаю доводить, що контроль за обігом зброї та водночас жорстке покарання правопорушень у цій сфері здатні забезпечити стабільність і порядок.*

В Японії цивільна зброя для носіння та самозахисту повністю заборонені. Не дозволяється володіти навіть колекційною зброєю чи імітацією зброї. Мисливська та спортивна зброя теж мають обмеження та складні процедури оформлення. Для того, щоб придбати нарізну мисливську зброю, потрібно мати досвід володіння та використання гладкоствольною зброєю протягом 10 років.

Травматична зброя доступна тільки поліцейським і військовим для тренування. Загальна кількість зброї у населення на рівні півмільйона одиниць, що складає близько 0,5% населення країни.

Південний та Західний Схід Азії

Найбільш нестабільна ситуація зберігається в субрегіонах – Південний та Західний Схід. Найбільша кількість вбивств у субрегіонах здійснюється в таких країнах як Індія, Пакистан, Ємен. Більш безпечними є Ізраїль, Сирія (дореволюційна):

Країна	Кількість вбивств/ показник на 100 000 населення		
	2000	2005	2012
Ізраїль	147 / 2,4	166 / 2,5	134 / 1,8
Індія	47368 / 4,5	41206 / 3,7	43355 / 3,5
Пакистан	8906 / 6,2	9631 / 6,1	13846 / 7,7
Ємен	697 / 4,0	945 / 4,7	1099 / 4,8 2010

Індія країна з порівняно ліберальним збройним законодавством. За 2010-2014 рр. спостерігається незначне зростання попиту на цивільну зброю з 170 000 до 230 000 бойових одиниць на рік. Однак, кількість зброї в країні незначна, на рівні 2% населення, тому що урядова політика встановила значну фінансову межу (держава володіє монополією на продаж зброї), за якої для більшості громадян цивільна зброя недоступна.

В Індії законодавство дозволяє володіння та носіння напівавтоматичних гвинтівок калібру до 7,62 мм, пістолетів і револьверів калібру 9 мм і 11,5 мм. З 12-річного віку дозволяється використовувати зброю для тренувальної стрільби. В конституції Індії закріплено право сикхів на носіння їх традиційної зброї – кинджалу.

Для того, щоб отримати дозвіл на носіння пістолета, необхідно довести, що життю заявника або членів його сім'ї загрожує небезпека. При цьому співробітникам держапарату ліцензії видають за спрощеною схемою, оскільки вважається, що їх робота вже по суті містить небезпеку для життя.

Значна кількість вбивств, в тому числі з використанням вогнепальної зброї, пов'язана з етнічним протистоянням чи є проявом терористичних груп, які ведуть боротьбу з чинною владою.

У *Пакистані* в 2013 році була здійснена реформа цивільної зброї, відповідно до якої запроваджено повну заборону носіння зброї у громадських місцях та запропоновано здати нелегальну зброю протягом тижня. Надалі всі власники нелегальної зброї підпадають під дію закону про боротьбу з тероризмом і несуть кримінальну відповідальність.

В той же час, з 2015 року в окремих районах на північно-західному напрямку Пакистану вчителям шкіл дозволили носити зброю в учбових закладах, враховуючи випадок захоплення талібами заручників у грудні 2014 року, коли в ході операції звільнення було вбито 150 чоловік. Влада втратила повний контроль над найбільш бідною провінцією Хайбер-Пахтунхва, в якій найактивніші терористи [10]. Так само негативно впливають на рівень злочинності традиції пев-

них етнічних груп, які не тільки дозволяють носити при собі зброю, а й використовувати її для кровної помсти.

Ємен – країна, яка має найбільшу щільність розповсюдження цивільної зброї після США. Водночас країна входила до п'ятірки країн світу з найбільшою кількістю резонансних злочинів. Внутрішньополітична криза 2015 року фактично призвела до розвалу країни.

Велика кількість зброї у населення сприяла переходу масових акцій протесту у збройне протистояння та захоплення державних інституцій, великій кількості жертв.

На сьогодні Ємен – це суцільний хаос, в якому беруть участь озброєні прибічники колишньої влади, хоуситські повстанці, емісари з Ірану, озброєні представники терористів ІДІЛ, нашвидкуруч сформовані етнічні «приватні» армії. Цілісна країна фактично перестала існувати [43].

Ізраїль має ліберальне законодавство по відношенню до зброї і водночас низький рівень злочинів з використанням цивільної зброї; це можна пояснити тим, що ізраїльське суспільство об'єднує єдиний ворог – арабські терористи, тому країна має достатньо професійну поліцію та військових, які зосереджені на виявленні та знешкодженні зовнішніх загроз.

В Ізраїлі у 1996 році був прийнятий закон про контроль над зброєю, що передбачає тюремне ув'язнення терміном до 10 років для тих, хто буде визнаний винним у зберіганні зброї без дозволу. Дозвіл на володіння зброєю надається на три роки (раніше п'ять років). Для отримання дозволу на носіння зброї необхідно скласти іспит зі стрільби і пред'явити медичну довідку про фізичне і психічне здоров'я.

Отримати право на носіння та самозахист мають право водії громадського транспорту, помічники поліцейського (робота протягом не менше трьох років), перевізники матеріальних цінностей. Для спортивних цілей потрібно мати дворічний досвід стрільби у стрілецькому клубі та брати участь у змаганнях не рідше чотирьох разів на рік.

У 2013 році ухвалено зміни до законодавства, які запроваджують заборону на носіння зброї охоронцями у позаробочий час

(окрім прикордонних районів з діючим конфліктом) [9]. Працівники охоронних підприємств мають залишати зброю на робочому місці. Такі зміни були прийняті внаслідок п'яти випадків резонансних вбивств охоронцями у позаробочий час (за вісім місяців 2013 року).

Місцеві мешканці скептично ставляться до стереотипів про масове озброєння громадян країни. Наприклад, помічники поліцейських останнім часом отримують все більше відмов у наданні зброї для самозахисту незважаючи на формальне право і норми закону. В Ізраїлі крім норм закону діють ще внутрішні закриті інструкції, посилаючись на які поліція відмовляє у видачі ліцензій на зброю. За будь-яких обставин потрібно обґрунтувати необхідність купівлі зброї, що фактично унеможлиблює її вільне отримання.

Враження про озброєність нації виникає на підставі того, що за армійськими законами, подібними до швейцарських, резервісти отримують гвинтівку, з якою мають можливість перебувати під час відпусток чи під час слідування на збори, тому люди зі зброєю досить часто явище на вулицях країни.

Міфи та стереотипи щодо цивільної зброї

Міфи та стереотипи	Що насправді
В українців немає легальної зброї, потрібно дозволити продаж зброї, бо у бандитів вона є, а у порядних громадян – немає.	Станом на 2015 рік в Україні за офіційними даними зареєстровано більше 1 млн. цивільної зброї, яку купити та зареєструвати значно легше, ніж у багатьох країнах світу.
У країнах Євросоюзу більшість громадян мають зброю, носять її у громадських місцях та використовують для самозахисту.	У країнах Євросоюзу дев'ять з десяти громадян не мають і не планують мати цивільну зброю. Майже 85% наявної зброї використовується для мисливства та спорту.
Чим більше зброї у громадян, тим менше вбивств та злочинів.	У Великобританії, Австралії, Угорщині, Польщі, Румунії, КНР, Японії, Чилі мало зброї у населення, однак індекс вбивств на 100 000 населення значно менший, ніж там, де зброї багато, зокрема у США, Мексиці, Бразилії, Колумбії, Ємені, Філіппінах.
У країнах Євросоюзу можна вільно придбати вогнепальну зброю	В 2013 році Бельгія, єдина країна ЄС з можливістю вільно купувати вогнепальну зброю, під тиском громадськості, заборонила вільний продаж вогнепальної зброї

Міфи та стереотипи

У США найбільша кількість цивільної зброї у світі, громадяни почувають себе у безпеці, а злочинці налякані та поступово стають добропорядними членами суспільства

Що насправді

Дійсно, найбільша кількість цивільної зброї. Крім цього, найбільша у світі кількість масових вбивств за останні 50 років. Стріляють у школах, дитсадках, кінотеатрах, супермаркетах, з мотивом чи просто з нудьги. Щорічно помирають від вогнепальних поранень майже 30 000 чоловік, щоденно стають жертвами вогнепальної зброї 270 американців. Президент США Барак Обама вважає, що цивілізована країна – США, в питаннях контролю за цивільною зброєю «втратила здоровий глузд».

У Норвегії досить багато людей отримують ліцензії для самозахисту.

Особливості півночі Норвегії та архіпелагу Шпіцберген дозволяють отримати цивільну зброю для самозахисту від тварин. Однак, тих хто вперше приїжджає в країну, попереджають: можна захищатися виключно у разі нападу, а вбивати не можна. Потрібно налякати тварину пострілами в землю, лише коли вичерпані всі можливості можна стріляти на ураження. В Норвегії навіть поліцейські позбуваються права на носіння вогнепальної зброї, тим більше пересічні громадяни. Більшість зброї виключно мисливська та спортивна, яка транспортується у розрядженому вигляді у спеціальних автосейфах.

Міфи та стереотипи

Що насправді

У Швейцарії найвищий в Європі показник володіння зброєю, тому громадяни захищені, почувають себе у безпеці

У Швейцарії найвищий відсоток володіння армійською зброєю, яка перебуває на зберіганні. Відсоток цивільної зброї для самозахисту на рівні 7%. Армійська зброя активно використовується для самогубств (перше місце в Європі). Так, у 2009 році зафіксовано 1105 самогубств (в 20 разів більше ніж вбивств по країні). Вчені із Берну підтвердили залежність кількості зброї, її доступності та кількості самогубств.

У Литві дозволили мати зброю, носити для самозахисту і тому рівень злочинів став набагато нижче.

Литва, як і Румунія, мають найменше цивільної зброї в Євросоюзі – 0,7 одиниць на 100 чоловік. При цьому індекс вбивств на 100 000 населення в Литві вище за всі країни ЄС в декілька разів.

Молдова знизила кількість злочинів після ухвалення закону 1995 року, який дозволяє відкрите носіння зброї та самозахист.

У 2011 році згідно з результатами дослідження ООН, Молдова мала найвищий (після Росії) показник рівня вбивств на 100 000 населення у Східній Європі. Україна в усі роки з 2000 по 2013 мала показники кращі за молдовські. Зрештою правоохоронці Молдови домоглися ухвалення іншого законодавства, яке значно обмежує право на носіння зброї та самозахист.

Міфи та стереотипи

У Канаді багато зброї, її можна використовувати для самозахисту

В Австралії після заборони вогнепальної зброї у 1996 році значно зросла злочинність.

У Польщі можна купити вогнепальну зброю (пістолет) та отримати ліцензію на самозахист для спокійних вечірніх прогулянок.

Що насправді

У Канаді передбачена відповідальність за носіння в громадських місцях порожньої пляшки з під пива, тим більше за носіння зброї, в тому числі холодної, травматичної. Газову зброю та електрошокери можна використовувати виключно для самозахисту від тварин, ні в якому разі не проти людей.

Цивільна зброя в Австралії не заборонена. Ухвалено чітке законодавство, яке регулює та контролює обіг зброї, заборонено самозахист та носіння зброї у громадських місцях, порядок легалізації, зберігання та використання мисливської та спортивної зброї. За десять років після реформи кількість вбивств з вогнепальної зброї знизилась на 59%. На 65% знизилась кількість самогубств. До подій в Порт-Артурі (1996 рік) за 10 років в Австралії було зафіксовано 11 резонансних масових вбивств, після ухвалення закону за наступні 10 років жодних масових вбивств.

Можна, але за умов надання: 1) переліку фактів, які свідчать про реальну загрозу для життя чи здоров'я заявника; 2) переліку поліцейських відділків чи відділів прокуратури, в яких зареєстровані випадки загроз життю чи здоров'ю (дати, номери порушених справ, порядок розслідування та копії винесених правоохоронними органами рішень).

УСША, Чехії чи Латвії можна вільно вбити нападника чи грабіжника з легально придбаної зброї.

Ліцензія на зберігання та самозахист не тотожна праву на вбивство. Суд буде розглядати рівень самозахисту, більшість вироків буде звинувачувального характеру, бо головна мета зброї – упередити, налякати, зупинити напад, а не вбити.

Приклад з реального життя у Канаді:

На громадянина напала людина з пістолетом (незареєстрованим, а згодом виявилось, що нападник – рецидивіст). Громадянин чинив спротив, намагався відібрати пістолет, куля поранила громадянина. Поранений громадянин намагався наздогнати та затримати нападника. Навколо були свідки. Громадянин діяв правильно, якби був озброєний пістолетом, то затримав би чи вбив рецидивіста.

Громадянин був засуджений за «агресію та провокування злочинця» на мінімальний строк. Свідки підтвердили, що громадянин не робив спроб втікати, дзвонити в поліцію, гукати на допомогу. Спротив міг спричинити вбивство, в тому числі перехожих. Якщо в жертви нападу був би легальний пістолет, то строк був би максимальним: 1. За незаконне використання у громадських місцях. 2. За спробу вбивства чи вбивство.

У Чехії бойовики неонацистської організації напали на перехожих. Публічна особа, відомий дисидент вступився за жертв і в результаті бійки ножом смертельно поранив одного з нападників. Таким чином, небайдужий громадянин врятував життя невинних жертв.

Дисидента після довгого судового процесу було засуджено, враховуючи те, що йому персонально ніхто не загрожував, він мав можливість викликати поліцію, а не чинити самосуд. Враховуючи резонанс справи, тільки Президент Чехії зміг згодом вплинути на результат вироку шляхом підписання помилування.

Міфи та стереотипи

У США емігрант з колишнього СРСР придбав парабелум і офіційно зареєстрував його в поліції. Однієї ночі він почув, що хтось виламує двері в його оселю. Підійшовши до дверей, він зрозумів, що це грабіжник (так і виявилось згодом). Зарядивши пістолет, емігрант вистрелив у грабіжника, коли той зміг відчинити двері. Після цього, він викликав поліцію, дав чесні показання, підписав протокол.

Як захистити себе за допомогою газової зброї у Латвії? Зробити постріли з близької відстані, а потім якнайшвидше втікати, щоб не отруїтися газом та поки нападник приходить до тями.

Заможні люди, які реалізовані у житті та володіють досвідом використання зброї, не будуть перевищувати необхідний рівень самозахисту.

Що насправді

На суді перед емігрантом були поставлені питання: чи він спробував подзвонити до поліції; відкрити вікно і звернутись по допомогу до перехожих; забарикадувати двері; налякати грабіжника; зробити попереджувальний постріл. Всі відповіді негативні, а тому, на великий подив емігранта, він був засуджений до значного строку ув'язнення за перевищення необхідної самооборони.

Згідно з латвійським законодавством, після пострілів потрібно підійти до нападника і з'ясувати його стан; якщо він поранений, то надати медичну допомогу і викликати поліцію. Якщо допомогу не надати, поліцію не викликати, то правоохоронці будуть шукати жертву нападу як підозрюваного у злочині.

В Чехії, під час святкування дня народження колишнього прем'єр-міністра, посварилися два олігархи на тему, хто має більшу кількість грошей дати на виборчу кампанію. Один з них вихопив пістолет і застрелив іншого, незважаючи на попередній досвід роботи у спецслужбі, наявність сотень прибуткових бізнесів, маючи поруч молоду і вагітну дружину. Народжену дитину він побачить на волі лише коли їй буде 15 років.

Висновки

1. Легалізація вогнепальної зброї – це не просто технічне надання згоди державою на володіння зброєю громадянами. Це - складний процес, який вимагає урахувати цілий комплекс складових: від підтримки громадською думкою до спроможності держави здійснювати реальний контроль за обігом зброї та забезпечувати належний рівень безпеки громадян.

Значну роль у виборі стратегії суспільної безпеки відіграватиме закон як регулятор соціальних стосунків. Завдання держави сьогодні, якщо вона намагатиметься усунути загрози створення альтернативних безпекових полів, - сприяти доцентровим тенденціям шляхом систематизації нормативно-правового середовища та, безперечно, практики правозастосування.

Тим більше, що у суспільстві, незважаючи на кризу довіри, все ще лишаються сильними патерналістичні цінності. Особливо, - у сфері безпеки, де значні сподівання покладаються на державні органи.

2. В Україні цивільна зброя легалізована і кожен громадянин має право на її придбання та захист себе і свого майна у разі виникнення небезпеки.

Багато громадян України ведуть дискусії щодо необхідності легалізації зброї, хибно вважаючи її забороненою до купівлі та володіння. На сьогодні під заборону тільки армійська зброя (як і скрізь у світі) та короткоствольна вогнепальна зброя. Інші види зброї доступні для купівлі і згідно чинного законодавства (Конституції України та спеціальної Інструкції МВС) можуть бути використані на законних підставах для захисту життя чи майна. При цьому варто зазначити, що законодавство достатньо ліберальне і містить менше вимог чи процедур, які, водночас, є дешевшими, ніж аналогічні процедури та дозволи в більшості країн світу.

Процедура не має особливих вимог для купівлі окремих видів зброї, теоретична частина щодо володіння, збері-

гання, використання цивільної зброї на курсах триває всього один день, в той же час у багатьох країнах обов'язково потрібно для купівлі тієї чи іншої зброї перебувати на обліку спортивного чи мисливського клубу, регулярно брати участь у змаганнях, на іспитах демонструвати знання законів та на стрільбище мати високі показники стрільби для того, щоб отримати ліцензію. В окремих країнах заборонена травматична зброя, в деяких газова чи електрошокери; існують інші заборони щодо окремих видів гладкоствольної та нарізної зброї чи значні вимоги та іспити для бажаючих їх придбати. В Україні такої кількості обмежень і суворої відповідальності за порушення не існує.

3. Достатньо проблематичним є встановлення чисельності зареєстрованої зброї на руках у населення.

За даними Департаменту громадської безпеки МВС, у власності фізичних осіб нараховується близько 800 тис. одиниць вогнепальної зброї. В той же час, представники Департаменту карного розшуку МВС заявляють, що на руках перебуває 992 тисячі нарізної зброї та 835 тисяч — гладкоствольної.

Такі розходження вказують на можливі проблеми із систематизацією даних щодо легальної зброї. Що, у свою чергу, вказує не лише на необхідність посилення контролю за обігом зброї, але й на загрози, які виникнуть у разі збільшення легального ринку вогнепальної зброї. Починаючи від системної балістичної експертизи для карного розшуку і завершуючи створенням безпідставних підозр для самих власників зброї.

4. Більшість дослідників сходяться на тому, що кількість нелегальної зброї в Україні значно перевищує кількість зареєстрованої.

За різними даними на 100 українців приходиться від 11 до 14 одиниць нелегальної зброї. Для порівняння зареєстрованої (за даними ДГБ МВС) — 1,8 одиниць.

Наявність такої кількості зброї лише стимулюватиме «чорний ринок». Бо навіть якщо припустити, що більшість з

неї знаходиться у осіб, далеких від кримінального світу, це все одно призведе до того, що кримінальні угруповання «притягуватимуть» зброю до себе. Бідність населення виштовхуватиме цю зброю на ринок, яку за безцінь (велика пропозиція) скуповуватимуть кримінальні елементи. Отже, так чи інакше, кримінальний світ через доцентрові тенденції та низьку ціну притягуватиме до себе більшу частину незареєстрованої зброї.

Це порушує питання про необхідність її системного вилучення, викупу та часткової легалізації (мисливська зброя).

5. Наявність значного арсеналу зброї на руках у населення порушує питання щодо меж її безпечного застосування та розуміння меж самооборони, зокрема. Бо не залежно від того, наскільки ефективними будуть реформи правоохоронної системи, людині у перші хвилини кримінального діяння проти неї доведеться перебувати на одинці зі злочинцем.

У цьому питанні найважливішим є розуміння того, що людина має усвідомлювати відповідальність за свою дію та розуміти власні права. Особливо йдеться про розуміння чіткої межі між необхідною обороною та кримінальним злочином. У цьому контексті, як держава, так і суспільство мають здійснити напрацювання у вигляді систематизації необхідних судових рішень та ієрархізації прав людини.

На нашу думку, вивчення самооборони як явища та меж необхідної оборони доцільно ввести до навчальних програм у середніх та вищих навчальних закладах. Особа має розуміти не лише те, що за певні діяння можна понести відповідальність - усвідомлення караності протиправних діянь. Але й те, що вона сама може захистити себе у разі необхідності без понесення відповідальності. Тобто, право здійснювати спротив протиправним діянням.

Крім виховання, на рівні нормативно-правових актів мають бути систематизовані ключові питання, що стосуються меж та умов «необхідної оборони». Зокрема, йдеться про такі акти, які б чітко встановлювали межі самооборони та захисту приватної власності. Без прийняття таких норм питання наявності чи відсутності зброї у населення не матиме

значення, оскільки межі до застосування легальних інструментів самооборони чітко не визначені.

6. Запропонований законопроект про цивільну зброю в Україні, який набрав необхідну кількість голосів як петиція до Президента України, не відповідає стандартам законодавств більшості країн Євросоюзу.

Законопроект про цивільну зброю розширює асортимент зброї, знижує вікові вимоги до власників, запроваджує продаж вогнепальної короткоствольної зброї, яку можна носити у громадських місцях для самозахисту поза належним обґрунтуванням такої необхідності. Необхідна оборона не передбачає відповідальності за тяжкість нанесення ушкоджень нападнику, тобто будь-які ворожі дії чи проникнення на територію власника можуть дозволити вільне застосування зброї, у тому числі й убивство, без страху понести покарання.

Згідно з європейськими стандартами, мінімальний вік володіння зброєю має бути 18 років (в українському законопроекті передбачено 16 років для окремих видів зброї), володіння мисливською та спортивною зброєю має бути поєднано з належністю до відповідних клубів, в яких громадянин попередньо отримує належні знання та вміння. Ця зброя ні за яких обставин не може використовуватись для самозахисту. Для володіння вогнепальною короткоствольною зброєю (в тих країнах де це дозволено) потрібно чітке пояснення необхідності її придбання, тобто реальне підтвердження фактами, наприклад, порушеними кримінальними справами і доказами відсутності належного захисту з боку правоохоронних органів. Всі країни дуже суворо контролюють використання зброї, тому неналежне, надмірне застосування зброї навіть по відношенню до нападника суворо карається.

7. Досвід Північної та Південної Америки свідчить:

- Високий рівень навичок володіння зброєю, її розповсюдження, широке застосування призводить до високої кількості злочинів (США, Мексика, країни Карибського басейну, Колумбія, Венесуела, Бразилія). При цьому збері-

гається достатньо високий рівень вбивств за необережністю (діти вбивають батьків, поліцейські дітей, які мають іграшкові копії тощо). В суспільстві посилюється страх, окремі райони великих міст функціонують за власними, кримінальними правилами, стають небезпечними для громадян та поліцейських.

- Дозвіл носити та застосовувати для самооборони зброю не знижує рівень вбивств та кількість насильницьких злочинів. Ані Колумбія, ані Венесуела, навіть США не досягли європейських показників безпеки. Більше того, в усіх країнах даних регіонів тривають заходи щодо посилення контролю та обмеження доступності цивільної зброї. В Колумбії запроваджують місячники заборони носіння зброї (відсоток злочинів падає в цей період), в Бразилії та Мексиці проводять акції з добровільної здачі зброї в обмін на винагороду тощо.

- Країни з розвиненою злочинністю не агітують громадян за збройний спротив злочинцям, який з високою вірогідністю веде до загибелі жертви та можливих втрат серед випадкових перехожих. Натомість рекомендується повністю підкорятися волі злочинця і розраховувати виключно на допомогу правоохоронних органів, що зберігає життя жертви та оточуючих. Використання зброї можливе в домашніх умовах виключно за випадків проникнення на територію власності, із одночасним дотриманням ненадмірного рівня самозахисту.

8. *США* – країна, де найбільше цивільної зброї у населення, і де в більшості штатів є можливість купувати вогнепальну, в тому числі й короткоствольну зброю, носити її у громадських місцях та використовувати для самозахисту. Однак, за визнанням багатьох американських експертів та чинної влади, ситуація з цивільною зброєю є незадовільною. Масові розстріли, значна кількість вбивств та поранень, у тому числі з легально придбаної зброї, призводять до гострих дискусій на тему посилення контролю та обмеження доступу громадян до зброї.

Розповсюдження зброї в США мало історичний контекст боротьби за незалежність; тоді для забезпечення максимального спротиву імперії було зафіксовано право на

зброю на протипагу британській моделі. Зараз цей атавізм підтримує зброярське лобі, яке заробляє мільярди доларів, торгуючи життям людей. Незважаючи на свободу у питаннях озброєння, більшість громадян США підтримують посилення контролю за зброєю, вимагають рішучих дій щодо посилення безпеки дітей, учнів, студентів, які досить часто стають жертвами невмотивованих нападів психопатів.

У той же час, самозахист і використання зброї в залежності від того чи іншого штату має певні обмеження, досить часто жертва нападу опиняється за ґратами, бо суди вирішують що рівень самозахисту був перевищений.

Тому вважати, що доступ до зброї тотожний її вільному використанню є міфом, запозиченим з кадрів голлівудських фільмів, а не з американської реальності. Чи варто брати американський приклад законодавства як взірцевий для роботи над вітчизняним законом про зброю? Чи маємо ми спільну з американцями історію, культуру поводження зі зброєю, ментальність? Враховуючи різницю в економічному потенціалі, забезпеченості людей належними умовами життя, рівнях правоохоронних органів, наскільки співставними будуть негативи некритичного запровадження гірших американських зразків законодавчого забезпечення обігу цивільної зброї в Україні? Тим більше, що Україна декларує курс на євроінтеграцію, а тому все одно муситиме привести норми власного законодавства у відповідність саме до європейських стандартів.

9. Досвід країн Африки доводить взаємозалежність кількості насильницьких злочинів з наявністю вільного доступу та розповсюдження зброї. Найгірша ситуація в ПАР, де високий рівень озброєння населення довгі роки не може знизити рівень кримінальної злочинності. Школи за колючим дротом, вчителі та учні з пістолетом у руках не стали запобіжником для нападів бандитів. Навпаки, країна має найбільший показник вбивств на 100 000 населення в регіоні. Натомість, у Марокко, в якому діє суворе збройне законодавство і громадяни фактично не мають доступу до зброї і бажання його мати, зберігаються низькі показники вбивств.

10. *Досвід Азії* демонструє неоднорідність розповсюдження зброї в цій частині світу. Якщо в Японії, Китаї, Малайзії, Південній Кореї цивільна зброя мінімально доступна громадянам, носіння зброї та самозахист фактично неможливі, а показники вбивств тримаються на низькому рівні, то в інших азійських країнах зворотня ситуація. Поширення зброї в Пакистані, Індії, Афганістані, Ємені автоматично сприяє зростанню показників вбивств. У випадку Ємена, який займав друге місце після США за кількістю цивільної зброї на душу населення, приклад показовий. Громадянська війна призвела до руйнації державності, кожна етнічна група, плем'я, будучи озброєні, одразу перейшли в гостру фазу конфлікту. Влада в стислі строки позбулася впливу на більшість території, терористи почали захоплювати державні будівлі, встановлювати владу над окремими територіями. Чи можливо було одночасно уявити появу кількох десятків озброєних центрів впливу в державі, яка дозволяє зброю виключно представникам правоохоронних органів? Тільки у випадку зовнішньої агресії і не з таким розшаруванням угруповань.

11. *Досвід Австралії* визнано найбільш успішним подоланням проблем резонансних невмотивованих вбивств та встановлення дієвого контролю за цивільною зброєю з метою недопущення її нецільового використання. В країні не забороняли володіння зброєю, а упорядкували процес її отримання, належного зберігання, заборонили окремі небезпечні види зброї, які зручно використовувати для нападу, запровадили процедури перевірки громадян на добропорядність. Водночас, кампанія антизброярського характеру, ідеологія миру та ненасильства на рівні країни сприяли зниженню інтересу громадян до цивільної зброї як такої. Наслідками такої політики стало входження колись проблемної країни в топ за рівнем безпеки та індексом вбивств на 100 000 населення.

12. *Пострадянські країни*, які не входять до Євросоюзу, мають подібні підходи до вирішення питання легалізації та контролю за цивільною зброєю. В основу нормативно-правових актів було взято радянську систему, яка не передбача-

ла вільне володіння, носіння та використання громадянами зброї. До останнього часу, Російська Федерація, Молдова та Казахстан зберігали вищі показники вбивств на 100 000 населення; Україна, Білорусь, Грузія мали нижчі показники. Серед особливостей і трендів подальшого розвитку стрілецького законодавства можна виокремити вільний обіг, його негативні наслідки і подальшу повну заборону травматичної зброї в Казахстані, що довело марність сподівань на те, що наявність зброї у пересічних громадян може приборкати злочинність.

У Молдові неоднозначні процеси, країна фактично стала в авангарді лібералізації законодавства. Єдина країна пострадянського простору, в якій довгий час було дозволено відкрите носіння короткоствольної вогнепальної зброї, гладкоствольної, використання цих видів зброї для самозахисту. Однак результати вільного обігу зброї не вирішили проблем злочинності, згодом кожна наступна редакція закону посилює контроль, веде до обмежень купівлі та використання цивільної зброї і все це на тлі загальної незначної кількості зброї у населення. Серед країн, які послабили, принаймні в якійсь частині своє законодавство, стала РФ, яка дозволила носіння легальної зброї для самозахисту. Наскільки це вплине на загальний рівень злочинності невідомо, бо ця новація введена в дію менше року тому.

Для пострадянських країн більш оптимально користуватися принципом «не зашкодь». У цих країнах не було традицій розповсюдження зброї, досі залишаються відносно низькими показники використання зброї для скоєння вбивств та інших правопорушень. За таких умов, запровадження більш вільного, ліберального законодавства має певні ризики, які потрібно заздалегідь прораховувати з урахуванням міжнародного досвіду.

13. Європейський Союз має найкращі у світі показники безпеки та найбільш системний контроль за використанням цивільної зброї після її легалізації. Процедури передбачають чітко призначення того чи іншого виду зброї, ліцензування, облік, перевірку використання чи належного зберігання,

транспортування тощо. Країни ЄС мають низькі показники кількості цивільної зброї у населення, яка прямо залежить від наявності чи відсутності традицій мисливства, спортивних звершень.

Випадки самозахисту обмежуються на законодавчому рівні. В більшості країн самозахист у громадських місцях заборонений, в домашніх умовах самозахист має численні обмеження.

У чому секрет низького рівня розповсюдження зброї для самозахисту, враховуючи заможність значної частини громадян Євросоюзу? В тому, що жертва нападу досить часто ризикує опинитися за ґратами, бо суд схильний трактувати використання зброї проти нападника як перевищення самозахисту. Повинні бути чіткі докази вичерпання інших можливостей захисту, як-то звернення до поліції, втеча з місця події, заклики про допомогу оточуючих, барикадування, добровільна передача цінностей нападнику. Єдиний суттєвий привід застосовувати зброю — це загроза власному життю. При цьому бажаним вважається наступний алгоритм дій: демонстрація зброї, яка має налякати нападника; постріли в повітря чи в землю як попередження; постріли в нападника у місця, які не несуть загрози його життю (ноги, руки); надання професійної допомоги постраждалому нападнику до прибуття медичної допомоги. Якщо всі умови не виконано, то жертва ризикує отримати тюремне ув'язнення за перевищення необхідного самозахисту.

Головний чинник безпеки громадян — спроможність правоохоронних органів здійснити всі належні заходи щодо профілактики та ліквідації насильства щодо громадян. Лише в окремих випадках, за чітко встановленими правилами, громадянин отримує право на самозахист, кількість таких випадків незначна по відношенню до кількості населення і не впливає суттєвим чином на той чи інший рівень злочинності в країні.

14. Переважна більшість громадян України, через високий рівень бідності, будуть неспроможні легально придбати вогнепальну зброю.

Але значно більші можливості отримають люди з високим доходом. Це стимулюватиме їх до створення приватних легальних угруповань під прикриттям охоронних структур, де кожен учасник отримає право на застосування «вогнестріла». Це не лише призведе до втрати доцентрових тенденцій у суспільстві, але й загострить міжкорпоративні та корпоративно-державні конфлікти.

Йдеться про те, що в індивідуальному вимірі наявність короткоствольної зброї у громадянина теоретично сприятиме його безпеці. Теоретично, бо застосування зброї у конфлікті вимагає підготовки і готовності. Такі якості є у злочинця, однак у пересічного українця можуть бути відсутніми.

Однак, впровадження вільного продажу «вогнестрілів» сьогодні, коли переважна більшість суспільства перебуває на межі бідності, призведе до зростання суспільних загроз. Адже злочинці або будуть готові до нападу на людину зі зброєю і діятимуть агресивніше. Або переорієнтуються на осіб з невисоким доходом, дітей та пенсіонерів, які потенційно не матимуть зброї.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

В умовах зростання агресії та насильства в українському суспільстві набула поширення пропозиція надати громадянам розширені права на цивільну зброю заради захисту життя та збереження власності. Існуюча нормативно-правова база вже не відповідає викликам часу, країна потребує ухвалення принципово нового закону про цивільну зброю, метою котрого буде гарантування максимальної безпеки громадянам України та який відповідатиме духу і суті кращих напрацювань розвинених країн, що досягли ефективного рівня контролю за легалізацією та обігом цивільної зброї.

Ми пропонуємо:

Раді національної безпеки та оборони України:

- Питання використання зброї у сучасній Україні виходить за межі профільної компетентності тільки правоохоронних органів. Враховуючи факт зовнішньої агресії, втрати територіальної цілісності держави, хиткої та нестабільної внутрішньої ситуації у країні, легалізація та контроль обігу зброї стають актуальними проблемами національної безпеки України. Потрібно визначити прийнятні формати легалізації цивільної зброї, яка не повинна стати додатковим чинником дестабілізації в країні, а навпаки, забезпечуватиме захист та безпеку громадян, знижуватиме рівень злочинності. Особливої уваги потребує вивчення питання трансферу зброї із зони проведення АТО. Необхідно визначити оптимальний алгоритм контролю за використанням та зберіганням бойової та трофейної зброї, унеможливити переміщення бойової зброї демобілізованими бійцями; запровадити жорстку перевірку на блокпостах з наступним покаранням всіх причетних до нелегального транспортування зброї.

- Ініціювати та здійснити всеукраїнське соціологічне опитування з наступним експертним обговоренням його результатів, визначенням стану громадської думки щодо доцільності та меж потрібної легалізації цивільної зброї. Дослідження має відповісти на такі питання:

1) ставлення різних верств населення до використання зброї для захисту життя та власності;

2) стан психологічної готовності громадян застосовувати зброю проти нападників;

3) визначення індексу суспільної агресії, наявності чи відсутності усвідомлення наслідків перевищення рівня необхідної самооборони;

4) обізнаність громадян щодо чинного законодавства про цивільну зброю та розуміння персональної відповідальності за його порушення;

5) усвідомлення допустимості чи недопустимості використання зброї не за призначенням, в тому числі для досягнення політичних чи економічних цілей;

6) наявність чи відсутність бажання придбати зброю, з якою метою, які саме види цивільної зброї;

7) ставлення до суворих покарань порушників законодавства про цивільну зброю: торговців та власників нелегальної зброї; порушників норм належного зберігання, транспортування, використання зброї; вбивць за необережністю чи за перевищення необхідної самооборони.

Комітету Верховної Ради з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності та Комітету Верховної Ради з питань національної безпеки і оборони:

- Для ухвалення раціонально обґрунтованого рішення потрібно створити експертні групи щодо використання міжнародного досвіду, забезпечити отримання інформації від першоджерел – правоохоронних органів країн світу. У такий спосіб для законодавців має стати доступною реальна інформація щодо легалізації та контролю за цивільною зброєю, що, в свою чергу, дозволить уникнути небезпек лобювання правових норм шляхом маніпуляцій з фактами, тлумачення на свій розсуд суб'єктивно сприйнятої, неповної чи свідомо викривленої інформації (досить часто, в ЗМІ, експертному середовищі та в офіційних документах, наводяться застарілі дані чи інформація, яка не відповідає дійсності).

- У роботі над законодавчим забезпеченням легалізації та обігу цивільної зброї, враховуючи процеси євроінтеграції,

не допустити ухвалення норм і стандартів, які суперечать законодавству розвинених європейських країн. Звернути увагу на тренди, які закладені в Директивах Європейського Союзу, рішеннях ООН щодо необхідності посилення контролю за зброєю, в тому числі у напрямку обмеження її поширення, зростання ролі толерантності та діалогу як провідних цінностей сучасного цивілізованого світу на противагу загрозам тероризму, непримиренності та войовничості.

- При розробці закону про цивільну зброю взяти за основу рекомендації провідних експертів, у тому числі міжнародних, громадських організацій та підготувати узгоджений законопроект Верховної Ради, який не допускати лобіювання інтересів будь-яких груп, що ставлять за мету заробляти на запровадженні вільного ринку зброї, прагнуть легалізації незаконно вивезеної зброї із зони бойових дій.

*Пропозиції щодо ключових аспектів
законопроекту про цивільну зброю*

- Володіння цивільною зброєю повинно мати чітке призначення, яке зазначається при поданні заявки на отримання ліцензії. Мають бути виписані правила для легалізації мисливської, спортивної зброї, зброї для колекціонування чи самозахисту. Мисливська, спортивна чи колекційна зброя не повинні використовуватись для самозахисту. Потрібно чітко зазначити вимоги до зберігання всіх типів зброї, що унеможлиблює крадіжку чи легкий доступ до зброї неповнолітніх. Транспортування має передбачити наявність спеціальних автосейфів, виписану процедуру перевезення зброї у розібраному стані тощо. Використання мисливської та спортивної зброї повинно здійснюватися виключно у встановлених законом місцях: на полюванні, стрільбищах, в тирах. Колекціонування має передбачати стаціонарне зберігання, а самозахист – встановлення порядку носіння зброї, перелік екстремальних ситуацій, в яких вона може бути застосована.

- Право на мисливську зброю (гладкоствольна та нарізна) мають отримати тільки зареєстровані члени мисливських товариств. Мінімальний строк перебування у мисливському товаристві для отримання права на купівлю зброї – один рік.

За цей час претендент на купівлю зброї проходить належне навчання, отримує досвід, який необхідний для мисливства. Мисливське товариство надає рекомендації для купівлі мисливської зброї та несе відповідальність за її належне використання своїми членами. Ліцензія на мисливську зброю має поновлюватись кожні п'ять років. У разі відсутності підтвердження участі у полюванні протягом року, ліцензія з подання мисливського товариства чи у ході перевірки правоохоронних органів може бути скасована.

- Право на спортивну зброю можуть отримати професійні спортсмени чи любителі, які регулярно займаються спортивною стрільбою. Мінімальний строк для отримання прав на спортивну зброю – один рік членства у спортклубі, щомісячне його відвідування, досягнення визначених клубом результатів стрільби. Спортивний клуб несе відповідальність за належне навчання своїх членів точності стрільби, правилам зберігання, транспортування, використання зброї. Ліцензія на спортивну зброю має поновлюватись кожні п'ять років, у разі відсутності підтвердження участі у змаганнях та відвідуванні стрільбищ та тирів протягом року, ліцензія з подання спортивного клубу може бути скасована.

- Колекціонування має передбачати попереднє складання приблизного списку зброї, яку планує придбати колекціонер протягом найближчих 10 років. Крім загальних документів, претендент на отримання права на колекціонування має надати підтвердження фінансової спроможності, продемонструвати спеціально обладнану кімнату для зберігання колекційної зброї у відповідності до вимог правоохоронних органів. Ліцензія поновлюється кожні 10 років, щорічно правоохоронні органи мають здійснювати перевірку належного зберігання колекційної зброї у спеціально відведеному місці. У разі виявлення порушень ліцензія скасовується.

- Враховуючи нестабільну ситуацію в країні, кращий світовий досвід, пропонуємо не запроваджувати в Україні дозволів на володіння короткоствольною вогнепальною зброєю, яка має високі показники ураження, як свідчить міжнародний досвід, часто використовується у невмотивованих масових вбивствах та провокує громадян до крайніх проявів

агресії та насильства. Для самозахисту у домашніх умовах та у громадських місцях достатньо травматичної та газової зброї. У законопроекті можливо чітко окреслити винятки, за яких, в окремих випадках, передбачити дозвіл на короткоствольну вогнепальну зброю тим громадянам, які мають підтверджені факти загроз власному життю, а правоохоронні органи не можуть надати гарантій безпеки. За інших обставин дозволити короткоствольну вогнепальну зброю для самозахисту видається необґрунтованим рішенням.

- Внести зміни до законодавства з метою скасування практики надання іменної зброї як державної нагороди України – відзнаки Президента України «Іменна вогнепальна зброя» та аналогічних відзнак у системі МВС України, інших силових відомствах. Вогнепальна зброя як знаряддя вбивств не повинна бути нагородою у державі, яка потерпає від ескалації насильства, зовнішньої агресії тощо. Ці відзнаки можна замінити більш доцільними нагородами: орденами, медалями, грошовими преміями.

- Право на самозахист має бути чітко виписано в законі. Потрібно навести перелік випадків, в яких дозволено застосування зброї. Кожен громадянин, який претендує на отримання ліцензії на самозахист, повинен пройти навчання з необхідної самооборони, скласти іспити щодо знання чинного законодавства про цивільну зброю, підтвердити належний рівень точності стрільби, знання порядку зберігання та транспортування зброї, скласти спеціальний іспит щодо надання медичної допомоги пораненим. Для самозахисту можна використовувати газову та травматичну зброю. Всі види зброї для самозахисту мають бути зареєстровані. Ліцензія має поновлюватись кожні 5 років.

Міністерству внутрішніх справ України

- Розробити систему заходів щодо посилення контролю за належним зберіганням та транспортуванням легальної зброї; виявлення та конфіскації нелегальної зброї, в тому числі із зони бойових дій. Організовувати акції, які передбачають вільну здачу нелегальної зброї. Здійснювати постійний моніторинг використання різних типів зброї та вчасно

вносити пропозиції щодо врахування практичних наслідків застосування цивільної зброї в українському законодавстві.

- З метою посилення контролю за наданням ліцензій запровадити сувору кримінальну відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків дозвільними установами. Нарколог, медична установа, правоохоронні органи мають нести відповідальність у разі формального ставлення до видачі ліцензій та довідок громадянам, які не мають права на володіння зброї внаслідок судимості, стану здоров'я, наявності інших доказів агресивної поведінки та соціальної неадекватності тощо. Невідворотність покарання у разі виявлення порушень відповідальними працівниками дозвільних установ має стати запобіжником для проявів корупції та недбалого ставлення до процесу легалізації цивільної зброї.

- Відповідні підрозділи МВС України спільно з громадськими організаціями, представниками ЗМІ мають розробити та провести інформаційні кампанії щодо нового порядку легалізації цивільної зброї, небезпек та загроз її застосування, сувору відповідальність за зберігання та використання нелегальної зброї. В першу чергу, потрібно звернути увагу на організацію відповідних публікацій у ЗМІ, виступи на телебаченні, розміщення матеріалів в інтернет-просторі.

Міністерству освіти і науки України

Розробити комплексну освітню програму роботи зі шкільною та студентською молоддю, яка за світовою статистикою, найбільш схильна до правопорушень із використанням зброї; водночас найбільша кількість постраждалих від вогнепальної зброї теж серед молоді. Освітні програми виховання культури толерантності та діалогу мають запропонувати альтернативу вирішенню конфліктів у насильницький спосіб. Крім того, демонстрація жертв насильства, які поранені чи вбиті, має сформувати реалістичний світогляд, який не покладається на міфи чи «голлівудські» стереотипи щодо використання зброї.

Міністерству культури України

- З метою популяризації філософії ненасильства, утвердження у суспільстві культури толерантності та діалогу запропонувати заходи щодо подолання мови ворожнечі в інформаційному просторі України. Провести відповідні тренінгові навчання з журналістами провідних ЗМІ.

- Запропонувати грантову підтримку від імені Президента України у сферах образотворчого мистецтва, літератури, кіно та театру щодо підтримки творів, які пропагують ненасильницький світогляд, сприяють деескалації агресії у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Австралия: жесткие законы привели к исчезновению массовой стрельбы <http://de.exrus.eu/object-id531e0fb8ae20157f2af42fb8>
2. Аннулировано около 1500 лицензий на ношение оружия в Румынии http://www.ukrinform.ru/rubric-lastnews/1449303-annulirovano_okolo_1500_razresheniy_na_noshenie_orugiya_v_ruminii_1483995.html
3. Бельгія повністю заборонила вільний продаж вогнепальної зброї http://ipress.ua/news/belgiya_zaboronyla_vilnyu_prodzah_vognepalnoi_zbroi_21384.html
4. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль / Леонард Берковиц. - СПб: Прайм-Еврознак, 2001. – 512 с.
5. Бывший вице-премьер Австралии Т.Фишер обвинил США в слабом контроле за оружием <http://www.rbc.ru/fnews.open/20130824123328.shtml>
6. Бійня в Коннектикуті: Адам Ланца вбивав дітей спеціальними кулями http://dt.ua/SOCIETY/biynya_v_konnektikuti_adam_lantsa_vbivav_ditey_spetsialnimi_kulyami.html
7. В Венесуэле запретили свободную продажу и хранение оружия <http://inukr.net/foreign/113767-v-venesuele-zapretili-svobodnuyu-prodazhu-i-hranenie-oruzhiya.html>
8. В Казахстан завезено 100 тысяч единиц травматического оружия общей стоимостью 10 миллиардов тенге <http://www.meta.kz/novosti/kazakhstan/800364-v-kazakhstan-zavezeno-100-tysyach-edinic-travmaticheskogo-oruzhiya-obschey-stoimostyu-10-milliardov-tenge.html>
9. В Израиле вводится закон, ограничивающий право на ношение оружия для охранников <http://ohrana.ru/articles/60826/>
10. В Пакистане учителям разрешили приходить на уроки с оружием <http://newsoboz.org/mir/v-pakistane-uchitelyam-razreshili-prihodit-na-uroki-s-oruzhiem-14012015140000>

11. В Украине не менее 4,5 млн. стволов незаконного оружия – автор петиции <http://www.profi-forex.org/novosti-mira/novosti-sng/ukraine/entry1008267472.html>
12. Вебер М. Политика как призвание и профессия // Вебер М. Избранные произведения. - М.: Прогресс, 1990. – С. 644-706.
13. Віктор Шокін: «Нікому не дозволено переступати межу професійної етики, гідності і совісті»... <http://www.golos.com.ua/article/255269>
14. Влада хоче роздати українцям травматичну зброю, а експерти – вогнепальну <http://tsn.ua/ukrayina/zahist-kulyami-ukrayincyam-hochut-masovo-rozdati-pistoleti-278992.html?page=2>
15. Владение оружием в Германии: как это регулируется законом <http://www.dw.com/ru/владение-оружием-в-германии-как-это-регулируется-законом/a-4090244>
16. Вогнепальна зброя і злочинність. Відповіді на інформаційні запити Інституту <http://uire.org.ua/publikatsiyi/vognepalna-zbroya-i-zlochinnist-vidpovidi-na-informatsiyi-zapiti-institutu/>
17. Вооружён, значит, защищён. Или очень опасен? <http://ongun.ru/armed-means-protected/>
18. Всеобщая декларация прав человека: Принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
19. Гайз Р. Вооруженное насилие в нестабильных государствах: конфликты низкой интенсивности, конфликты, перетекающие через границу, и спорадические операции по поддержанию правопорядка, осуществляемые третьими сторонами <https://www.icrc.org/rus/resources/documents/article/review/review-873-p127.htm>
20. Генпрокуратура перевірить зама Авакова на причетність до продажу посад <https://news.pn.ua/criminal/117732>

21. Гоббс Т. Левиафан или материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Сочинения: В 2-х т. – М., 1991. – Т. 2 – 731 с.
22. Гондурас запретил ношение оружия в проблемной провинции http://www.bbc.com/russian/rolling_news/2012/08/120802_rn_honduras_weapons_ban.shtml
23. Гражданам Казахстана запретили пользоваться травматическими пистолетами <http://www.kp.kz/society/4679-grazhdanam-kazakhstanazapretili-polzovatsya-travmaticheskimi-pistoletami>
24. Гражданские лица в Литве покупают больше оружия, но страна среди наименее вооруженных <http://www.kurier.lt/grazhdanskie-lica-v-litve-pokupajut-bol/>
25. Громадська думка населення України: Протестні настрої в період кризи <http://dif.org.ua/ua/polls/2015a/gromadska-dumkrizi-.htm>
26. Доклад: Преступники в Бразилии с 1985 года убили свыше 1 млн. человек <http://www.news.life.az/index.php?newsid=17463>.
27. «Доступное оружие»: в Колумбии убиты 117 детей в 2011 году <http://www.katolik.ru/mir/109372-qdostupnoe-oruzhieq-v-kolumbii-ubity-117-detej-v-2011-godu.html>
28. Эксперт о стрельбе в Виргинии: У нас слишком много законов об оружии <http://www.metronews.ru/novosti/ekspert-o-strel-be-v-virginii-u-nas-slishkom-mnogo-zakonov-ob-oruzhii/ТрооhA---6nSrP2z6TvDvw/>
29. Эксперт: Право на владение оружием накладывает на человека огромную ответственность. Об этом в эфире TUT.BY-ТВ мы говорили с подполковником милиции, начальником отдела лицензионно-разрешительной работы Управления профилактики МВД РБ Андрианом Кохновичем <http://news.tut.by/society/244458.html>
30. Если Вы вытащили оружие – Вы должны стрелять, - психолог http://society.lb.ua/life/2012/07/30/163262_vitashchili_oruzhie-dolzni.html

31. Жди беды: у украинцев на руках 6 миллионов единиц нелегального оружия
<http://rian.com.ua/analytics/20150601/368327125.html>
32. Жертвами нарковойн в Мексике за пять лет стали более 47 тысяч человек <http://ria.ru/world/20120111/537291666.html>
33. За місяць громадяни здали до міліції понад 7 тисяч одиниць зброї і спецзасобів http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/chernivtsi/uk/publish/printable_article/146376;jsessionid=C6CF76C4988FBF466526F1F724441E2F
34. Закон - в ружьє! Полиция регламентировала продажу оружия <http://www.rg.ru/2013/11/01/rujye.html>
35. Закон Республики Беларусь об оружии http://uvd.grodno.by/index.php?id=1782&Itemid=200&option=com_content
36. Закон Республики Молдова Nr. 130 от 08.06.2012 «О режиме оружия и боеприпасов гражданского назначения» <http://lex.justice.md/ru/345127/>
37. Законодавство України <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>
38. Законодавча база щодо зброї <http://www.shooting-ua.com/zakons.htm>
39. Законодавчо затвердити право громадян України на захист <https://petition.president.gov.ua/petition/40>
40. Законодательство о свободном ношении оружия в странах мира: досье <http://tass.ru/info/1500210>
41. Запит до Адміністрації Президента: Хто володіє нагородною зброєю в Україні?
http://zbroya.info/uk/blog/2793_zapit-do-administratsiyi-prezidenta-khto-volodiie-nagorodnoiu-zbroieiu-v-ukrayini/
42. І через рік після Майдану Україна лишається найкорумпованішою країною Європи
<http://ti-ukraine.org/corruption-perceptions-index-2014>
43. Йемен – иранская ловушка для Саудовской Аравии
<http://news24today.info/yemen--iranskaya-lovushka-dlya-saudovskoy-aravii.html>

44. Кандидат в президенты Уругвая вступил в перестрелку с грабителями http://cripo.com.ua/?sect_id=10&aid=167995
45. Киев и киевляне: личная безопасность и оружие. Отчет по проекту http://rb.com.ua/Prezentazion_oruzie_07_2014.pdf
46. Кримінальний кодекс України. Закон від 05.04.2001 № 2341-III : в редакції від 12.08.2015
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
47. Кому позволено носити зброю в Іспанії
<http://www.svoboda.org/content/transcript/24670210.html>
48. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : у редакції тлумачення Конституційного Суду від 15.05.2014 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
49. Латвія на шляху роззброєння?
<http://www.mklat.lv/obschestvo/28037-latviya-na-puti-razoruzheniya>
50. Легке зброю в Африці - найсмертніше зброю
http://www.africana.ru/news/2001/07/11/weapon_all.htm
51. Ліцензії на вогнепальну зброю
http://www.poliisi.fi/luvat/ampuma_aseluvat
52. Личная безопасность и право на оружие в Украине
<http://rb.com.ua/rus/projects/omnibus/8770/>
53. Люди и оружие // Журнал «Версия» - 2002. - № 12 (185). – 25-31 марта.
54. Маркс К. Собрание сочинений / К. Маркс, Ф. Энгельс. Изд. второе, М.: Изд. пол. лит-ры, 955-1974 г.г.т. . – в 39 т.: т. 23.
55. Маслоу А. Мотивация и Личность / Абрахам Харольд Маслоу. - СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
56. Масове вбивство в Йокела
http://znaimo.com.ua/Масове_вбивство_в_Йокела
57. МВС: у громадян України легально перебуває близько мільйона одиниць вогнепальної зброї
<http://www.unn.com.ua/uk/news/1468111-mvs-u-gromadyan-ukrayini-legalno-perebuvaye-blizko-milyona-odinits-vognepalnoyi-zbroyi>

58. Мео Понте | La Repubblica: 10 млн. единиц оружия и слабый контроль — так растёт насилие <http://www.inopressa.ru/repubblica/2010/07/30/12:32:00/italy1>
59. Мисливське господарство http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=118763&cat_id=32882
60. На выборах в Мексике победил мёртвый кандидат <http://rufabula.com/news/2015/06/10/killed-candidate>
61. Найем М. «Белый список» Луценко <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/11/26/4409137/>
62. Оплата праці та соціально-трудо́ві відносини http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/gdn/Zarp_ek_p/zpp2015_u.htm
63. Оружие в Уругвае — «Уругвайская правда» http://pravda-uruguay.blogspot.ru/2012/01/blog-post_20.html
64. Отличник из-за двойки застрелил на уроке учителя и полицейского <http://www.kp.ru/daily/26189.5/3077535/>
65. Панченко О. Українцям хочуть дозволити покупку і носіння зброї: за і проти, ціна питання і зарубіжний досвід <http://ukr.segodayna.ua/ukraine/ukraincam-hotyat-razreshit-pokupku-i-noshenie-oruzhiya-za-i-protiv-sena-voprosa-i-zarubezhnyu-opyt-619208.html>
66. Песня о Родине. Слова народные <http://opros2014.zn.ua/main>
67. Пистолеты и револьверы в Канаде <http://mapledip.com/пистолеты-и-револьверы-в-канаде/#more-2416>
68. Получение лицензии на владение и хранение оружия в Испании <http://catalunya.ru/tutorials/article/288-poluchenie-litsenzii-na-vladenie-i-khranenie-oruzh/>
69. После воскресной стрельбы в Таллинне вновь поднят вопрос о доступности оружия <http://rus.err.ee/v/estonia/7718bba7-c133-4785-9d6f-c9db283a1eac>
70. Пострелять не найдется? — Журнал «Власть» № 31(784) от 11.08.2008.

71. Почему полицейские в Великобритании не носят оружие
[http://www.bbc.com/russian/
uk/2012/09/120919_uk_police_no_guns](http://www.bbc.com/russian/uk/2012/09/120919_uk_police_no_guns)
72. Права людини і громадянина в афоризмах та прислів'ях: праці Львів. лабораторії прав людини і громадянина Наук.-дослід. ін-ту держ. будівництва та місц. самоврядування Акад. правових наук України / редкол.: П. М. Рабинович та ін. - К. : Атіка, 2001. - 112 с.
73. Про відомчі заохочувальні відзнаки МВС «Вогнепальна зброя» та «Холодна зброя». Наказ Міністерства внутрішніх справ. - № 165 від 07.05.2010
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0326-10>
74. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї...
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG3077.html
75. Про перегляд грифу обмеження доступу «Для службового користування». – Указ Президента України № 221/2015 від 17 квітня 2015 року
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/221/2015>
76. Проект Конституції України, внесений Комісією Верховної Ради України по розробці нової Конституції України / в редакції від 27 травня 1993 року // Конституція незалежної України: (в 3-х кн.) / під заг. редакцією С. Головатого. – К., 1995: Кн. 1: Документи, коментарі, статті – (с. 195-264)
77. Профилактика суицида: упущенные возможности?
http://www.swissinfo.ch/rus/на-границах_профилактика-суицида--упущенные-возможности-/36829452
78. Разрешение на ношение оружия в Польше
<http://szhaman.livejournal.com/714451.html>
79. Рейтинг стран по количеству оружия у населения: инфографика http://zbroya.info/ru/blog/7322_reiting-stran-po-kolichestvu-oruzhiia-u-naseleniia-infografika/

80. Россиянам разрешили носить оружие для самообороны
<http://www.aif.ru/society/safety/1384785>
81. Сенат США отверг запрет на продажу полуавтоматического оружия http://www.bbc.com/russian/international/2013/04/130417_senate_gun_control_fail
82. Скільки цивільної зброї в Україні? http://zbroya.info/uk/blog/38009_skilki-tsivilnoyi-zbroyi-v-ukrayini/
83. Слюсар В. М. Насилля в епоху глобалізації: соціально-філософський аспект/ В. М. Слюсар// Вісник Житомирського державного університету. – 2010. - Вип. 54. Філософські науки – с. 17-21.
84. Смертность в результате применения огнестрельного оружия <http://www.kommersant.ru/Doc/1009791>
85. Соціологічне опитування Центру Разумкова http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1030
86. Спецстрой Форт - 12Р кал. 9 мм
<http://ibis.net.ua/ru/products/details/12180001/>
87. У Авакова порушуючи закон приховують, кому міністр роздав іменну вогнепальну зброю
<https://news.pn.ua/public/117460>
88. У Києві за рік в 3 рази зросла кількість злочинів з вогнепальною зброєю, - МВС
<http://www.rbc.ua/ukr/news/kieve-god-raza-vozroslo-kolichestvo-prestupleniy-1442484532.html>
89. Убийца пятерых финнов в Эспоо совершил преступление из-за того, что его бросила любовница
<http://www.interfax.ru/russia/117406>
90. Українські інтернет-користувачі відповіли, навіщо їм зброя – дослідження <http://ua.korrespondent.net/ukraine/events/1405276-ukrayinski-internet-koristuvachi-vidpovili-navishcho-yim-zbroya-doslidzhennya>
91. Українці віднесли до міліції 6 тис. рушниць і 120 тис. боєприпасів <http://ua.comments.ua/life/203503-ukraintsi-vidnesli-do-militsii-6-tis.html>

92. Фінляндія посилює видачу ліцензій на особисту зброю
<http://ukr.obozrevatel.com/politics/08173-finlyandiya-posilyue-vidachu-litsenzij-na-osobistu-zbroyu--video.htm>
93. Фукуяма Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок / Френсіс Фукуяма. — М.: АСТ, 2006. — 220 с. — с. 158.
94. Чивуконя В. Ствол для Януковича
<http://www.pravda.com.ua/articles/2010/09/9/5368940/>
95. Швейцарцы оценили количество оружия в Европе
<http://vooruzhen.ru/news/98/1040/>
96. Шелковникова Е. Оборот оружия в Бразилии: закон и реальность // Журнал «Калашников: оружие, боеприпасы, снаряжение». — 2007. - № 5.
97. Шелковникова Е. Оборот оружия в Китае: закон и реальность — Журнал «Калашников: оружие, боеприпасы, снаряжение». — 2007. - № 1.
98. Яка зброя буде дозволена. Законопроект «Про цивільну зброю і боеприпаси» №1135-1 http://zbroya.info/uk/partner/uavz/blog/4798_iaka-zbroia-bude-dozvolena-zakonoproekt-pro-tsilnu-zbroiu-i-boiepriyasi-1135-1/
99. Erste Vorlage Anderung des Militargesetzes (Armee XXI)
<http://gruppe-giardino.ch/wp-content/uploads/2011/06/AXXIBundesbuechlein.pdf>
100. Firearms (Amendment) Act 1997
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/5>
101. France — Gun Facts, Figures and the Law
<http://www.gunpolicy.org/firearms/region/france>
102. Guide to The New York Safe Act for Members of the Division of State Police http://www.scopeny.org/safe_act/
103. Guia para poder comprar armas en la SEDENA
<http://www.laarmeria.com.mx/index.html>
104. Global study on homicide 2011: trends, contexts, data
http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/Homicide/Globa_study_on_homicide_2011_web.pdf

105. Gun politics in the Czech Republic. General tendencies
https://en.wikipedia.org/wiki/Gun_politics_in_the_Czech_Republic#cite_note-102
106. Home Office launches major anti-knife campaign
<http://www.theguardian.com/uk/video/2008/may/29/knifecrime>
107. Homicide rates at the national level, selected countries, by sub-region (2012 or latest year) http://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/Chapter_1.pdf
108. Human Cost of Illicit Flow of Small Arms, Light Weapons Stressed in Security Council Debate. 7442nd Meeting (AM)
<http://www.un.org/press/en/2015/sc11889.doc.htm>
109. Hyvinkaan ampumiset hoviin vain korvausten osalta
<http://www.iltasanomat.fi/hyvinkaan-ammuskelu/>
110. Mass Shootings Dubbed the ‘Dark Side of American Exceptionalism’ <http://www.commondreams.org/news/2015/08/24/mass-shootings-dubbed-dark-side-american-exceptionalism>
111. Pocet drzitelu zbrojnich prukazu klesa <http://gunlex.cz/domu/11-clanky/hlavni-clanky/626-pocet-drzitelu-zbrojnich-prukazu-klesa>
112. Politiets trussel om bruk av skytevapen eller bruk av skytevapen 2002–2014 https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_3021.pdf
113. Shootings by police per month in 2015 <http://www.washingtonpost.com/graphics/national/police-shootings/>
114. Small Arms Survey. It’s Time to Act Against Gun Violence
<http://unchronicle.un.org/article/small-arms-no-single-solution/>
115. UNODC Homicide statistics. United Nations Office on Drugs and Crime. <http://www.unodc.org/gsh/en/data.html>
116. Waffengesetz
http://www.gesetze-im-internet.de/waffg_2002/

Український інститут дослідження екстремізму – неурядовий дослідницький та просвітницький центр – заснований у жовтні 2014 року.

Трагічні та драматичні випробовування, з якими зіштовхнулось українське суспільство, порушили безліч нових питань та примусили розв'язувати новітні проблеми, які раніше існували лише у теорії.

Крайні прояви, агресія, ворожість, насилля на практиці стали складовими усіх соціальних явищ та процесів в Україні – починаючи від політичної і економічної сфер та закінчуючи побутовими та сімейними стосунками.

Вивчити ці процеси, дослідити особливості екстремістської діяльності та чинників, що примушують особу чи групу вдаватись до агресивної моделі поведінки, запропонувати дієві важелі упередження та деескалації крайнощів у житті, популяризувати ненасильницькі методи вирішення конфліктів - це і є основні завдання Українського інституту дослідження екстремізму.

За рік діяльності Інституту було презентовано більше 10 досліджень, серед яких – моніторинги екстремістських проявів в Україні, дослідження проблем «дітей війни», переселенців, рейдерства в Україні, питань реінтеграції Донбасу та повернення Криму.

Зважаючи на нагальність питань, які ми вивчаємо, Інститут завжди лишається відкритим до інших думок та пропозицій. Тому ми запрошуємо до спільних проектів інші дослідницькі установи, урядові та громадські організації, фахівців та учених.

Наша мета – не лише артикулювати проблему екстремізму в Україні та світі, але й – через «круглі столи» та конференції, обговорення, продукування рекомендацій та проектів – вплинути на порядок денний як самого суспільства, так і органів влади, інформаційних каналів, системи освіти та впровадити сучасні підходи до вирішення гострих суспільних проблем.

Ukrainian Institute of Research of Extremism is Non-Government, Research and Outreach Center, which was founded in October 2014.

The tragic and dramatic hardships, with which faced Ukrainian society, raised many new issues and forced to solve new problems that previously existed only in theory.

Extreme manifestations, aggression, hostility, violence in practice become components of all social phenomena and processes in Ukraine - starting political and economic spheres and ending household and family relations.

To study these processes, explore the features of extreme activity and factors that huff people into aggressive behaviors, prevention and de-escalation of extremity in life, to promote non-violent methods of conflict resolution are main targets of Ukrainian Institute of Research of Extremism.

During the year the Institute presented more than 10 researches, among them monitoring of extremism manifestations in Ukraine, researching of problems «children of war», IDPs, Raiding in Ukraine, issues of Donbass reintegration and restitution of Crimea.

Considering urgent issues that we are studying, the Institute is always open to other views and proposals. Therefore, we invite to joint projects other research institutions, government and non-government organizations, experts and scientists.

Our goal is not only to articulate the problem of extremism in Ukraine and in the world, but also through «round tables» and conferences, discussions, recommendations and projects, make an effect on the society and authorities, channels of communication, systems of education and implement modern approaches for solving social problems.

Підписано до друку 12.11.2015. Друк офсетний. Папір офсетний.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 8,87. Зам. № 230.

Виготовлення: “Видавничий дім “АДЕФ-Україна”
01030, Київ, вул. Б. Хмельницького, 32, оф. 40а
тел.: (044) 284-08-60, факс: (044) 284-08-50
e-mail: adef@adef.com.ua
www.adef.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4605 від 28.08.2013
